กระบวนการฟื้นฟู "แห่ปราสาทผึ้ง" บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

โดย

นางนิภา พิลาเกิด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

กระบวนการฟื้นฟู "แห่ปราสาทผึ้ง" บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

โดย

นางนิภา พิลาเกิด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE PROCESS OF REVITALIZATION "WAX CASTLE" BAN TA KOK KAE LOM SAK DISTRICT PHETCHABUN PROVINCE

By

Mrs. Nipa Pilakerd

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in Cultural Resource Management

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2016

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ” เสนอโดย นางนิภา พิลาเกิด เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ พึ่งประชา

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินดามณีโรจน์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ พึ่งประชา)

...../...../.....

55112308: สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
คำสำคัญ: กระบวนการฟื้นฟู / ปราสาทผึ้ง / บ้านท่ากกแก

นิภา พิลาเกิด: กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.เอกรินทร์ พึ่งประชา. 166 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก ที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อแรก พบว่า กระบวนการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เป็นการดำเนินงานที่ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ประชาชน เยาวชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การรวมกลุ่มการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยชาวบ้านและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 2) ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานจากเดิมจะจัดตรงกับวันออกพรรษา มาเป็นจัดพร้อมกับงานทอดกฐิน ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี และในแต่ละปีจะมีการประชุมเพื่อกำหนดวันที่ในการดำเนินงานอีกครั้ง 3) จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก 4) การพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน โดยการเพิ่มกิจกรรมขบวนแห่ทางบกและวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าร่วมงานประเพณี 5) การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ก่อให้เกิดการเพิ่มเติมกิจกรรมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอีกหลากหลายกิจกรรม เช่น ขบวนแห่ทางบกพร้อมดนตรีพื้นบ้านนำขบวน พิธีเปิดงาน กิจกรรมการแสดงต่างๆ หลากหลายกิจกรรม 6) ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการนำงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเข้าร่วมในงานประจำอำเภอและประจำจังหวัด และ 7) การทำให้เป็นกิจวัตร โดยการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์งานประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง พบว่า ชุมชนบ้านท่ากกแกยังได้มีแนวทางทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ จากการเรียนรู้วิธีการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น ให้แก่ชาวบ้านและเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยการหยิบยกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิตมาบอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีต รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนและเยาวชนที่ให้ความสนใจ อีกทั้ง ยังใช้เทคโนโลยีในด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนช่วยในการติดต่อสื่อสาร การประสานงาน และใช้เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้ที่มีความสนใจเข้ามาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ลายมือชื่อนักศึกษา..... ปีการศึกษา 2559
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ .....

55112308: MAJOR : CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT
KEY WORD: REVITALIZATION / WAX CASTLE / BAN TA KOK KAE
NIPA PILAKERD: THE PROCESS OF REVITALIZATION "WAX CASTLE" BAN TA KOK KAE LOM SAK DISTRICT PHETCHABUN PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASST. PROF. EKARIN PHUNGPRACHA, Ph.D. 166 pp.

The purpose of this research is 1) to study the process of the revitalization Wax Castle tradition at Ban Ta Kok Kae and 2) to study the management and preservation of the Wax Castle tradition under globalization era. It is a qualitative research with data collection by document study and also field data collection.

The results of the first purpose study found that the process of the Revitalization Wax Castle tradition at Ban Ta Kok Kae is an operation that had the participation of the community leaders, young people and government agencies take part in the operation. There are 7 steps which are 1) The group included the revitalization of the traditional Wax Castle of Ban Ta Kok Kae The locals and young people took part in the reconstruction process of the Wax Castle tradition, 2) Changing the time of the event from the original on the Buddhist Lent to the Kathin Ceremony which is during the 11 months through 12 months of each year and each year there will be a meeting to set the date of operation again, 3) Establishing a club Tai Lom Cultural Heritage Conservation Mun Mung Ban Ta Kok Kae, 4) Developing of operational model by adding activities, parades and folk bands to lead the procession to promote the villagers to attend the tradition, 5) The involvement of government agencies provoking more activities in the Wax Castle tradition and in various tradition as a parade with folk music leads the procession, ,Opening Ceremony, Various show activities, and Variety of activities, 6) Building the Wax Castle tradition at Ban Ta Kok Kae known to the people in Phetchabun province by bringing the Wax Castle traditional to participate in the district and provincial affairs, and 7) Making routine, for instances, the organizers of the Wax Castle tradition held annually in order to preserve the heritage and traditions of the locals continue.

The second study purpose found that Ban Ta Kok Kae Community has a management approach of the Wax Castle tradition to be able to exist under globalization by learning how to live a life of change under globalization by raising awareness and grow local consciousness to the villagers and the youth took part in the Revitalization Wax Castle tradition by making use of local history and lifestyle, way to tell stories in the past, including the introduction of local wisdom inherited from the ancestors to convey to the community and youth attention and also use technology in various fields to assist in communication, liaison, and used as a channel for public relations of theWax Castle tradition to be known to those who are interested in attending the Wax Castle traditional at Ban Ta Kok Kae.

Program of Cultural Resource Management Graduate School, Silpakorn University
Student's signature ..... Academic Year 2016
Thesis Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวรายนามดังนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เอกรินทร์ พึ่งประชาอาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย ดูแลเอาใจใส่ด้วยความห่วงใย คอยติดตามความคืบหน้าอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินดามณีโรจน์ ที่ให้ข้อเสนอแนะและกำลังใจในการทำงาน เพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณ พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ที่เมตตา บอกเล่าเรื่องราวและประวัติความเป็นมา ตลอดจนแนวทางในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก ขอขอบพระคุณ ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ นางสายนภา ภูอินอ้อย นายกเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว นายสวัสดิ์ พรมชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 นายสุนทร ท้าวเงิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 คุณยายหนูพิน ล้วนทอง คุณแม่สีดา ท้าวเงิน พี่ธันญา คำมี พี่ถาวร เชื่องแสง และเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว ที่ให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้วิจัย และขอบคุณชาวบ้านท่ากกแกที่ให้ความเมตตาในการลงพื้นที่ทุกครั้ง

ขอขอบพระคุณอาจารย์ปิลันธนา สงวนบุญญพงษ์ ที่ผักดันให้ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาในสาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต อาจารย์ ดร.บุญช่วย สุทธิรักษ์ และอาจารย์จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม ที่ให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาในการจัดทำข้อมูล ขอขอบพระคุณอาจารย์อัญชนา ศรีเรืองฤทธิ์ และอาจารย์กนกวรรณ นวาวัตน์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องการแปลภาษา และพี่น้องในสำนักศิลปะและวัฒนธรรมทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือในทุกๆ เรื่อง และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

และท้ายที่สุดกราบขอบพระคุณ คุณพ่อและคุณแม่ที่ให้การสนับสนุนและให้โอกาสทางการศึกษาเสมอมา ขอบคุณสามีที่คอยให้กำลังใจและขับรถรับส่งตลอดระยะเวลาการเรียน ขอบคุณพี่แอน พี่จอช พี่มน และน้องเป็น ที่คอยให้กำลังใจ ปลอบใจและให้คำแนะนำตลอดมา ขอบคุณลูกๆ ที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษา ขอบคุณเพื่อนๆ สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รุ่น 5 มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่เป็นกำลังใจและคอยช่วยเหลือมาโดยตลอด และขอบคุณญาติพี่น้องทุกคนที่คอยให้กำลังใจและสอบถามความก้าวหน้าในการทำวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... จ

กิตติกรรมประกาศ..... ฉ

สารบัญภาพ..... ญ

บทที่

1 บทนำ..... 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 6

ขอบเขตการวิจัย..... 6

ผลที่คาดว่าจะได้รับ..... 7

2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง..... 8

แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยม..... 8

แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์..... 8

ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์..... 11

แนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม..... 13

ความหมายท้องถิ่นนิยม..... 14

ความเป็นท้องถิ่นในกระแสโลกาภิวัตน์..... 15

แนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization)..... 16

วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองหล่ม..... 19

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง..... 22

ความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง..... 22

ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง..... 23

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 28

กลุ่มที่เน้นการปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น..... 28

กลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน..... 31

3 วิธีการดำเนินการวิจัย..... 35

การศึกษาเอกสาร (Documentary research)..... 35

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ หน้า
การเก็บภาคสนาม (Field study)..... 35
การวิเคราะห์ข้อมูล..... 38
การนำเสนอผลการวิจัย..... 39
กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 39
4 บริบทชุมชนบ้านท่ากกแกตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... 41
หล่มสัก : เมืองแห่งอารยะธรรม..... 41
ที่มาของชื่ออำเภอหล่มสัก..... 41
ที่ตั้งและอาณาเขต..... 41
ลักษณะทางกายภาพของบ้านท่ากกแก..... 42
ประชากร..... 44
ครอบครัว การแต่งงาน แรงงาน และการถือครองที่ดิน..... 44
ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านท่ากกแก..... 45
ศาสนาและความเชื่อ..... 49
วัด : ศูนย์กลางของชุมชน..... 49
ความเชื่อเรื่องผี..... 61
ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี..... 63
การแต่งกาย..... 72
การฟ้อนรำ..... 76
ภาษา การศึกษา เศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก..... 77
ด้านภาษา..... 77
ด้านการศึกษา..... 78
เศรษฐกิจและการดำรงชีพ..... 80
พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก แบบยังชีพ (ก่อน พ.ศ. 2500)..... 81
พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก ยุคเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ. 2500 – 2530)..... 81
พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก ช่วงขยายตัว (หลังปี 2530 – ปัจจุบัน)..... 82

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บทที่ หน้า
5 พลวัต : แห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.... 85
ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อน พ.ศ. 2550..... 86
ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550 – 2556)..... 97
ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกับการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ 112
(พ.ศ. 2557 - ปัจจุบัน).....
6 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ..... 149
สรุปผลการศึกษา..... 149
การอภิปรายผลการวิจัย..... 151
ข้อเสนอแนะ..... 158
รายการอ้างอิง..... 159
ประวัติผู้วิจัย..... 166

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	40
2	แสดงอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์	42
3	ถนนเส้นหลักในหมู่บ้าน	43
4	แสดงภูมิศาสตร์ชุมชนบ้านท่ากกแก	43
5	แสดงพื้นที่ทำการเกษตรบ้านท่ากกแก	45
6	แผนที่จำลองแสดงตำแหน่งที่ตั้งค่ายของกองทัพลาว	47
7	แสดงที่ตั้งหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 บ้านท่ากกแก	48
8	ประตูวัดท่ากกแก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผักกะตูโขง”	50
9	หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าใหญ่”	51
10	หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี พระประธานในพระอุโบสถหลังใหม่	52
11	สิมเก่าวัดท่ากกแก	53
12	พระอุโบสถวัดท่ากกแก	56
13	การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่นบ้านท่ากกแก	59
14	พิธีเปิดศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทหล่ม บ้านท่ากกแก	60
15	แสดงประเพณีและพิธีกรรมในรอบ 1 ปีของบ้านท่ากกแก	63
16	ภาพคุณย่าปั่น มารอด นามสกุลเดิม พรมหลวง	75
17	ภาพการแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่นบ้านท่ากกแกในปัจจุบัน	76
18	ภาพคณะนางรำและครูผู้ฝึกซ้อมชาวจังหวัดกาฬสินธุ์	77
19	โรงเรียนบ้านท่ากกแก	79
20	ภาพอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านท่ากกแก	79
21	ยาสูบ พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอหล่มสัก	80
22	ตัวอย่างต้นผึ้งในสมัยอดีตของบ้านท่ากกแก	89
23	ไต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก	90
24	แสดงให้เห็นถึงการเก็บไข่ของแม่กาเผือกทั้ง 5 ไปเลี้ยง	91
25	ท้าวฆฏิกามหาพรหมจำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกมาพบพระเจ้าห้าพระองค์	92
26	ไต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก	93
27	ภาพถ่ายผู้สาวไทยหล่ม ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2484	95
28	การขึ้นโครงปราสาทผึ้งในยุคแห่งการฟื้นฟูประเพณี	100

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่		หน้า
29	เยาวชนในหมู่บ้านมาช่วยกันทำดอกผึ้ง	101
30	การตกแต่งต้นปราสาทผึ้งในยุคแห่งการฟื้นฟู	102
31	ภาพการจัดทำไต้สังคทีปของบ้านท่ากกแก	103
32	การจัดเตรียมสถานที่งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง	104
33	การเตรียมอาหารสำหรับผู้มาเตรียมงาน	105
34	การล้อมวงรับประทานอาหารระหว่างเตรียมงาน	106
35	การแต่งกายเข้าร่วมงานระเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงการฟื้นฟูประเพณี	107
36	ขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู	108
37	วงดนตรีนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกในปี พ.ศ. 2556	108
38	กลุ่มรำฟ้อนนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกในปี พ.ศ. 2556	109
39	ไต้สังคทีปและฮ้านประทีปที่จัดเตรียมไว้รอบพระอุโบสถ	110
40	ประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง	114
41	ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง	115
42	การเตรียมโครงต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งทรงจัตุรมุข	117
43	การเตรียมโครงต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ	118
44	ดอกผึ้งพร้อมเกสรที่ใช้ในการตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง	119
45	การตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง	120
46	การฝึกสอนศิลปะการแทงหยวกของบ้านท่ากกแก	123
47	ผลงานการแทงหยวกเยาวชนและชาวบ้านของบ้านท่ากกแก	123
48	ใต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก	124
49	ฮ้านสังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก	125
50	หมากเบ็งของชุมชนบ้านท่ากกแก	126
51	การทำทุงใยแมงมุมของชาวบ้านและเยาวชนบ้านท่ากกแก	127
52	การทำโคมแขวนของเยาวชนบ้านท่ากกแก	128
53	การทำฉัตร 5 ชั้นของชุมชนบ้านท่ากกแก	128
54	การเตรียมอาหารสำหรับผู้มาช่วยงาน	130
55	การล้อมวงรับประทานอาหาร	130
56	การแต่งกายเข้าร่วมงานแห่ปราสาทผึ้งของกลุ่มสตรีไทหล่ม	132
57	การแต่งกายเข้าร่วมงานแห่ปราสาทผึ้งของกลุ่มผู้ชายไทหล่ม	132

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลิขสิทธิ์

ภาพที่ หน้า

58 การฝึกทอหัวซิ่นของชุมชนบ้านท่ากกแก..... 133
59 กลุ่มเยาวชนและชาวบ้านท่ากกแกที่เข้าร่วมการฝึกทอหัวซิ่น..... 133
60 ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก..... 135
61 วงดนตรีพื้นบ้านนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก..... 135
62 การแสดงฟ้อนกลองโบราณของชุมชนบ้านท่ากกแก..... 137
63 การแสดงแฟชั่นโชว์ชุดไทหล่ม..... 139
64 กิจกรรมการสาธิตวิถีชีวิตไทยหล่ม “ผู้สาวเข็นฝ้าย ผู้บ่าวเป่าแคน”..... 140
65 การประชันเส็งกลองหาง..... 141

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคไร้พรมแดนนับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว สลับซับซ้อนและมีมิติของความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2546) โดย อัลวิน ทอฟเลอร์ (Alvin Toffler, 2542) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยพลังคลื่น 3 ลูก คือ คลื่นการเกษตร คลื่นอุตสาหกรรม และคลื่นแห่งความรู้ ซึ่งคลื่นแห่งการเรียนรู้เป็นยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีระดับสูง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ มนุษย์ทุกมุมโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว รวมถึงระยะทางก็ไม่ใช่ข้อจำกัดอีกต่อไป โดยมีการเรียกยุคนี้ว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546)

โลกาภิวัตน์ มีฐานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่งได้ด้วยความรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องแฟชั่น อาหาร และอื่นๆ โดยมีการเปิดรับทั้งวัฒนธรรมจากตะวันตกและจากตะวันออก การหลั่งไหลของสินค้าและวัฒนธรรมจากประเทศหนึ่งสู่ประเทศหนึ่ง จากซีกโลกหนึ่งสู่อีกซีกโลกหนึ่ง กระแส “Americanization” ที่เคยเกิดขึ้นเมื่อหลายสิบปีก่อนอาจกล่าวได้ว่าคือ ตัวอย่างแรกๆ ของกระบวนการขายสินค้าผ่านการแทรกซึมของวัฒนธรรมอเมริกัน โดยมี “Hollywood” เป็นสินค้านำร่อง (ปกังกร ปรีดาชัชวาล และคณะ, 2556) ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในการติดต่อ สื่อสารแบบไร้ขีดจำกัด จึงทำให้มีมิติการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมผ่านสื่อต่างๆ ไปสู่ผู้รับได้รวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ด้วยคุณลักษณะของสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง ทำให้เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติเข้าสู่ประเทศมากขึ้น เช่น กระแสเกาหลีฟีเวอร์ (K-Pop) หรือวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น โดยวัฒนธรรมต่างชาติได้แทรกซึมผ่านรายการโทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของละครซีรีย์ ซึ่งเห็นได้ชัดจากกลุ่มของเยาวชนที่เกิดพฤติกรรมเลียนแบบการแต่งกาย หรือการเต้นเลียนแบบ (Cover Dance) ตามศิลปินเกาหลี (พัชราพร ดีวงษ์, 2556) แม้แต่ที่อยู่อาศัยอันเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมในการสร้างบ้านก็ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก โดยเจ้าของกิจการมีการนำแนวความคิดของธุรกิจหมู่บ้านจัดสรรเข้ามาในเมืองไทย มีการนำเสนอขายบ้านพร้อมที่ดินและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย และใช้วิธีการโฆษณาภาพพจน์ของกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่มีวิถีชีวิตแบบตะวันตกว่าเป็นวิถีชีวิตของคนรวยรุ่นใหม่ ทำให้ค่านิยมนี้กระจายไปทั่วประเทศ (ธนินทร์ ตีรณานนท์, 2539)

กิดเดนส์ (Giddens, 1990, อ้างถึงใน นภสมน นิจรันดร์, 2550) ยังได้พูดถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทั่วโลกที่ใกล้ชิดและเข้มข้นมากขึ้น ส่งผลให้ผู้คนและสถานที่ที่ห่างไกลกัน มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น จนกระทั่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแห่งหนึ่ง สามารถก่อให้เกิดผลหรือมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในอีกที่หนึ่งซึ่งห่างไกลออกไป นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์ยังเป็นกระบวนการที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเหมือกันหรือต่างกัน หรือก่อให้เกิด “วัฒนธรรมโลก” ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความคล้ายคลึงและความกลมกลืนทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม

จากกระแสเหล่านี้ หลายชุมชนจึงรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรืออาจรับเข้าไปแทนที่วัฒนธรรมเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็มีอีกหลายท้องถิ่นที่ต้องการหวนกับไปหา “ความเป็นท้องถิ่น” โดยการรื้อฟื้นสิ่งที่เป็นจารีตในอดีต (traditionalism) ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี องค์ความรู้ รวมทั้งจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์จากการปฏิบัติด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ผ่านการเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันต่อมา รวมทั้งคุณค่า วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เป็นพื้นบ้านหรือพื้นถิ่นและสามารถพึ่งพาตนเอง ได้ต้องพึ่งพิงสังคมเช่นในปัจจุบัน (เสรี พงศ์พิศ, 2536)

การกลับไปหาความเป็นท้องถิ่น มักควบคู่ไปกับการรื้อฟื้นสิ่งที่เป็นจารีตเดิมของท้องถิ่นโดยมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ เช่น การอนุรักษ์งานประเพณีปะลองเปิงต้าจ์ก หรืองานบุญส่งข้าวแช่ เป็นงานประเพณีสำคัญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่แสดงให้เห็นถึงสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญ (พัชรินทร์ สมหอม, 2554) การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นงานประเพณีที่มีความผูกพันกับแม่น้ำจัดร่วมกับงานทอดกฐิน โดยการนำเรือของตนมาตกแต่ง องค์กฐินแล้วนำไปทอดตามวัดต่างๆ ที่ตนนับถือศรัทธา เมื่อทอดกฐินเสร็จจะมีการเล่นเรือเพลงและลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน (ญาณิศา บุญจิตร์และสุชาติ มีสมบัติ, 2554) งานประเพณีทอดผ้าป่าแถว ชุมชนเพชรชูทรัพย์ จังหวัดกำแพงเพชร ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ที่ยังคงรักษาคุณค่าของประเพณีทอดผ้าป่าแถวไว้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของคนในชุมชน ความกตัญญูต่อบุพการี และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว (อัจฉรา อ่อนจันทร์, 2551) และการรื้อฟื้นประเพณีกวนข้าวทิพย์ จากพุทธประวัติในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นงานที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายวัฒนธรรม เพื่อสร้างและดึงดูดแรงศรัทธาจากชาวพุทธศาสนิกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงาน (ปวีณา บุหร่า, 2557)

รวมไปถึงงานที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อการนับถือผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้นผ่านพิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง (สุริยา บรรพลา, 2544) งานประเพณีผีมอญกับวิถีชีวิตของชุมชน ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ที่แสดงให้เห็นถึงพลังความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ”

ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวด้านจิตใจของคนในชุมชน (นันทพร อดิเรกโชติกุล และคณะ, 2551) รวมไปถึงพิธีเลี้ยงเจ้าปู่-เจ้าย่า บ้านป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการจัดอาหารคาวหวานไปเซ่นสังเวยดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ณ วังสาน หรือศาลเจ้าปู่-เจ้าย่า ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตย์ของวิญญาณเจ้าปู่-เจ้าย่า และ ผีบรรพบุรุษ ที่คอยวนเวียนปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข (เอกชัย แสงโสดา, 2555)

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายท้องถิ่นที่ยังคงสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้อย่างเหนียวแน่น เพื่อให้การสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีความยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึก สร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น และอธิบายถึงพลังของท้องถิ่น คือ คือ หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง (ยศ สันตสมบัติ, 2543) เรื่อง หลักช้าง สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนของคนไทใต้คง หลักจากการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ ในปี ค.ศ. 1949 การยกเลิกระบบเจ้าฟ้าและการเปลี่ยนแปลงในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมส่งผลให้คนไทใต้คงรู้สึกแปลกแยก ทำให้คนไทใต้คงต้องนิยามความหมายของตัวตนใหม่ เป็นการแสดงอัตลักษณ์เพื่อสิทธิในการกำหนดและจัดการชีวิตของตนเอง อีกทั้งพยายามต่อสู้แย่งชิงอำนาจในการนิยามความหมายของ อัตลักษณ์แห่งความเป็นไทใต้คง พยายามสร้างจิตสำนึกและตีความหมายทางประวัติศาสตร์ที่มิได้เป็นเพียงการถวิลหาความรุ่งเรืองในอดีต ความอบอุ่นมั่นคงภายใต้ระบบเจ้าฟ้า และไม่ใช่ความพยายามในการแยกตัวเป็นอิสระ แต่เป็นความพยายามในการนิยามความมีตัวตนของคนไทใต้คงด้วยการต่อต้านความเหนือกว่าของจีน เน้นการรวมตัวกันของสมาชิกเพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เช่นเดียวกับ สุมิตร ปิติพัฒน์ และดำรงพล อินทร์จันทร์ (2545) ที่ได้อธิบายปรากฏการณ์การตื่นตัวในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของไทอาหมในรัฐอัสสัมว่าเป็นการแสดงอัตลักษณ์เพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองสิทธิประโยชน์ในด้านต่างๆ และยกระดับสถานภาพทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ความพยายามในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม โดยการกระตุ้นสำนึกในอัตลักษณ์ของรัฐชาติท่ามกลางกลุ่มชาติพันธ์อื่นๆ ทำให้ชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ และได้รับการตอบรับ การบอกเล่าถึง “ความเป็นคนไทอาหม” เป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งในขั้นตอนการต่อรอง การใช้เลือกสรร นิยาม ผลิตซ้ำความหมาย เพื่อขีดเส้นแบ่งความเหมือนและความต่าง ระหว่างไทอาหมและที่ไม่ใช่ไทอาหม และความพยายามเปิดพื้นที่สาธารณะ เพื่อประกาศตัวตนทางวัฒนธรรมด้วยการผลิตซ้ำอดีต ผ่านการคัดสรร จัดวางตำแหน่งแห่งที่ การตอบโต้ทางสัญลักษณ์ และการต่อรองทางการเมือง หากพื้นที่ในการประกาศตัวตนของคนไทอาหมนั้น ก็ไม่ได้ขีดวงจำกัดของเขตเพียงกลุ่มของตนเองเท่านั้น ยังเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มอีกด้วย การปฏิบัติการทางภาษาและวัฒนธรรม พบว่า พิธีกรรมเมด้ำเมผี เป็นพิธีกรรมเพื่อบูชาบรรพบุรุษ ประสบความสำเร็จในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมฮินดูและอัสสัมมิส

จากการศึกษาของยศ สันตสมบัติ และดำรงพล อินทร์จันทร์ ได้สื่อให้เห็นว่า การรื้อฟื้นวัฒนธรรมเป็นการกระทำเพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่นจะต้องได้รับความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น และระหว่างกลุ่มเครือข่ายซึ่งจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและพลังในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ เช่น มีการรวมกลุ่มฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง มีการตอกย้ำสำนึกทางประวัติศาสตร์ผ่านภาพของวีรบุรุษ และการใช้งานประเพณีเป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวทางสังคม

กระบวนการฟื้นฟูและต่อรองของท้องถิ่นจากทั้งสองกรณีดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามย้อนกลับมาสู่ปรากฏการณ์การฟื้นฟูวัฒนธรรมบ้านท่ากกแก ว่ามีการฟื้นฟูในเรื่องของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่ชุมชน ส่วนราชการ และผู้นำท้องถิ่นเข้ามาให้ความร่วมมือในการจัดงานประเพณีโดยเฉพาะกับประเด็นเรื่องการใช้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความมีตัวตนและเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวทางสังคม และมีการรวมกลุ่มในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น จะมีลักษณะเช่นเดียวกันกับงานเขียนของทั้งสองกรณี หรือไม่และอย่างไร

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ อีกทั้งยังมีความเชื่อว่า การนำขี้ผึ้งมาทำเป็นรูปดอกไม้ ประดับประดาให้สวยงามเป็นรูปหอ หรือรูปปราสาทให้เหมือนเป็นบ้านนั้น มีคติอยู่ 2 อย่าง คือ ถวายเป็นพุทธบูชาเพื่ออานิสงส์กับตัวเรา ตายไปจะได้มีที่อยู่อาศัย อีกนัยหนึ่งก็คือ ทำให้คนที่ตายไปแล้ว เพื่ออุทิศให้เป็นอานิสงส์แก่ผู้ตาย งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งนิยมจัดขึ้น ช่วงหลังออกพรรษา โดยจัดพร้อมกับการทอดกฐินในช่วงตั้งแต่เดือน 11 จนถึงเดือน 12

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เจ้าคณะตำบลปากช่องเขต 2 เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านท่ากกแกที่ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประกอบกับนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า สัญญาณโทรทัศน์ และระบบอินเตอร์เน็ตที่เข้าถึงทุกครัวเรือน จึงเกิดการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาผสมผสานและแทนที่วัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงเกิดคำถามสำคัญตามมาว่าทำไม งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จึงถูกลดความสำคัญลง เป็นการจัดงานเพื่อให้เสร็จไป เยาวชนไม่เข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงไม่รู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนว่าอพยพมาจากที่ใด มีประเพณีอะไรที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา จึงมีแนวคิดริเริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 โดยได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน และได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมัง

บ้านท่ากกแก ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555 โดยการนำของพระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เพื่อต้องการที่จะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้ยังคงอยู่สืบไป

ปัจจุบัน ชุมชนได้มีการร่วมมือกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีของท้องถิ่น เพื่อให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังคงอยู่คู่กับชุมชน ซึ่งเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยม ความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญาของคนในชุมชน แสดงให้เห็นความร่วมมือร่วมใจในการสืบสานประเพณีพื้นบ้านไว้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งความโดดเด่นของหมู่บ้านท่ากกแกอยู่ที่ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และชาวบ้านต่างร่วมมือและให้ความสำคัญกับกิจกรรมประเพณีอย่างจริงจัง เริ่มตั้งแต่มีการประชุมร่วมกัน เพื่อวางแผนการดำเนินงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ จัดเตรียมสถานที่ และดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ การจัดงานแต่ละครั้งจะได้รับความร่วมมืออย่างดีจากเทศบาลตำบลตาลเดียว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ซึ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ได้เกิดขึ้นจากความสำนึกรักษ์ในประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเริ่มจากการสร้างแรงจูงใจในการเชิญชวนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน ผ่านหัวหน้ากลุ่ม (คุ้มบ้าน) เป็นคนไปประสานลูกบ้านอีกที เพราะกลุ่มชาวบ้านจะมีการรวมตัวกันเองภายในกลุ่ม และกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันนั้น ก็เริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ แล้วค่อยๆ ขยายให้งานใหญ่ขึ้น และเริ่มมีแนวคิดที่ว่า ชาวบ้านน่าจะให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง ความร่วมมือ ความตั้งใจ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อเป็นการฟื้นฟู สืบทอด และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ท้องถิ่นนิยมได้รับความสนใจอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน จึงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงความน่าสนใจ เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูของ แอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C. Wallace, 1956) ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาในประเด็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นมากมาย หากแต่ประเด็นสำคัญในกรณีของบ้านท่ากกแก ที่ชุมชนต้องการที่จะฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อต้องการที่จะฟื้นฟูงานประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น แต่เมื่อเริ่มกระบวนการฟื้นฟูไปได้ระยะหนึ่งทำให้ชุมชนเริ่มมีการปรับตัวที่จะเรียนรู้ที่จะใช้กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ และใช้ดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน และเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี อีกทั้ง กระบวนการฟื้นฟูยังสามารถใช้ในการต่อรองในด้านต่างๆ เช่น การต่อรองกับภาครัฐในฐานะการท่องเที่ยวชุมชน การดึงงบประมาณในการจัดงาน และยังใช้ในการต่อรองกับชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาว่า ชุมชนมีกระบวนการ

ฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างไร มีกระบวนการจัดการและการให้ความร่วมมืออย่างไร จึงทำให้เกิดการขับเคลื่อนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เนื่องจากในยุคสมัยนี้ กระแสของความเป็นไทหล่มเริ่มจางหายไปจากโลกปัจจุบัน การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนจากการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และเพื่อศึกษาถึงแนวทางทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านความโดดเด่นด้านการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีเครือข่ายของภาครัฐที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และศึกษาเนื้อหาความรู้ด้านต่างๆ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีเรื่องโลกาภิวัตน์และแนวคิดท้องถิ่นนิยม แนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization) และวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองหล่ม การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบและเป็นแนวทางในการอธิบาย

3. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาในกลุ่มของประชากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ หัวหน้าครอบครัว เยาวชน และส่วนราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชน ได้แก่ เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน

2. ได้ทราบถึงแนวทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารเกี่ยวกับ แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ (Globalization) แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) แนวคิดเรืองการฟื้นฟู (Revitalization) วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองหล่ม การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบและเป็นแนวทางในการอธิบาย ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยม

แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยม ที่ใช้เป็นทฤษฎีช่วยวิเคราะห์ในการวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ต่างหลั่งไหลถาโถมเข้ามาในสังคมท้องถิ่น โดยมีระบบเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นทั้งด้านวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนยึดติดกับระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และสังคมนิยม และแนวคิดท้องถิ่นนิยมที่เข้ามามีส่วนในการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด และความหมายที่เกิดขึ้น แล้วนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกับบริบทของท้องถิ่น ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (Globalization) เริ่มใช้ในโลกธุรกิจตั้งแต่ทศวรรษ 1960 และกลายเป็นวาทกรรมสาธารณะ ในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา (ฐิรวุฒ เสนาคำ, 2548) โดย อัลวิน ทอฟเลอร์ (Alvin Toffler, 2542) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยพลังคลื่น 3 ลูก คือ ลูกที่ 1 คลื่นการเกษตร เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเร่ร่อน ล่าสัตว์ และเก็บพืชผลไม้ป่าเป็นอาหาร มาเป็นการเริ่มเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ตั้งหมู่บ้านอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง จนเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และเริ่มมีการปกครองเพื่อความเป็นระเบียบ รวมถึงมีการประดิษฐ์คิดค้นศิลปะวิทยาการต่างๆ ซึ่งเป็นการวางรากฐานทางอารยธรรมของมนุษย์ในยุคต่อมา ลูกที่ 2 คลื่นอุตสาหกรรม เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนวิถีชีวิตการผลิต จากการใช้แรงงานคนและสัตว์ มาเป็นการใช้เครื่องมือเครื่องจักร รวมถึงยังมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องจักรให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเรื่อยๆ จนนำไปสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม และลูกที่ 3 คลื่นแห่งความรู้ เป็นยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีระดับสูง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ

มนุษย์ทุกมุมโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว รวมถึงระยะทางก็ไม่ใช่ข้อจำกัดอีกต่อไป โดยมีการเรียกยุค Globalization ว่าเป็นสภาวะ “ไร้พรมแดน” หรือทำโลกเล็กลงภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ (อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2557) นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์ ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกระดับตั้งแต่ละดับโลกจนถึงระดับครอบครัว ประเทศต่างๆ เชื่อมโยงกันมากขึ้นผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ พึ่งพากันมากขึ้น ซึ่งเป็นคลื่นที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้น ในโลกอนาคต ความรู้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดในการชิงความได้เปรียบในการแข่งขันเพื่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน

โลกาภิวัตน์ (Globalization) ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546) และพิชัย วาศนาส่ง (2549) ได้ให้ความหมายของคำว่า โลกาภิวัตน์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโลกด้วยกิจพึงกระทำเพื่อให้โลกดียิ่งขึ้น

ความเป็นมาของโลกาภิวัตน์ เป็นการพัฒนาทุนในระดับโลก มีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 – 17 เมื่อยุโรปปฏิวัติการค้า ทำให้เกิดความต้องการสินค้า วัตถุดิบ เงินและทอง เป็นผลนำไปสู่การเชื่อมตัวของการค้าระหว่างยุโรปฝั่งตะวันตกกับยุโรปตะวันออก และยุโรปกับเอเชีย นอกจากนี้ยังนำไปสู่การค้นพบทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกา รวมถึงค้นพบวิธีการสะสมทุนและสร้างกำไรแบบใหม่ คือ การล่าอาณานิคม ซึ่งเป็นผลให้นำไปสู่การตักตวงทรัพยากรและความมั่งคั่งจากดินแดนรอบนอกยุโรป ดังนั้น การกำเนิดของทุนจากการปฏิวัติการค้าจึงสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมของสี่ทวีปเข้าด้วยกัน โดยมียุโรปเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาระบบทุนโลก จึงเป็นที่มาของคำว่า โลกาภิวัตน์ (ยุค ศรีอาริยะ, 2539)

โลกาภิวัตน์ในมุมมองทางด้านมิติเชิงเศรษฐกิจ จึงหมายถึง การเชื่อมโยงและการผนวกรวมกันเป็นเนื้อเดียวกันของระบบเศรษฐกิจทั่วโลก ซึ่งโดยส่วนมากระบบเศรษฐกิจทั่วโลก หมายถึง ระบบตลาด และความสำคัญของระบบทุนนิยม การค้าเสรี การแบ่งงานกันทำในระดับสากล (International Division of Labor) การผลิตเพื่อการส่งออก ความคล่องตัวทางการผลิตในระดับโลกหรืออาจเรียกรวมกันว่า “ลัทธิเสรีนิยมใหม่” (Neoliberalism) (วีระ สมบูรณ์, 2551) นอกจากนี้ อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว (2546) ยังได้แสดงทัศนะของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น ว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโลก (Global) กับท้องถิ่น (Local) ผนวกรวมกันโดยมีเศรษฐกิจไร้พรมแดนเป็นตัวผลักดันให้เข้าสู่กระแสวัตถุนิยมและลัทธิบริโภคนิยม โดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการแพร่กระจายค่านิยมไปสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอจะสรุปได้ว่าสังคมในปัจจุบันเป็นสังคม “โลกาภิวัตน์” ซึ่งมีฐานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้เกิดการไหลของข้อมูล

ข่าวสารจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่งได้ด้วยความรวดเร็ว และความหมายของโลกาภิวัตน์ คือ ความเป็นโลกเดียวกัน มีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในปัจจุบันความเป็นโลกเดียวกันของเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การเงินเสรี (อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2557)

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2547) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการทางสังคมที่ทำให้โลกดูเหมือนย่อลง โดยการปรากฏของโลกาภิวัตน์แสดงออกสามมิติที่สำคัญ ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจมีการจัดการผลิต การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการข้ามชาติมากขึ้น ด้านการเมือง การจัดการด้านอำนาจการบริหารประเทศ รวมทั้งการดำเนินนโยบายต่างๆ ไม่สามารถทำได้โดยระดับรัฐชาติ แต่ต้องพึ่งพาองค์การข้ามชาติหรือการรวมตัวระหว่างประเทศมากขึ้น และด้านวัฒนธรรม ทั้งการแลกเปลี่ยนการแสดงออก ซึ่งสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียมที่มีความหมายในสังคมหนึ่งๆ จะได้รับอิทธิพลจากอีกสังคมหนึ่งหรือส่งผลต่ออีกสังคมหนึ่งมากขึ้น

กิดเดนส์ (Giddens, 1990, อ้างถึงใน นภสมน นิจรันดร์, 2550) ยังได้กล่าวอีกว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมทั่วโลกที่ใกล้ชิดและเข้มข้นมากขึ้น อันจะส่งผลให้ผู้คนและสถานที่ที่ห่างไกลกันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น จนกระทั่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแห่งหนึ่ง สามารถก่อให้เกิดผลหรือมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในอีกที่หนึ่งซึ่งห่างไกลออกไป นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์ยังเป็นกระบวนการที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเหมือนกันหรือต่างกัน หรือก่อให้เกิด “วัฒนธรรมโลก” ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความคล้ายคลึงและความกลมกลืนทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม

นอกจากนี้ โรเบิร์ตสัน (Robertson, 1992, อ้างถึงใน วชิรศักดิ์ มัชฌิมาภิโร, 2549) ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของทฤษฎีทางสังคมวิทยากับระบบของสังคม โดยอธิบายถึงระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน 4 อย่าง ซึ่งมีหน้าที่ร่วมกันในการค้ำจุนระบบโลก คือ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม และได้กล่าวถึงอุปสรรคอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจนทำให้กระบวนการโลกาภิวัตน์เกิดการชะงักงัน นั่นคือ ด้านวัฒนธรรมที่ยังมีความแตกแยกกันอยู่ ทำให้ไม่สามารถประสานเข้าเป็นระบบเดียวกันได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาและก่อให้เกิดความวุ่นวายทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากปัญหาการขัดขวางการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิด 3 ปัญหาใหญ่ คือ ความบาดหมากกันในด้านศาสนา (ระหว่างอิสลามและคริสต์) กฎหมายและระบบการปกครอง (ระหว่างประชาธิปไตยและลัทธิเผด็จการ) และอุตสาหกรรม (ระหว่างระบบวัฒนธรรมที่ไม่ต้องการสูญเสียรากเหง้าเดิมของท้องถิ่นไปกับการพัฒนาในระบบอุตสาหกรรม)

ดังนั้น จึงพอจะสรุปความหมายของคำว่า โลกาภิวัตน์ ว่า คือ การติดต่อสื่อสารแบบไร้พรมแดน โดยมีฐานเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและการสื่อสารเป็นพลังงานในการขับเคลื่อน ซึ่งในงานวิจัยเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีระบบเทคโนโลยี การสื่อสารเป็นพลัง

ขับเคลื่อน และระบบการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ที่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชนในด้านวิถีชีวิต ซึ่งทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและในหมู่บ้าน กลายมาเป็นชุมชนที่เศรษฐกิจภายนอกเริ่มเข้ามามีความสำคัญ จากนโยบาลของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมความเจริญในด้านต่างๆ ของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น การสร้างถนน ไฟฟ้า และระบบอินเตอร์เน็ต ส่งผลให้คนในชุมชนเน้นใช้ข้าวของสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้ที่ทันสมัย ซึ่งส่งผลต่อประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกลดความสำคัญลง ดังนี้

ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์

การเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และโลก ทั้งในด้านบวกและด้านลบ สร้างสิ่งอัศจรรย์แก่มนุษย์ และในขณะเดียวกันก็สามารถทำให้เกิดด้านลบในหลากหลายประการ เช่น เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมและอำนาจทางเศรษฐกิจ เกิดผลกระทบต่อรูปแบบวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในรูปแบบของการผลิต เกิดความรู้สึกท้องถิ่นนิยม ผลกระทบต่อบทบาทสตรีและเพศสภาพ การเปลี่ยนแปลงของประชากร โดยประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น และประชากรวัยหนุ่มสาวจะมีสัดส่วนลดลง เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยให้แรงงานที่มีฝีมือจากประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว และเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีทักษะต่ำจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ไปยังประเทศกำลังพัฒนา การเคลื่อนย้ายฐานการผลิตทางอุตสาหกรรม และเกิดภาวะกำลังการผลิตส่วนเกิน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนแนวทางการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ มนุษย์จะต้องเรียนรู้วิธีการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถอยู่รอดและดำรงชีวิตได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน โดยมีแนวทางในการปรับตัว คือ การมีวินัยทางการเงิน ใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง ไม่มีหนี้สินเกินความสามารถในการใช้จ่ายของตนเอง ใฝ่ศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ซึ่งจะทำให้สามารถอยู่อย่างเข้าใจโลกได้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยแก้ปัญหาหรือเสนอแนะสิ่งที่ถูกต้อง เนื่องจากองค์ความรู้ในท้องถิ่นนั้น เป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงที่สืบทอดกันมา และสามารถปรับใช้ ในหลายสถานการณ์ รู้จักถนอมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสภาพแวดล้อม รวมไปถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องที่ถูกต้อง พร้อมกับการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2557)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

วชิรศักดิ์ มัชฌิมาภิโร (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์: กรณีศึกษาผู้ผลิตสุราพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการผลิตสุราพื้นบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต เนื่องจากการเข้ามาคุกคามของอำนาจ

ภาครัฐที่ยึดเอาสิทธิในการผลิตของชาวนาไปไว้กับนายทุน ซึ่งส่งผลต่อลักษณะทางการผลิตที่ต้องการผลิตเพื่อยังชีพ และนำไปสู่การต่อสู้เรียกร้องในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้สิทธิในการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านอย่างเสรีดังเช่นในอดีต

การเปลี่ยนแปลงของระบบโลกในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสลับซับซ้อนกว่าทุกยุคที่ผ่านมาในอดีต ชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบจากชนชั้นอื่นๆ ก็พยายามที่จะเอาชนะหรือพยายามที่จะดำรงอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ให้ได้ การต่อสู้นี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการพยายามดิ้นรนเอาตัวรอดจากระบบโลกได้เป็นอย่างดี แต่ถึงอย่างไร ความร้ายกาจของระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ก็ยังทำลายชนชั้นชาวนาได้อย่างน่ากลัว จากการต่อสู้ของชาวนาผู้ผลิตเหล้าพื้นบ้านภายใต้กลุ่มเครือข่ายเหล้าพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ได้ต่อสู้กับอำนาจของระบบทุนที่ผ่านมาทางอำนาจของรัฐ จนสามารถผลักดันให้กฎหมายเปิดเสรีในการผลิตสุราเป็นรูปธรรมและใช้ได้จริง แต่ผลที่ตามมาคือ การล่มสลายของกลุ่มเครือข่ายเหล้าพื้นบ้านแห่งประเทศไทย เพราะเมื่อชาวนาสามารถผลิตเหล้าได้เองอย่างถูกกฎหมายแล้ว ความเป็นเครือข่ายและความแข็งแกร่งของกลุ่มก็หมดความสำคัญ เพราะต่างคนก็ต่างที่จะทำเหล้าของตนเองเพื่อจำหน่าย เหล้าเถื่อนถูกนำเข้าระบบกลายเป็นเหล้าเสียภาษีถูกกฎหมาย เกิดการแข่งขันกันในรูปแบบการค้าเสรีเข้าสู่กระบวนการของระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อกลุ่มล่มสลายในไม่ช้าชาวนาที่ไม่อาจจะต่อกรกับกลไกของการตลาด การต่อสู้แข่งขันกันในตลาดก็ต้องล้มเลิกการทำเหล้าพื้นบ้านไปโดยปริยาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตก็ต้องล้มเลิกไปในที่สุด เหลือเพียงชาวนาบางส่วนที่สามารถพยุงตนเองให้เดินอยู่ในระบบได้

นภสมน นิจรันดร์ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง โนรา: สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้รอบลุ่มทะเลสาบสงขลายุคโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อจากตำนานโนราผสมผสานกับความเคารพต่อผีบรรพบุรุษในสายตระกูล กลายเป็นต้นตอแห่งการประกอบพิธีโนราโรงครูของชาวใต้ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาถึงปัจจุบัน โดยพิธีโนราโรงครูมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ตายายโนรา” โดยอาศัยร่างทรงและโนราเป็นตัวกลาง มีการให้ความหมาย ใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของคนใต้ในการสืบทอดอำนาจและการจัดการทางเครือญาติโดยมีบรรพบุรุษเป็นตัวกลาง และยังก่อให้เกิดการรวมตัวของผู้มีความเชื่อความศรัทธาเหมือนกัน ได้มาแสดงตัวตนร่วมกันในพิธีโนราโรงครูชุมชน ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากประเพณีของท้องถิ่นอื่น นอกจากนี้ยังพบว่าผลของการเปลี่ยนแปลงในสังคมทำให้สามารถแบ่งลักษณะของโนราในยุคโลกาภิวัตน์ ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงสูง กลุ่มที่มีการผสมผสานระหว่างของเก่ากับของใหม่ และกลุ่มที่ปฏิเสธสิ่งแปลกใหม่ อนุรักษ์ไว้ซึ่งของเก่าตามแบบฉบับดั้งเดิมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการแสดงโนราจะต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมหลากหลายรูปแบบ จนก่อให้เกิดการแตกหน่อต่อยอดออกเป็นสาขาต่างๆ มากมาย แต่พิธีโนราโรงครูยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นรากเหง้าของการแสดงโนราเหมือนอย่างในอดีตไม่เคยเปลี่ยนแปลง

นิคม ชมภูหลง (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ชุมชนเชียงคาน: การผลิตซ้ำอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อบริโภคความเป็นอดีต ยุคโลกาภิวัตน์ จากการศึกษาข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า โลกาภิวัตน์คือสภาวะโลกไร้พรมแดน ส่งผลให้มีวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งผลพวงของความเจริญดังกล่าวได้ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างมากมายแล้วแผ่ขยายเป็นวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้า สัญญาณโทรทัศน์และระบบอินเตอร์เน็ต ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในเรื่องของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพื่อที่จะได้มีกำไรเพิ่มมากขึ้น และส่งผลให้คุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวดีขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งการศึกษาเรื่องโลกาภิวัตน์นั้น จะเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่เปลี่ยนแปลง รวมถึงเรียนรู้วิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

2. แนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม

คำว่า **"ท้องถิ่น"** มักจะมีความหมายค่อนข้างที่จะหลากหลาย ส่วนใหญ่ในทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ ที่ประกอบกันเป็นโครงสร้างของระบบนิเวศน์ในสถานที่แห่งนั้นๆ ทั้งนี้ ในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือสถานที่นั้นๆ ขณะเดียวกันความหมายของคำว่า ท้องถิ่น ยังสามารถแยกย่อยออกเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวมถึงการใช้ลุ่มน้ำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นท้องถิ่นอีกด้วย (อภิชยา นิเวศน์และจารุณี กาญจะโนสถ, 2550)

พาขวัญ สตัมภรัตน์ (2557) ได้กล่าวถึงจุดร่วมของแนวคิดท้องถิ่นนิยมและวัฒนธรรมชุมชน ว่าคือ มโนทัศน์ที่มีสาระสำคัญอยู่ที่การให้ความสำคัญกับวิธีคิดและองค์ความรู้ของท้องถิ่น รวมถึงชุมชนมีทรัพยากรฐานความรู้และภูมิปัญญา เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทำให้มีศักยภาพในการส่งเสริมหรือฟื้นฟูวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบยังชีพดั้งเดิมขึ้นมาใช้ทันทานเกษตรแผนใหม่และการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยม และค่านิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้แนวคิดท้องถิ่นนิยม ยังถูกนำเสนอขึ้นเพื่อหาทางออกให้ประเทศจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อกลางปี พ.ศ. 2540 เพื่อรื้อฟื้นคุณค่าและสำนึกดั้งเดิมมาใช้เป็นฐานในการดำเนินชีวิตในสถานการณ์ปัจจุบัน

Escobar (1992, 1995, อ้างถึงใน ธร ปีติดล, ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่าแนวคิดแบบท้องถิ่นนิยม มักจะถูกถ่ายทอดผ่านสำนักคิดด้านการพัฒนา ที่เรียกว่า Post Development Theories โดยมองว่าการพัฒนากระแสหลักของโลกที่เน้นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและแนวทางแบบเสรีนิยมใหม่นั้นแท้จริงแล้วแฝงไปด้วยวาทกรรมการพัฒนาที่ซ่อนไว้ซึ่งบทบาทในการเสริมการครอบงำของประเทศที่พัฒนาแล้วเหนือประเทศที่กำลังพัฒนา นักคิดในสำนักคิด Post Development Theories จึงพยายาม

หาทางออกให้กับปัญหาดังกล่าว ด้วยการเสนอให้กระบวนการพัฒนาหันมาส่งเสริมคุณค่าท้องถิ่นและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากรากหญ้า (grassroots movements) เท่านั้น พวกเขามองว่าแนวทางนี้เท่านั้น ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาให้หลุดจากการถูกครอบงำได้ และจะสร้างประโยชน์ให้กับผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบในประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างแท้จริง

ความหมายท้องถิ่นนิยม

พัฒนา กิติอาษา (2546) ได้ให้คำนิยมของท้องถิ่นนิยมว่า หมายถึง แนวคิดและปฏิบัติการด้านทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ที่ยึดเอาท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นหน่วยสำคัญในการวิเคราะห์ความหมายของท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่ากระแสท้องถิ่นนิยมไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับวงวิชาการไทย แต่มีมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 และแนวทางในการศึกษาท้องถิ่นนิยมของไทยค่อนข้างมีความหลากหลาย แต่แนวทางต่างๆ ก็มีลักษณะคล้ายกัน คือ เพื่อต่อต้านวาทกรรมที่เกิดจากภาครัฐ

ปราโมทย์ ภักดีณรงค์ (2556) ได้มีการให้ความหมายของท้องถิ่นนิยม (localism) ว่าหมายถึง สภาพหรือเงื่อนไขของท้องถิ่นที่กำลังดำรงอยู่ หรืออิทธิพลที่ทำให้สถานที่หรือความเป็นท้องถิ่นเกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกถึงการชื่นชอบสถานที่บางแห่ง เช่นเดียวกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) ที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ ท้องถิ่นนิยม ว่า การมีความรู้สึกว่าเป็นคนในท้องถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากสังคมสร้างให้รู้สึกว่าเป็นคนในพื้นที่นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย รัฐหรือการเมืองมีส่วนสร้างหรือนิยามความเป็นท้องถิ่นค่อนข้างสูงมาตั้งแต่โบราณ เนื่องจากเมื่อมีชุมชนเกิดขึ้น รัฐก็จะเข้าไปปกครองชุมชนนั้น โดยเรียกชุมชนนั้นว่าเมือง และคนก็นิยามตนเองว่าเป็นคนของเมือง และรัฐจะครอบงำให้คนรู้สึกว่าท้องถิ่น คือ สิ่งที่รัฐกำหนดให้เป็น

นอกจากนี้ คำว่า “ท้องถิ่นนิยม” (Localism) เป็นกระแสของชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา พัฒนาการและประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นท้องถิ่นที่ไม่หยุดนิ่ง ตายตัว เป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย สลับซับซ้อน (พัฒนา กิติอาษา, 2546) ซึ่งในมุมมองของ Arjun Appadurai (1996, อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2552) ได้กล่าวว่า “กระแสท้องถิ่นนิยม” เกิดจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม มีการหยิบยืมศิลปวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตทั้งในรูปของเครื่องมือเครื่องใช้ ศิลปวัฒนธรรม และอาหาร ทั้งสองยังเห็นตรงกันว่า กระแสโลกาภิวัตน์และ การขยายตัวของทุนนิยมที่ก้าวข้ามพรมแดนประเทศ ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและสร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคม เมื่อกระแสตอบโต้โลกาภิวัตน์มีพลังเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดกระแสท้องถิ่นนิยมขึ้นมา

เช่นเดียวกับแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ที่มองว่า “ท้องถิ่นนิยม” คือ กระบวนการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ บูรณะ ฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อต่อสู้กับกระแสโลกที่ทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เสื่อมลง โดยการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม มีการจัดการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสื่อสารวิถีชีวิตวัฒนธรรม โดยมีผู้นำชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง (ธิดา ชมภูนิช, 2539)

ความเป็นท้องถิ่นในกระแสโลกาภิวัตน์

ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ หากจะพูดถึงคำว่า ท้องถิ่น ก็คงจะหนีไม่พ้นคำว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าในสังคมสมัยใหม่ “ความเป็นท้องถิ่น” ไม่ได้ถูกแยกตัวออกมาเดี่ยวๆ อย่างที่เคยเป็นเมื่อในอดีตอีกต่อไป ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการพัฒนาภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งนั่นก็คือ กระบวนการที่ประชากรของโลกถูกหลอมรวมเข้าด้วยกันเป็นสังคมเดียว จนกลายเป็นชุมชนโลก ที่บรรดาสมาชิกของสังคมสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ด้วยความรวดเร็วผ่านเทคโนโลยีที่นำสมัย ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวไม่ใช่มีผลต่อระบบเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ได้แทรกซึมในทุกๆ มิติของสังคม ไม่เว้นแม้แต่ความเป็นท้องถิ่นที่มีรากฐานมาจากทรัพยากรทางธรรมชาติ ตลอดจนภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีต

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว (2546) ได้แสดงทัศนะของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่นไว้ว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโลก (Global) กับท้องถิ่น (Local) รวมตัวกันโดยมีเศรษฐกิจไร้พรมแดนเป็นตัวผลักดันให้เข้าสู่กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มีการแพร่กระจายค่านิยมของการบริโภคไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างรวดเร็วและรุนแรง และในขณะเดียวกันประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นก็นับว่าได้รับผลกระทบจากการเจริญเติบโตของระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ ศิริพร ภักดีผาสุก (2548) ที่ได้กล่าวถึงท้องถิ่นภายใต้บริบทของกระแสสังคมสมัยใหม่ ซึ่งในที่นี้สรุปได้ว่าการไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ค่อยๆ ทับถมเข้าสู่สังคมไทยอย่างช้าๆ ทำให้หลายคนหวั่นเกรงว่า “ความเป็นหนึ่งเดียวในระดับสากล” จะลบเลือน “อัตลักษณ์ท้องถิ่น” ไปจนหมดสิ้น ดั้งนั้น กระบวนการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นจึงเริ่มเป็นประเด็นที่สังคมในทุกๆ ภาคส่วนต้องทบทวนกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อที่จะรักษาตัวตนและเพื่อต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้มีเพียงไม่กี่คนที่จะโหยหาอดีตหรือหวงแหนความเป็นท้องถิ่นของไทย

การศึกษาแนวคิดโลกาภิวัตน์และแนวคิดท้องถิ่นนิยม ถูกนำมาใช้ในงานวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารไหลบ่าเข้ามาในชุมชน ที่ทำให้เกิดการครอบงำทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในรูปแบบของการผลิต ส่งผลงานประเพณีของท้องถิ่นถูกลดความสำคัญลง และการศึกษาแนวคิดท้องถิ่นนิยม เพื่อเป็นแนวทางในการรับมือกับกระแสโลกาภิวัตน์ และศึกษาทัศนะของชุมชนในการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่น รวมถึงการรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ที่เป็นปรากฏการณ์เบื้องต้นที่มีความสำคัญและเกี่ยวเนื่องกับประเด็นการวิจัย

แนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization)

แอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C.Wallace, 1956) ได้กล่าวว่า กระบวนการฟื้นฟูได้ถูกนิยามว่าเป็นความพยายามที่มีการไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ และใช้สติของสมาชิกในสังคมเพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจมากยิ่งขึ้น การฟื้นฟูจากมุมมองทางด้านวัฒนธรรม จึงเป็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความพิเศษ ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการฟื้นฟูต้องตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนและเนื้อหาส่วนใหญ่ของระบบวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบวัฒนธรรมใหม่ ที่บ่งชี้ความสัมพันธ์ใหม่ เช่นเดียวกับเอกลักษณ์ใหม่ ในบางกรณีกระบวนการเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ล้วนสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อภาวัฒนธรรมในแง่ของระบบ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของกลุ่มคนในสังคม แต่เป็นผลกระทบปฏิกิริยาลูกโซ่อย่างค่อยเป็นค่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด

คำว่า “การฟื้นฟู” หมายถึงการเปรียบเทียบสิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการฟื้นฟู โดยถือว่าสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต และวัฒนธรรมก็เป็นรูปแบบพฤติกรรมของสังคมที่ต้องเรียนรู้กันอย่างเป็นระบบ โดยสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำของวัฒนธรรม คือ การรักษาวัฒนธรรมให้มีความสมบูรณ์ที่สุดและทำให้เกิดความแปรผันให้น้อยที่สุด กระบวนการในการฟื้นฟู จึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นจากสมาชิกในสังคม และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการฟื้นฟูนั้น จะต้องรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของพวกเขา ว่ามีความสำคัญที่เป็นระบบอย่างไร และต้องทำให้คนในวัฒนธรรมรู้สึกว่าวัฒนธรรมที่เขามีอยู่นั้นเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจและต้องมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อระบุคุณลักษณะของพื้นฐานที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

และในปี 1956 แอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C. Wallace) ยังได้อธิบายว่าจะมีกระบวนการฟื้นฟูเกิดขึ้น โดยได้อธิบายถึงโครงสร้างของกระบวนการฟื้นฟู ว่ามาจากการศึกษาการฟื้นฟูทางศาสนาของชนพื้นเมืองชาวอเมริกัน The Code of Handsome Lake ซึ่งจะนำไปสู่การก่อสร้างตัวของศาสนา ดังนี้

ในช่วงแรก เป็นยุคการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ ช่วงที่สองเป็นยุคที่มีความเครียดของแต่ละบุคคลเพิ่มมากยิ่งขึ้น เป็นกลุ่มที่คุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และมีการปรับตัว ทำให้อยู่รอดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาตินั้นๆ ตามความพึงพอใจ ช่วงที่สาม เป็นยุคที่มีการบิดเบือนทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ลดความสามารถความพึงพอใจขั้นพื้นฐานของแต่ละบุคคล ช่วงที่สี่ เป็นยุคแห่งการฟื้นฟู มีหน้าที่หลักๆ อยู่ 6 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง คือ การกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม ประการที่สอง คือ การติดต่อสื่อสาร ประการที่สาม คือ การกำหนดรูปแบบขององค์กรทางวัฒนธรรม ประการที่สี่ คือ การพัฒนารูปแบบทางวัฒนธรรมให้ดีกว่าเดิม ประการที่ห้า คือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และประการที่หก คือ เมื่อปรับรูปแบบ

ทางวัฒนธรรมที่กำหนดใหม่จะกลายเป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมมาตรฐานสำหรับกลุ่ม และในช่วงสุดท้าย คือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

การฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นเจตนาที่ทำโดยสมาชิกของสังคม เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจยิ่งขึ้น กระบวนการฟื้นฟูจึงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขสำหรับสมาชิกที่มีความเครียดสูงในแต่ละสังคม และความผิดหวังท้อแท้ของวัฒนธรรมที่ถูกบิดเบือน กระบวนการดำเนินไปตามชุดลำดับของสถานการณ์การทำงาน แต่จะแตกต่างกันไปตามทางเลือกการเปลี่ยนแปลงที่หลายมิติของประชากร

ทั้งนี้ วอเลซ (Wallace) ได้นำเสนอทฤษฎีจากการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนดั้งเดิมที่มีความสนใจการเคลื่อนไหวการฟื้นฟู ผู้นำทางศาสนาและศาสดาของศาสนา Handsome Lake (1735-1815) และมีความเชื่อว่ารูปแบบการฟื้นฟูของเขานั้น สามารถนำไปใช้กับการเคลื่อนไหวที่เป็นวงกว้างและมีความซับซ้อนมากขึ้นของศาสนาคริสต์ อิสลาม และพุทธ

นอกจากนี้ การดำรงอยู่และฟื้นฟูความหลากหลายทางวัฒนธรรม ยังประกอบด้วยปัญหาที่ปัจเจกบุคคลและชุมชนต้องเผชิญในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คือ การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโดยยังให้คุณค่ากับธรรมเนียมประเพณีของตน เพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สูญเสียอัตลักษณ์และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน บทบาทของชุมชนเพื่อดำรงความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ พยายามทำความรู้จักและทำความเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองว่าวัฒนธรรมเหล่านี้มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างไรต่อชุมชน รวมถึงการสร้างสำนึกร่วมในคุณค่าของภูมิปัญญาของตนเอง และพยายามให้อนุชนรุ่นหลังสามารถเข้าถึงและรู้คุณค่าของภูมิปัญญาที่ได้ตกผลึกอยู่ในท้องถิ่น ตลอดจนฝึกอบรมให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในวิชามานุษวิทยาเพื่อช่วยให้สามารถตีความในเรื่องวัฒนธรรมและอดีตของชุมชนได้ด้วยตนเอง ในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญหาย จำเป็นต้องมีการฟื้นฟู (เฉพาะที่มีความเป็นไปได้) เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเสมือนปริศนา ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปะติดปะต่อขึ้นใหม่เพื่อให้ได้ภาพที่ชัดเจน และความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า จึงต้องระวังมิให้มรดกทางวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และไม่ดึงวัฒนธรรมออกจากแหล่งกำเนิด ไม่นำวัฒนธรรมไปแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรม และมีการสร้างมาตรการในการควบคุมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งในบางครั้งจะส่งผลเสียต่อคุณลักษณะของวัฒนธรรมนั้นๆ โดยเฉพาะชุมชนขนาดเล็กเพราะสมรรถนะในการรองรับนักท่องเที่ยว หากมากเกินไปจะส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ชุมชนต้องตระหนักและแสดงออกซึ่งสิทธิ์แห่งการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นด้วย (อัจฉรา อ่อนจันทร์, 2543 อ้างถึงในกระทรวงวัฒนธรรม, 2548)

เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า สำนึกในอดีตเป็นรากฐานชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะสำนึกแห่งอดีตยังฟังแน่นอยู่ในวิถีชีวิต และแนวคิดในการมองเห็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงภายนอกว่าเป็นไปตามกระแสปรับเปลี่ยนทางสังคม แต่นั่นคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนทรรศน์และวิถีปฏิบัติอันมีรากฐานบนโลกทัศน์ชีวทัศน์แบบใหม่ พร้อมกับแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งลดทอนความเป็นจริงสู่สิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการของตน สะท้อนออกมาทางโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองแบบใหม่ ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเฉพาะสังคมเมืองอีกต่อไป หากกำลังแพร่ขยายออกไปสู่หมู่บ้านและสังคมชนบท

สังคมในชนบทกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่เค้าโครงเดิมยังอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางส่วน ยังสามารถสืบสาวเข้าถึงกระบวนทรรศน์เดิมได้ ชุมชนในหมู่บ้านยังมีกฎเกณฑ์ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีคนเฒ่าคนแก่เป็นตัวแทนสำคัญของสังคม “เก่า” จึงมีกระบวนทรรศน์ที่เป็น “องค์รวม” เชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน อยู่รวมกันภายใต้จิตวิญญาณอันเดียวกัน ดังนั้น การดำเนินงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการอนุรักษ์ การฟื้นฟูหรือในลักษณะอื่นใดก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีชาวบ้านเป็น “ตัวตั้ง” ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกถึงการเป็น “เจ้าของ” และเป็นผู้ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายอย่างได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางสังคม เช่น การลงแขก การผูกเสี่ยวทางภาคอีสาน การละเล่นและดนตรีพื้นบ้าน ที่หลายอย่างสูญหายไปนานแล้ว และอีกหลายอย่างกำลังจะซบเซาลงไป ให้กลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ อย่างเช่นดนตรีไทยและเพลงลูกทุ่งไทย ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทางราชการได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชน โดยทางราชการทำหน้าที่เชื่อมประสานงานเท่านั้น ชาวบ้านในชนบทก็สามารถคิดฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองได้เช่นกัน

การศึกษาแนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization) ถูกนำมาใช้ในงานวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง”บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการฟื้นฟูที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ว่า งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก เป็นประเพณีที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวลาว รวมถึงทำความเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และการสร้างสำนึกร่วมในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ร่วมกันฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองขึ้นมา ภายใต้กรอบแนวคิด เรื่อง “การฟื้นฟู” ของแอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C. Wallace) ที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการฟื้นฟู เป็นความพยายามที่มีการไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ และใช้สติของสมาชิกในสังคม เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจมากยิ่งขึ้น รวมถึงการนำโครงสร้างของกระบวนการฟื้นฟู มาอธิบายขั้นตอนและกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ว่ามีวิธีและขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไร รวมถึงวิธีการรับมือในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อที่จะดำรงอยู่ในโลกปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสิงห์

วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองหล่ม

จากหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ระบุไว้ว่า **การสร้างเมืองหล่มสัก** ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีการสร้างเมืองหล่มสักขึ้น โดยสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้สันนิษฐานว่า เมืองหล่มสัก ตั้งขึ้นเมื่อราวรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จากการสอบถามคนเก่าแก่ของเมืองหล่มเก่าและหล่มสัก ประกอบกับหลักฐานและเอกสารทางราชการได้ความว่า เดิมพื้นที่อำเภอหล่มเก่ามีชุมชนหนาแน่นชื่อว่า “เมืองลม” หรือ “เมืองหล่ม” เป็นเมืองเล็กๆ ในสมัยสุโขทัย เจ้าเมืองคนแรกสืบเชื้อสายมาจากลาวเวียงจันทน์ ต่อมามีชาวเวียงจันทน์และหลวงพระบางอพยพมาอยู่รวมกันมากขึ้น จึงตั้งเป็นเมืองหล่ม ปกครองอยู่ถึง 5 เจ้าเมือง จนกระทั่งมาถึงสมัยพระยาสุริยวงษาเดชชนะสงคราม (คง) เห็นว่าที่ตั้งเมืองไม่เหมาะสม จึงอพยพผู้คนออกไปตั้งเมืองใหม่ใกล้ลำน้ำสัก (แม่น้ำป่าสัก) ในระหว่างรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระยาสุริยวงษา ครองเมืองประมาณ 20 ปี ก็ถึงแก่กรรม ความทราบถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ปลัด (เทศ) ผู้เป็นบุตรชายของพระยาสุริยวงษา เป็นเจ้าเมืองแทน ครองเมืองอยู่ 40 ปี (ถึงแก่กรรมในสมัยรัชกาลที่ 5) หลังจากนั้นเจ้าเมืองหล่มสักก็ว่างลง และเมืองหล่มสักก็ขึ้นกับมณฑลอุดรและภายหลังจึงขึ้นกับมณฑลเพ็ชรบูรณ์ในปี พ.ศ.2542

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระสุริยวงษามหาภักดีเดชา จึงเป็นเจ้าเมืองคนสุดท้ายของหล่มสัก ก่อนจะมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับมณฑลอุดร ท่านมีบุตรชายชื่อ มะลิ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระประเสริฐสุรศักดิ์ มีตำแหน่งเป็นปลัดเมืองเลย เป็นต้นตระกูล “สุวรรณาภา” สืบต่อมาในอำเภอหล่มสักจนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2543)

ธีระวัฒน์ แสนคำ (2556) ได้กล่าวว่า เมืองหล่มสักไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีพัฒนาทางประวัติศาสตร์ในช่วงแรกหรือช่วงการก่อตั้ง แต่ที่ผ่านมา ไม่ว่านักวิชาการหรือชาวบ้านในท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ต่างก็เชื่อกันว่า เมืองหล่มสักนี้ ถูกตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แต่จากหลักฐานชั้นต้นที่ผู้เขียนศึกษาพบว่า เมืองหล่ม น่าจะก่อตัวขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 23 – 24 เนื่องจากในเอกสารพรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์) ซึ่งสันนิษฐานว่า ต้นฉบับเดิมอาจได้บันทึกขึ้นตามพระกระแสรับสั่งของพระมหากษัตริย์หรือรับสั่งของเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรือสินค้าจากหัวเมืองฝ่ายเหนือที่นำสินค้าลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยา ว่า

“อนึ่ง เรือระแหงแขวงเมืองตาก แลเรือหางเหยี่ยวเมืองเพชรบูรณ์นายมบรรทุกครั่ง เหลกหางกุ้ง เหลกล่มเลย เหลกน้ำภี้ ใต้ หวาย ชัน น้ำมันยาง ยาสูบ เขา หนัง หน่องา อนึ่ง เรือใหญ่

ท้ายแกว่งชาวเมืองสวรรคโลกย์แลหัวเมืองฝ่ายเหนือบันทุกสินค้าต่างๆ ฝ่ายเหนือมาจอดเรือขายริมแม่น้ำแลในคลองใหญ่วัดมหาธาตุในเทศกาลน่าน้ำ 1" (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2547, อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ, 2556)

คำว่า **"เหลกล่มเลย"** ในเอกสารข้างต้นนั้น หมายถึงเหลกที่นำมาจากเมืองหล่ม ซึ่งก็คือเมืองหล่มสักและเมืองเลย ที่เรียกชื่อต่อกันนั้นเนื่องจากเมืองหล่มสักและเมืองเลยอยู่ใกล้กัน เวลาที่นำสินค้าลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยาก็จะนำสินค้าลงไปทางเดียวกัน คือ ล่องเรือไปตามแม่น้ำป่าสัก นอกจากนี้ในคำให้การของชาวกรุงเก่า ซึ่งเป็นคำให้การของชาวกรุงศรีอยุธยาหลังเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310 ก็ปรากฏชื่อเมืองหล่มสักอยู่ในรายชื่อกลุ่มเมืองต่างๆ ในหัวเมืองฝ่ายเหนือด้วย (กรมศิลปากร, 2507, อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ, 2556)

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมืองหล่มสักมีอยู่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 แล้ว ส่วนที่มาของชื่อเมืองหล่มสักนั้น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เนื่องจากที่ตั้งเมืองหล่มตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก หรือ "ลำน้ำสัก" จึงเอาชื่อแม่น้ำป่าสักเพิ่มเข้ามา เรียกว่า "เมืองหล่มสัก" เมืองหล่มสักปรากฏชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "เมือหล่ม" ทำให้สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักนี้ อาจเป็นเมืองเดียวกับ "เมืองลุม" หรือ "เมืองลุมบาจาย" ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย แต่ชั้นหลังมีการเรียกว่า "เมืองหล่ม" ซึ่งก็หมายความอย่างเดียวกัน (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2543, อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ, 2556)

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ จึงสันฐานว่า เมืองหล่มสักน่าจะก่อรูปเมืองขึ้นโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวลาวจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ในราวพุทธศตวรรษที่ 23 ด้วยภายในอาณาจักรล้านช้างได้เกิดความขัดแย้งทำให้อาณาจักรถูกแบ่งออกเป็น 3 นครรัฐ คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสักดิ์

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่า เมืองหล่มสักนี้ แต่เดิมอาจมีสถานะเป็น "เมืองสองฝ่ายฟ้า" คือ มีความสัมพันธ์และส่งส่วยให้ทั้งราชสำนักเวียงจันทน์และราชสำนักสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากที่เวียงจันทน์ตกเป็นประเทศราชของสยามในสมัยธนบุรี เมืองหล่มสักอาจจะอยู่ภายใต้การควบคุมของเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งของสยามที่ควบคุมบ้านเมืองและเส้นทางการค้าในระหว่างลุ่มแม่น้ำป่าสักกับลุ่มแม่น้ำโขง และราชสำนักสยามก็รับรู้และเข้าใจว่า เมืองหล่มสักนั้นเป็นเมืองที่อยู่ในอาณาจักรสยาม ทั้งที่ชาวเมืองนั้นเป็นชาวลาวล้านช้างทั้งสิ้น และในเอกสารจดหมายเหตุสมัยรัชการที่ 3 บางชิ้นเรียกชาวเมืองหล่มสักว่า "ลาวหล่มสัก" หรือ "ลาวหล่ม" ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของฝ่ายสยามว่าชาวเมืองหล่มสักนั้นเป็นชาวลาว "ลาวพุงขาว" ที่แต่ต่างจากชาวเมืองเพชรบูรณ์และเมืองใกล้เคียงในหัวเมืองฝ่ายเหนือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สอดคล้องกับงานศึกษาของ สงวน รอดบุญ (2556) พบว่า ในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนมีชุมชนลาวตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย เข้าใจว่าคงจะตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้ว อย่างน้อยก็เป็นช่วงในระยะสมัยอยุธยาตอนปลายสืบเนื่องมาจนรัตนโกสินทร์ตนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้พบหลักฐานจากพระธาตุหลวงลาวรูปทรงดอกบัวตูมแปดเหลี่ยมองค์หนึ่งจากวัดทุ่งธงไชยที่อำเภอหล่มเก่า ภายในกรุพระธาตุพบจารึกแบบแผ่นโลหะจารึกสังกาด 97 ตัว (พ.ศ. 2278) ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย ดั้งนั้น วัดต่างๆ ในอำเภอหล่มเก่าจึงปรากฏพระธาตุแบบลาวก่อด้วยอิฐสอดินตามรูปทรงสถาปัตยกรรมของลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำชี เป็นสถาปัตยกรรมที่มีแต่สมัยเวียงจันทน์มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ของไทย

เช่นเดียวกับนฤมล กางเกตุ (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง สิม อิทธิพลศิลปะล้านช้างผสมพื้นถิ่นอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับอำเภอหล่มเก่าและหล่มสักไว้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2250 เกิดข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง จนเกิดสงครามใหญ่ เป็นเหตุให้ผู้คนอพยพมาทางใต้ เข้ามาตั้งเป็นชุมชนขึ้น ได้แก่ เมืองน้ำปาด (จังหวัดอุตรดิตถ์) เมืองเลย เมืองด่านซ้าย และเมืองหล่ม ต่อมาในปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยากษัตริย์ศึกฯ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ กรณีพระเจ้าสิริบุญสารเจ้าผู้ครองเวียงจันทน์ นำกองทัพเข้ามาปราบปรามพระวอ พระตา ในเขตไทย ประกอบกับเวียงจันทน์ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพม่า โดยมิได้หวั่นเกรงพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ผลของสงครามในครั้งนั้น ปรากฏว่าไทยตีได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบางทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของไทยอีกครั้งหนึ่ง กองทัพไทยได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางลงมายังกรุงธนบุรี และกวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์เข้ามาอยู่ในเขตไทยตั้งแต่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม จนถึงเมืองราชบุรี ส่วนราษฎรชาวเมืองหลวงพระบางเมืองไชยบุรี และเมืองเวียงจันทน์ ได้อพยพหนีภัยของสงครามเข้ามาอยู่ในเขตเมืองน้ำปาด เมืองนครไทย (จังหวัดพิษณุโลก) และเมืองหล่ม ทำให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าครั้งแรก

จากเดิมมีกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่รวมกันหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มชาวเมืองหลวงพระบาง กลุ่มชาวเมืองเวียงจันทน์ กลุ่มชาวพวน จากแขวงเชียงขวาง และกลุ่มชาวไชยบุรี เป็นต้น แต่ในปัจจุบันกลุ่มชนเหล่านั้น ได้อยู่ร่วมผสมผสานกันจนแทบแยกไม่ออก และยังคงยึดถือประเพณีวัฒนธรรมและสำเนียงภาษาพูดไว้ได้อย่างมั่นคง เรียกว่า ภาษาหล่ม ซึ่งสำเนียงจะแตกต่างจากสำเนียงทางภาคเหนือและอีสาน

ในปี พ.ศ. 2325 พระสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงคราม เจ้าเมืองหล่ม ได้ย้ายเมืองหล่มไปสร้างใหม่บริเวณบ้านท่ากกโพธิ์ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่เหมาะแก่การทำเรือกสวนไร่นา สามารถขยายเป็นเมืองใหญ่ได้ ประกอบกับต้องอาศัยแม่น้ำป่าสักในการขนส่งสินค้า และค้าขายกับเมืองต่างๆ ได้สะดวก สร้างจวนเจ้าเมืองริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก (ปัจจุบันคือสำนักงานเทศบาลเมืองหล่มสัก) เรียกเมืองที่สร้างใหม่ว่าเมืองหล่มสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่าหล่มเก่า

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบการศึกษาและพิจารณาเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นเพมาจากคนเวียงจันทร์และคนหลวงพระบางที่อพยพหนีภัยสงครามจากล้านช้างเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก จากการอพยพหนีภัยสงคราม ทำให้ชุมชนบ้านท่ากกแก มีประเพณีวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับความเป็นล้านช้าง เช่น พระพุทธรูป สิมตลอดจนวิถีชีวิต สำเนียงภาษา โดยเฉพาะความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรมที่มีการผสมผสานควบคู่ไปกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นจนถึงปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

1. ความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นประเพณีโบราณตามแบบของชาวอีสาน มุ่งทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้า หรือเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา คำว่า “ปราสาทผึ้ง” ในภาษาอีสานจะออกเสียง “ผาสาทเผิ้ง” ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มตั้งแต่เมื่อใด แต่มีเรื่องราวที่กล่าวไว้ในตำนานเรื่องหนองหาน (สกลนคร) ว่าในสมัยขอมเรืองอำนาจและครองเมืองหนองหานในแผ่นดินพระเจ้าสุวรรณภิงคาราชได้โปรดให้ข้าราชบริพารทำต้นผึ้ง หรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษาเพื่อแห่คบงันที่วัดเชิงชุม (วัดมหาธาตุเชิงชุมวรมหาวิหาร) จากนั้นเมืองหนองหานจึงได้จัดวันปราสาทผึ้งติดต่อกันทุกปี

ในสมัยรัตนโกสินทร์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระนิพนธ์เกี่ยวกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในเรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาค 4 ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา มรฑลอุดรและมณฑลร้อยเอ็ดเมื่อ ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) ดังนี้

> เวลาบ่าย 4 โมงราษฎร์แห่งปราสาทผึ้งและบ้องไฟ (บั้งไฟ) เป็นกระบวนใหญ่เข้าประตูชาลามหาเจดีย์ด้านทิศตะวันตกแห่ประทักษิณองค์พระธาตุสามรอบ กระบวนแห่นั้นคือ ผู้ชายและเด็กเดินข้างหน้าหมู่หนึ่งแล้วมีพิณพาทย์ไปถึงบุษบกมีเทียนขี้ผึ้งใหญ่ 4 เล่ม ในบุษบกแล้วมีรถบ้องไฟ (บั้งไฟ) ต่อมามีปราสาทผึ้ง คือ แต่งหยวกกล้วยเป็นรูปปราสาท

> แล้วมีดอกไม้ทำขี้ผึ้งเป็นเครื่องประดับ มีพิณพาทย์ฆ้อง กลองแวดล้อมแห่มา และมีชายหญิงเดินตามเป็นตอนๆ กันหลายหมู่และมีกระจาดประดับประดาอย่างกระจาดผ้าป่าห้อยด้วยไส้เทียนและไหมเข็ด เมื่อกระบวนแห่เวียนครบสามรอบแล้วได้นำปราสาทผึ้งไปตั้งถวายพระมหาธาตุ ราษฎร์ก็นั่งประชุมกันเป็นหมู่ๆ ในลานพระมหาธาตุ คอยข้าพเจ้าจุดเทียนนมัสการแล้วรับศีลด้วยกันพระสงฆ์ มีพระครูวิโรจน์ รัดโนบล เป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ เวลาค่ำมีการเดินเทียนและจุดบ้องไฟดอกไม้พุ่มและมีเทศน์กันฑ์หนึ่ง (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2466)

จากพระนิพนธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้มีการถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาด้วย ด้านความเชื่อที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับความนิยมในการสร้างปราสาทหินหรือเทวาลัย ให้เป็นอาคารเทวสถานที่เชื่อว่าเป็นวิมานที่ประทับของเทพเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ โดยเชื่อว่าการสร้างเทวาลัยอุทิศถวายแด่เทพเจ้านั้นเป็นอานิสงส์อย่างสูงสุด อีกทั้งยังเชื่อว่าอานิสงส์ของผู้ที่สร้างเทวาลัยอุทิศถวายนั้นจะส่งผลให้ชีวิตหลังความตาย คือ ดวงวิญญาณจะได้เข้าไปรวมกับองค์เทพเจ้าที่ประดิษฐานอยู่ในอาคารเทวาลัยที่ได้สร้างไว้นั้น (ปรีชา ดาวเรือง, 2554)

2. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สิริวิมล คำคลี่ (2555) ได้กล่าวถึงความเชื่อตามตำนานเรื่องหนึ่งว่า ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเป็นปีที่ 7 บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประทับที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ซึ่งเป็นแท่นที่ประทับของพระอินทร์ ภายใต้ร่มไม้ปาริชาต ทรงแสดงอภิธรรม 7 คำภีร์ แก่พุทธมารดา เป็นการตอบแทนพระคุณจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระพุทธองค์กำหนดเสด็จสู่เมืองมนุษย์ พระอินทร์ จึงเนรมิตบันไดขึ้น 3 ชนิด คือ บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้วมณี บันไดทองสำหรับหมู่เทพลง อยู่ด้านขวา บันไดเงินอยู่ด้านซ้ายสำหรับท้าวมหาพรหม และบันไดแก้วมณีอยู่ตรงกลางสำหรับพระพุทธเจ้า หัวบันไดแต่ละอันพาดที่เขาสิเนรุ เชิงบันไดทอดลงยังประตูเมืองสังกัสนคร ก่อนเสด็จลง พระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราชเพื่อทรงทำ “โลกนิวรณ์ปาฏิหาริย์” โดย ทรงแลดูเบื้องบนปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลกทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงอเวจีนคร ทรงแลดูรอบทิศจักรวาลหลายแสนโกฏิก็ปรากฏเป็นเนินเดียวกัน (หมายถึงสวรรค์มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวันนี้ว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก”

ครั้นแล้วพระพุทธองค์เสด็จลงทางบันไดแก้วมณี หมู่เทพที่ตามส่งเสด็จ เบื้องซ้ายถือฉัตรกั้นถวายพระพุทธเจ้าคือท้าวมหาพรหม ผู้อุ้มบาตรนำเสด็จพระพุทธเจ้า คือ พระอินทร์ ผู้ถือพิณบรรเลงถัดมา คือ ปัญจสิงขรคนธรรพ์เทพบุตร ถัดมาเบื้องขวา คือ มาตุลีเทพบุตร ซึ่งถือพานดอกไม้ทิพย์โปรยปรายนำทางเสด็จพุทธดำเนิน ครั้นเสด็จถึงประตูเมืองสังกัสสนคร ทรงประทับพระบาท

เบื้องขวาลงก่อน นาค มนุษย์และเปรตนรกต่างก็ชื่นชมปลื้มปีติในพระพุทธบารมี เกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลจนเกิดจินตนาการเห็นปราสาทสวยงามใคร่จะไปอยู่ จึงรู้ชัดว่าการที่จะได้ไปในอยู่ปราสาทอันสวยงามนั้นต้องสร้างบุญกุศล ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมอันดี ทำบุญตักบาตร สร้างปราสาทกองบุญนั้นในเมืองมนุษย์เสียก่อน จึงจะได้ไปอยู่จากนั้น เป็นต้นมา ผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงพากันคิดสร้างสรรค์พากันทำบุญปราสาทให้มีรูปร่างเหมือนวิมานบนสวรรค์ มีลวดลายวิจิตรสวยงามตามกาลสมัยสืบต่อมา ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างปราสาทผึ้งสำหรับรับเสด็จพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จมายังโลกมนุษย์ไปสู่ที่ประทับ

รวมไปถึงเหตุการณ์ที่มีการนำเอาขี้ผึ้งมาทำเป็นปราสาทผึ้งนั้น สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลซึ่งปรากฏในหนังสือธรรมบทภาค 1 ที่กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับยังเมืองโกสัมพี มีเหตุการณ์พระสงฆ์ทะเลาะวิวาทแตกความสามัคคีกัน พระพุทธองค์ตักเตือนก็ไม่เชื่อฟัง พระพุทธองค์จึงเสด็จออกจากเมืองไปจำพรรษาที่ดงไม้สาละใหญ่ที่ป่ารักชิตวันใกล้บ้านปาลิไลยก์ในพรรษาที่ 9 ด้วยอำนาจพุทธบารมีและพระเมตตาของพระพุทธเจ้า ช้างป่าปาลิไลยก์กับลิงได้เข้ามาเป็นผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและไม่มีมนุษย์อยู่ด้วยเลยตลอด 3 เดือน ช้างป่าจัดน้ำและผลไม้มาถวาย ส่วนลิงได้หารวงผึ้งมาถวายพระพุทธเจ้าบ้าง พระพุทธเจ้าทรงรับแต่ไม่ทรงฉัน ลิงจึงเข้าไปนำรวงผึ้งกลับมาพิจารณาดูเมื่อเห็นตัวอ่อนของผึ้งจึงนำตัวอ่อนออกหมดแล้วนำแต่รวงผึ้งเข้าไปถวายใหม่ พระองค์ทรงรับแล้วเสวยลิงเห็นเช่นนั้นก็ดีใจมาก จึงไปจับกิ่งไม้เขย่าด้วยความดีใจบังเอิญกิ่งไม้นั้นหัก ลิงจึงตกลงมาถูกตอเสียบอกตาย แล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนปราสาทวิมานสูง 30 โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้นถึงวันมหาปวารณาออกพรรษาพระพุทธเจ้าตรัสลาช้าง แล้วเสด็จเข้าสู่เมืองโกสัมพี ต่อมาช้างคิดถึงพระพุทธเจ้ามากจนกระทั่งหัวใจแตกสลาย แล้วได้ไปเกิดบนปราสาทวิมานสูง 30 โยชน์ พระพุทธเจ้าทรงนึกถึงคุณความดีของช้างและลิงจึงทรงนำเอารวงผึ้งมาทำเป็นดอกประดับไว้ในโครงปราสาทตามจินตนาการ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ช้างและลิงในกาลต่อมา ชาวพุทธจึงได้ถือเป็นแนวทางจัดสร้างปราสาทผึ้งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และสร้างบุญกุศลสืบต่อมาโดยถือเอาวันออกพรรษาเป็นวันประเพณีถวายปราสาทผึ้ง

ความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับการทำบุญด้วยปราสาทผึ้งหรือต้นผึ้ง ประยุทธ กุยสาคร (2529) ได้กล่าวว่า การทำต้นผึ้งถือว่าเป็นการทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรมนายเวรหรือบุพการี หรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งคล้ายคลึงกับประเพณีของจีน คือ พิธีกงเต็ก โดยใช้กระดาษทำเป็นรูปบ้านและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนข้าทาสบริวารแล้วเผาอุทิศให้ผู้ตาย เช่นเดียวกับพระอริยนุวัตร เขมจารีเถระ (2526) ยังได้กล่าวว่า การทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานนั้นนิยมถวายหอดอกผึ้ง เพื่อเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตายด้วยเช่นกัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ดังนี้

สิริวิมล คำคลี่ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจังหวัดสกลนคร ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและวิวัฒนาการประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า บริบทชุมชนจังหวัดสกลนครประกอบไปด้วยโครงสร้าง คือ ที่ตั้งสภาพภูมิประเทศอาณาเขตและการคมนาคม เขตการปกครอง มี 2 รูปแบบ คือการปกครองส่วนภูมิภาคการปกครองส่วนท้องถิ่น

ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ถูกแบบออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้ ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร พบว่า ที่มาของเหตุผลหรือคติความเชื่อตามหลักฐานทางพุทธศาสนาของงานประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งของชาวสกลนครนี้มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าสุวรรณภิงคาราช โปรดให้ข้าราชบริพารจัดทำต้นผึ้งขึ้นในวันออกพรรษา แล้วแห่ไปยังวัดพระธาตุเชิงชุมเป็นพุทธบูชา ชาวสกลนครจึงยังคงสืบทอดปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าการทำบุญในวันออกพรรษาเป็นวันที่โลกทั้งสามจะมองเห็นความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน ผลการศึกษาที่มาของเหตุผลหรือคติความเชื่อตามหลักฐานทางพุทธศาสนามีองค์ประกอบอยู่ 5 อย่างคือ มูลเหตุที่เรียกว่าปราสาทผึ้ง มูลเหตุที่ทำในวันออกพรรษา มูลเหตุที่เอาผึ้งมาทำปราสาท มูลเหตุที่มีนางฟ้าเทพี และมูลเหตุที่มีฟ้อนรำดนตรี

วิวัฒนาการประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร พบว่ามี 4 ด้านคือ ด้านที่หนึ่ง คือ รูปแบบการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ด้านที่สอง คือ รูปแบบการจัดขบวนแห่ต้นปราสาทผึ้ง ด้านที่สาม คือ รูปทรงปราสาทผึ้งและแนวคิดการออกแบบลวดลายปราสาทผึ้ง ด้านที่สี่ คือ วิธีการสร้างปราสาทผึ้งโดยในแต่ละด้านแบ่งเป็น 3 ยุคคือ ยุคที่หนึ่ง คือ ยุคต้นผึ้ง – หอผึ้ง ยุคที่สอง คือ ยุคปราสาทผึ้งทรงหอ ยุคที่สาม คือ ยุคปราสาทผึ้งเรือนยอด

วิทมนตร์ เหล่าหว้าน (2553) ศึกษาเรื่อง ศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเทศบาลตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชน ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อศักยภาพชุมชน แนวทางการพัฒนาและสร้างเสริมศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเทศบาลตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า ศักยภาพของชุมชนด้านผู้นำ ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ เป็นที่น่าเชื่อถือและศรัทธาแก่สมาชิกในชุมชน ทุ่มเทและอุทิศตนในการบริหารจัดการด้านต่างๆ และมีความสามารถในการบริหารจัดการเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งร่วมกับชุมชน ศักยภาพด้านทรัพยากรชุมชน ชุมชนมองว่างบประมาณที่เทศบาลตำบลกุดบางจัดสรรให้ไม่เพียงพอในการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จึงเกิดการระดมทุนหรือขอบริจาค ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมชุมชน ทุกคนในชุมชนให้ความสำคัญและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีความคิดว่าทำบุญไปแล้วจะได้บุญกลับคืนมาหาตนเอง ทำให้

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลสิงหนาท

ชุมชนเข้าร่วมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทุกปี โดยมีตัวแทนชุมชนเข้าร่วมประชุม วางแผนปรึกษาหารือกับเทศบาลตำบลกุดบางในการดำเนินงาน มีการประชาสัมพันธ์หรือกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมงานและร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ศักยภาพด้านการประสานงานชุมชน ชุมชนในเขตเทศบาลทุกชุมชนมีการติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น เพื่อประชาสัมพันธ์การจัดงาน หรือเพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ศักยภาพด้านนวัตกรรมชุมชน ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดบากมีการออกแบบและแกะลายตัวปราสาทผึ้งขึ้นใหม่ มีการปรับปรุงรูปแบบหรือโครงสร้างปราสาทผึ้ง มีการปรับปรุงท่ารำเสื้อผ้าและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบขบวนแห่ทุกปี เพื่อให้ได้รับรางวัลจากการประกวดปราสาทผึ้ง ปัญหาและอุปสรรค์ที่มีผลกระทบต่อศักยภาพชุมชน ชุมชนประสบปัญหาด้านงบประมาณในการดำเนินงานและวัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ รวมทั้งช่างฝีมือในการทำปราสาทผึ้งมีจำนวนน้อย การมีส่วนร่วมในระดับจังหวัดน้อย รวมไปถึงการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกหรือการประชาสัมพันธ์การจัดงานมีน้อยและมีปัญหาเรื่องนวัตกรรมเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการซื้อลายปราสาท

ปรีชา ดาวเรือง (2554) ศึกษาเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์ประเพณีการแห่ประสาทผึ้ง ตำบลหนองปรือ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งตำบลหนองปรืออำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย ด้านการใช้ทรัพยากร ด้านการถ่ายทอดประเพณี พบว่า ด้านการใช้ทรัพยากร พบว่าการจัดเก็บขี้ผึ้งเป็นก้อนและตัวดอกผึ้งเก็บโดยการนำมาเป็นก้อนๆ หลอมเก็บใส่กระบอกไม้ไผ่หรือปี๊บต้องแยกดอกผึ้งออกจากตัวปราสาทผึ้งก่อนให้เรียบร้อยแยกการเก็บออกเป็น 3 ส่วน มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด ใช้วัสดุที่ได้จากธรรมชาติใช้ทรัพยากรท้องถิ่นใช้ทรัพยากรที่หาได้ง่ายในชุมชน เก็บขี้ผึ้งไม่ให้โดนแดดโดนลม ไม้ไผ่ที่เหลือมาจักตอกเป็นเกสรดอกผึ้ง คนที่ทำนั้นจะต้องมีประสบการณ์ ต้องมีการวางแผนในการเก็บรักษาปราสาทผึ้ง มีสถานที่ไว้เป็นสัดส่วนการธำรงรักษาเป็นหน้าที่ของทุกคนส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นให้อยู่คู่บ้านหนองปรือ ด้านการถ่ายทอดประเพณี พบว่า การบอกเล่าถึงความเป็นมาจากบรรพบุรุษบอกปากต่อปาก การเรียนได้มาจากวิถีการดำเนินชีวิตต้องฝึกลูกหลานตั้งแต่เด็กๆ มีการเรียนการสอนในโรงเรียนถ่ายทอดผ่านแนวคิดให้เด็กๆ เข้ามามีส่วนร่วมมีการเผยแพร่ในอินเตอร์เน็ต ถ้าไม่เชื่อฟังจะทำให้ประเพณีหายไป ต้องให้ผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ มีการร่วมประชุมกับผู้นำชุมชนและกรรมการวัด เพื่อชี้แจงการแบ่งมอบหมายหน้าที่มีการประเมินผลให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

ฉลาด จักรพิมพ์ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง: การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรม ภาคอีสานตอนบน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของภาคอีสานตอนบน ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของภาคอีสานตอนบน และศึกษาการอนุรักษ์และ

พัฒนาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาคอีสานตอนบน

ผลการศึกษาพบว่า การจัดงานประเพณีบุญออกพรรษาแห่ปราสาทผึ้งของภาคอีสานตอนบนนั้นมีมานานกว่าหนึ่งร้อยปีแล้ว ซึ่งปรากฏตามหลักฐานในงานนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเอาไว้อย่างเหนียวแน่น มีการพัฒนาลักษณะและรูปแบบของปราสาทผึ้งให้มีความวิจิตรงดงามมีการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี มีปัญหาสำคัญ คือ การขาดแคลนช่างทำปราสาทผึ้งของท้องถิ่น มีปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ เนื่องจากมีการใช้งบประมาณเพิ่มขึ้นทุกปี มีปัญหาด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและหน่วยงานที่สนับสนุน แต่ถึงอย่างไรก็ตามหน่วยงานที่รับผิดชอบและชุมชนในท้องถิ่นสามารถจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้เป็นอย่างดี เพราะแต่ละจังหวัดมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นประกอบกับเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานและเอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาวรรณกรรม การละเล่นพื้นบ้าน พิธีกรรมและความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา โบราณสถานโบราณวัตถุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสภาพภูมิศาสตร์และสภาพทางธรรมชาติที่งดงาม ซึ่งทั้งส่วนภาครัฐและเอกชนควรที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งนี้ต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สำหรับการอนุรักษ์จะมีด้านการป้องกันการสงวนรักษาบำรุงและดูแลและการใช้อย่างฉลาดและคุ้มค่าและการพัฒนาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของภาคอีสานตอนบน จะมีการริเริ่มสร้างสรรค์ การปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ ข้อหนึ่ง ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและให้ความร่วมมือดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ข้อสอง ชุมชนต้องรักและหวงแหนวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ข้อสาม มีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ข้อสี่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และข้อห้า ผู้มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดงานอย่างแท้จริงได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

โดยสรุปการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในภาคอีสานตอนบน การดำเนินงานต้องเป็นประโยชน์แก่ชุมชนในด้านการส่งเสริมอาชีพและการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การสร้างความตระหนักในการเป็นเจ้าของและรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ

ตลอดจนเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และการเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงามความงดงามของธรรมชาติตลอดจนภูมิปัญญาของท้องถิ่น ภาครัฐและภาคเอกชน สมควรให้ความร่วมมือกันและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพื่อให้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาคอีสานตอนบนให้คงอยู่คู่กับภาคอีสานตลอดจนมีความเจริญก้าวหน้าและยั่งยืนตลอดไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยชุมชน จากงานการศึกษาของหลายท่าน โดยจำแนกการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เน้นการปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น และกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. กลุ่มที่เน้นการปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น

งานที่อธิบายถึงพลังของท้องถิ่นอีกชิ้นหนึ่ง คืองานเขียนของ ยศ สันตสมบัติ (2543) ศึกษาเรื่อง หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง ได้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนของคนไทใต้คง หลังจากการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ ในปี ค.ศ. 1949 การยกเลิกระบบเจ้าฟ้าและการเปลี่ยนแปลงในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมส่งผลให้คนไทใต้คงรู้สึกแปลกแยก ทำให้คนไทใต้คงต้องนิยามความหมายของตัวตนใหม่ เป็นการแสดงอัตลักษณ์เพื่อสิทธิในการกำหนดและจัดการชีวิตของตนเอง อีกทั้งยังเป็นความพยายามต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจในการนิยามความหมายของอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทใต้คง พยายามสร้างจิตสำนึกและตีความหมายทางประวัติศาสตร์ที่มิได้เป็นเพียงการถวิลหาความรุ่งเรืองในอดีต ความอบอุ่นมั่นคงภายใต้ระบบเจ้าฟ้าและไม่ใช่ความพยายามในการแยกตัวเป็นอิสระ หากแต่เป็นความพยายามในการนิยามความมีตัวตนของคนไทใต้คงด้วยการต่อต้านความเหนือกว่าของชาวจีน และเน้นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สุมิตร ปิติพันฒน์ และดำรงพล อินทร์จันทร์ (2545) ศึกษาเรื่อง การฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทอาหมในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย เพื่อทำความเข้าใจอุดมการณ์และปฏิบัติการในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทอาหม กลุ่มประชากรใหญ่สุดในเขตตอนบนของรัฐอัสสัมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ผลการศึกษาพบว่า ความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธ์ของชาวไทอาหม ผ่านการผลิตภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ชนชั้นและเชื้อชาติ เป็นการกระทำเพื่อต่อรองความเป็นธรรมทางการเมือง ด้วยคิดว่า อำนาจทางการเมืองจะช่วยแก้ปัญหาทางด้านการพัฒนาและรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ และความพยายามในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มองเห็นได้และได้รับการตอบรับ เป็นกระบวนการที่มีความ

สลับซับซ้อน ทั้งในขั้นตอนการต่อรอง การใช้ เลือกสรร นิยาม ผลิตซ้ำความหมาย เพื่อขีดเส้นแบ่งความเหมือนและความต่าง ระหว่างไทอาหมกับไม่ใช่ไทอาหม ผ่านเครื่องมือและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างจากอดีตมาใช้สอดรับกับภาวะปัจจุบัน ได้แก่ อาหม-บุราณจี การเชิดชูวีรบุรุษของชาวไทอาหม การเปิดโรงเรียนสอนภาษาไท การให้นิยามความเป็นไทในโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ไท เวทีสาธารณะและสัญลักษณ์

และความพยายามเปิดพื้นที่สาธารณะ เพื่อประกาศตัวตนทางวัฒนธรรมด้วยการผลิตซ้ำอดีต ผ่านการคัดสรร จัดวางตำแหน่งแห่งที่ การตอบโต้ทางสัญลักษณ์ และการต่อรองทางการเมือง หากพื้นที่ในการประกาศตัวตนของคนไทอาหมนั้น ก็ไม่ได้ขีดวงจำกัดของเขตเพียงกลุ่มของตนเองเท่านั้น ยังเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มอีกด้วย การปฏิบัติการทางภาษาและวัฒนธรรม พบว่า พิธีกรรมเมด้ำเมผี ประสบความสำเร็จในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมทางกลางกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมฮินดูและอัสสัมมิส ทว่ามีเงื่อนไขกำกับตามบริบทแวดล้อมของชุมชนแห่งนั้นด้วย

การฟื้นฟูวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอาหม จึงเป็นการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ เพื่อต่อรองอำนาจทางการเมือง และยกระดับสถานภาพทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของอัสสัม รัฐชาติอินเดีย ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวทั้งในระดับปัจเจกและสาธารณะ โดยอาศัยเครื่องมือและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม หากกระบวนการดังกล่าวไม่ได้เป็นปฏิบัติการที่สำเร็จรูป มีความสลับซับซ้อน ประเพณีและพิธีกรรมที่ปรากฏเป็นประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรม ที่ผลิตซ้ำอดีตตามแบบแผนเดิมถูกนำมาฟื้นฟูอย่างแพร่หลาย รวมทั้งเพื่อตอบสนองบริบทและสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไป

เมธาวี ศิริวงศ์ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาลประเพณีแซนโฎนตา อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อศึกษากระบวกการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น ในด้านการรื้อฟื้นและพัฒนาการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมสมัยที่สร้างพลังและจิตสำนึกร่วมกันของคนในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า งานเทศกาลประเพณีแซนโฎนตาขุขันธ์ ปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่สร้างพลังและจิตสำนึกร่วมของกลุ่มคนในท้องถิ่น และเป็นพื้นที่ทางสังคมแห่งใหม่ให้กับทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น รูปแบบการจัดการของกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องยังมุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์เพื่อนำเสนอตัวตนต่อสาธารณชนมากกว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนท้องถิ่น ทำให้เป้าหมายของการจัดกิจกรรมเปลี่ยนไปจากเดิมเคยที่เป็นการสร้างเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและมูลค่าทางเศรษฐกิจร่วมกันของชุมชนกลายเป็นการช่วงชิงบทบาทเพื่อผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มคนแทนการร่วมมือระหว่างกลุ่มคนท้องถิ่น นอกจากนี้ งานเทศกาลแซนโฎนตาขุขันธ์ มีศักยภาพในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้สาธารณะของชุมชนผ่านกระบวนการสื่อความหมายและการถ่ายทอดชุดความรู้ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยการ

สนับสนุนการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในท้องถิ่น พร้อมการพัฒนาผลผลิตทางวัฒนธรรมในรูปแบบสินค้าวัฒนธรรม และการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และจำหน่ายสินค้าวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

เช่นเดียวกับ อาทิตยา จันทิมา (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ความเป็นยอง: การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในภาวะสมัยใหม่ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมของกลุ่มคนยอง ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในอำเภอเมืองลำพูน ศึกษากลไกและกระบวนการในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนเอง และการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ของในภาวะสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมมีทั้งแรงผลักดันจากภายนอกและแรงดึงดูดจากภายใน แรงผลักดันจากภายนอกทั้งทางอ้อมและทางตรง เป็นผลสืบเนื่องจากการคุกคามของเศรษฐกิจทุนนิยมและการสถาปนาประวัติศาสตร์ของรัฐที่สร้างความเลื่อมล้ำต่อประวัติศาสตร์ของคนยอง ทำให้คนยองขาดการสืบทอดทางวัฒนธรรม จำต้องรับเอาวัฒนธรรมของรัฐเข้ามาแทนที่ ส่วนแรงผลักทางตรงจากภายนอกนั้น รัฐพยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมในพื้นที่การท่องเที่ยว โดยการนำเอารูปแบบทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ ประเพณีของคนยองมาประยุกต์ใช้ แรงผลักดันนี้ได้สร้างความตื่นตัวให้คนยองเข้ามาต่อรองพื้นที่ทางสังคม สำหรับปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายใน มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างคนยองในประเทศพม่าและคนยองในประเทศไทย ซึ่งริเริ่มโดยพระครูเวฬุวันพิทักษ์ กระตุ้นให้เกิดสำนึกในรากเหง้าของตน ประกอบกับงานเขียนประวัติศาสตร์ของคนยองของอาจารย์แสวง มาละแซม ได้สร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่มีบรรพบุรุษผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูเมืองลำพูนในอดีต

กลไกและกระบวนการในการฟื้นฟูวัฒนธรรม พบว่า เป็นการขับเคลื่อนของผู้นำกลุ่มคนที่เป็นทั้งเครือข่ายทางสังคมเดิม และองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ เริ่มตั้งแต่นักวิชาการ ทั้งคนยองและคนนอกได้ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่องค์ความรู้ในเวทีสาธารณะ โดยจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ จัดสัมมนา เชิดชูบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา เป็นต้น พระสงฆ์ก็เป็นผู้นำในการสืบสานประเพณีที่เด่นชัด คือ การจัดประเพณีตามต้นสลากย้อม ที่ได้รับความร่วมมือจากคนยองในชุมชน สมาคมชาวยอง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ งานติดตามรากเหง้าชาวยอง ชื่อ “โตยฮอยบ่ะเก่า ฮากเหง้าจาวยอง 202 ปี” ที่นำเสนออัตลักษณ์ยองในรูปแบบซึ่งถือเป็นการประดิษฐ์ประเพณีใหม่ ตลอดจนสภาพวัฒนธรรมชุมชนวัดประตูป่า มีโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมในชุมชน อาทิ การฟ้อนยอง การรณรงค์ให้และใช้ภาษายองในเวทีระดับของชุมชน กลไกและกระบวนการการฟื้นฟูทางวัฒนธรรมเล่านี้ จึงเป็นการสร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของให้ปรากฏในระดับสาธารณะที่สามารถยืนยันความเป็นตัวตนเองของคนยอง

อัตลักษณ์มีความลื่นไหลสอดคล้องกับบริบททางสังคม การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ยองในภาวะสมัยใหม่ เรื่องตั้งแต่คนยองสามารถสร้างพื้นที่ของการต่อรองกับกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าเพิ่มมากขึ้น ผ่านการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ยอง เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ การใช้ภาษายองในสถานที่ราชการของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากรากเหง้าเดิมและสร้างขึ้นมาใหม่ “ความเป็นยอง” เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มคนยองที่สามารถแยกความเป็นยองออกจากกลุ่มอื่นๆ เป็นเครื่องมือเพื่อตอบรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่สังคมในอำเภอเมืองลำพูน

2. กลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

งานที่อธิบายถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมข้อมูลไว้ ดังนี้

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์ และคณะ (2551) ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาการบริหารจัดการประเพณีสลากภัตของหมู่บ้านหนองไทร ตำบลเขาชายธง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับประเพณีสลากภัต และศึกษาการอนุรักษ์ การสืบทอด การปรับประยุกต์ การส่งเสริมและเผยแพร่การบริหารจัดการประเพณีสลากภัต ของหมู่บ้านหนองไทร อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า

กระบวนการการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับประเพณีสลากภัต พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีสลากภัตมีบุคคลหลายฝ่าย สามารถแบ่งออกได้ดังนี้ ผู้ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชายธง ผู้นำท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ชาวบ้านตำบลเขาชายธงและปราชญ์ชุมชน พระภิกษุสงฆ์และเยาวชน หลักเกณฑ์การเข้าร่วมงานประเพณีสลากภัต การเข้าร่วมงานประเพณีสลากภัตอาจกล่าวได้ว่า จะมีคน 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือ ชาวบ้านทั่วไปที่นำหาบมาทำบุญอย่างเดียวกับชาวบ้านที่นำหาบมาประกวด สำหรับชาวบ้านที่นำของมาทำบุญสามารถนำอาหารคาวหวานตามกำลังทรัพย์ของแต่ละครัวเรือนได้โดยไม่ได้มีการจำกัดชนิดของอาหาร สำหรับผู้ที่จะส่งหาบประกวด นั้นแต่ละหมู่บ้านจะต้องตระเตรียมนำหาบมาในการทำบุญและในการประกวดอย่างน้อยหมู่ละ 2 หาบ ในแต่ละหาบจะต้องมีอาหารคาวหวาน ที่สำคัญคือ แกงเลียง บัวลอย ข้าวเหนียวมะม่วง ที่เหลือแล้วแต่สะดวก

ในการจัดงานประเพณีสลากภัตในภาพรวมจะมีระบบการแบ่งงานดังนี้ คือ ผู้นำชุมชนของทุกหมู่มาร่วมประชุมก่อนงานประมาณ 15 วัน และผู้นำชุมชนจะประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว การประชุมประชาคม และการบอกปากต่อปาก และในวันก่อนวันงานมักทายกวัดคีรีวงมีหน้าที่ทำไม้จัดกองกฐินแจกหมู่บ้านละประมาณ 50 ไม้ ร่วมกันบริจาคเงินทำบุญ โดยหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพงานสลากภัต จะต้องจัดเตรียมสถานที่ และอบต. ทำหน้าที่คอยดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ คอยช่วยเหลือเรื่องโต๊ะ เก้าอี้ภายในวันงาน ในวันจัดงานผู้นำชุมชนมีหน้าที่นิมนต์พระในหมู่บ้านของตนเองมาร่วมงานภายในวันงาน โดยจะนิมนต์พระทั้งหมด 4 วัด ในตำบลเขาชายธงมารวมกันที่วัดคีรีวง หมู่ที่ 6

บ้านหนองไทร และแต่ละหมู่บ้านจะจัดเตรียมหาบของแต่ละหมู่เข้าประกวด โดยชาวบ้านกลุ่มที่ทำหาบจะแบ่งงานกันทำภายในกลุ่ม ซึ่งแบ่งออกเป็น กลุ่มทำหาบ กลุ่มทำอาหารหวาน ทำอาหารคาว

การอนุรักษ์ การสืบทอด การปรับประยุกต์ การส่งเสริมและเผยแพร่การบริหารจัดการประเพณีสลากภัต ของหมู่บ้านหนองไทร อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสลากภัต ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก การส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีสลากภัต เรื่องการส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีสลากภัตของหมู่บ้านหนองไทร พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คนในชุมชนมีความสำคัญในการช่วยเหลือทางวัดในการส่งเสริมและเผยแพร่การจัดงานประจำปีสลากภัต อยู่ในระดับมาก

จรูญ นราคร (2551) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีรับเทียมดาในตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัดและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษาประเพณีรับเทียมดา และบทบาทหน้าที่ของประเพณีรับเทียมดาที่มีต่อชุมชน และแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการงานประเพณีรับเทียมดาสำหรับสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย และคณะทำงาน การร่วมตั้งโจทย์วิจัย การร่วมเขียนโครงร่างวิจัย/ร่วมออกแบบวิจัย การร่วมสร้างเครื่องมือวิจัย การร่วมคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง การร่วมเก็บข้อมูล การร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล การร่วมวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล การร่วมเขียนรายงานการวิจัย และการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการประเพณีรับเทียมดา

บทบาทหน้าที่ของประเพณีรับเทียมดาที่มีต่อชุมชน พบว่า เป็นการส่งเสริมความกตัญญูกตเวที การส่งเสริมและสร้างความสามัคคี การประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน การรวมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดง และการละเล่นพื้นบ้าน การให้ความบันเทิง การให้ความสุข/สนุกสนาน การให้ความรู้ การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การทบทวนชีวิต การสร้างจิตสำนึกร่วมในความเป็นพวกเดียวกันของคนในชุมชน การช่วยรักษาแนวปฏิบัติของท้องถิ่น การส่งเสริมศาสนา และรักษาบรรทัดฐานทางสังคม การส่งเสริมให้คนกระทำความดี และ การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนในชุมชน

แนวทางในการบริหารจัดการประเพณีรับเทียมดา สำหรับสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สรุปได้ ดังนี้ (1) รัฐควรส่งเสริม/สนับสนุนประเพณีรับเทียมดาโดยการเข้าร่วมกิจกรรม หรือสนับสนุนงบประมาณตามความเหมาะสม (2) ควรหาวิธีการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชนให้เห็นคุณค่า และความสำคัญของประเพณีนี้ และให้มีการปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อมิให้สูญหาย (3) ปลูกฝังให้อนุชนรุ่นหลัง เข้าใจ และรู้คุณค่าของประเพณีรับเทียมดา โดยทางภาครัฐควรนำประเพณีมาสร้างเป็นองค์ความรู้และเผยแพร่ไปยังสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ (4) สถานศึกษาควรบรรจุ

ประเพณีรับเทียมดาเป็นประเพณีท้องถิ่นของตำบลดีหลวงในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษา เกิดความรัก หวงแหนในประเพณียิ่งขึ้น (5) ผู้ใหญ่ พ่อแม่ผู้ปกครอง ควรนำลูกหลานไปร่วมประเพณีทุกครั้ง และให้เด็กๆ มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม และได้มีโอกาสแสดงออก เพื่อปลูกฝังและให้เกิดความเคยชิน (6) ควรหาผู้สืบทอดสำหรับเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม (7) รัฐควรร่วมกับชุมชนจัดประเพณีรับเทียมดาให้ยิ่งใหญ่ สมบูรณ์แบบเพื่อจะได้ติดตาและอยู่ในความทรงจำ เมื่อถึงเวลาจะได้ปฏิบัติติดต่อกันทุกปี (8) ควรทำข้อตกลงร่วมกันระหว่าง ผู้นำชุมชน/กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ชุมชน (ชาวบ้าน) ให้ประเพณีรับเทียมดาเป็นประเพณีของท้องถิ่น โดยกำหนดให้จัดเป็นประจำทุกปี

สุนทร ศรีหนองบัว (2551) ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการวัฒนธรรม คือ การสร้างจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้เยาวชนในท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดและบันทึกภูมิปัญญาร่วมกันระหว่างผู้รู้และกลุ่มเยาวชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ส่งผลให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้และเกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

อดิสร เมืองเกียง (2556) ศึกษาเรื่อง การจัดการฟื้นฟูประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณค่า ความหมาย ทำนองเพลง และประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา รวมทั้งศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านใหม่ ตลอดจนประเพณีการตีกลองปู่จาและสภาพปัญหาของการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงนำเสนอรูปแบบและวิธีการฟื้นฟูประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านใหม่ในอดีตมีประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันโกน วันพระ ตลอดช่วงเวลาเข้าพรรษา รวมทั้งในงานเทศกาลประเพณีและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันพบวาการตีกลองปู่จาได้ขาดหายไป เหลือเพียงการตีในช่วงเทศกาลและประเพณีสำคัญเท่านั้น และการศึกษาบริบทชุมชนของชุมชนบ้านใหม่ พบว่าชุมชนบ้านใหม่มีวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย ชุมชนให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดมาแต่อดีต กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีล้วนประสบผลสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ ทำให้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ชาวบ้านมีบทบาทในกระบวนการทำกิจกรรมของชุมชนทุกขั้นตอน ชุมชนพยายามและใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่นำมาเพื่อค้นหาปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหา และพัฒนากิจกรรมภายในชุมชน แสดงออก

ซึ่งความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ใส่ใจและช่วยเหลือกัน ความร่วมมือในการงานของส่วนรวม นำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง การนำเสนอรูปแบบและวิธีการฟื้นฟูการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งมีรูปแบบและวิธีการ 2 ประการคือ หนึ่ง การฟื้นฟูประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของภาคประชาชนในชุมชนบ้านใหม่ด้วยการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูประเพณีการตีกลองปู่จาภายในชุมชนที่ชุมชนบ้านใหม่ได้ดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมาอยู่แล้ว ด้วยการฟื้นฟูการตีกลองปู่จาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานประเพณี และกิจกรรมสำคัญของชุมชน ด้วยการฝึกอบรมการตีกลองปู่จาให้กบกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชน สอง การประสานขอการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลบ้านใหม่ โรงเรียนชุมชนบ้านใหม่ และวัดบ้านใหม่ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการฟื้นฟูการตีกลองปู่จาต่อไป

และแพรวพร สุขัษเฐียร (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ประสบการณ์การเรียนรู้จากกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสถาปัตยกรรม โดยการสร้างการมีส่วนร่วมกับเจ้าของอาคารหรือผู้อยู่อาศัย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องมีทั้งความร่วมมือจากเจ้าของอาคารคนในชุมชนเครือข่าย จึงจะสามารถทำให้เกิดการผลักดันกระบวนการอนุรักษ์ปรับปรุงสถาปัตยกรรมในชุมชนได้ แม้ว่าในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดของการให้ความร่วมมือของเจ้าของอาคารและความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น รวมถึงยังขาดการสนับสนุนจากเครือข่ายต่างๆ แต่สิ่งที่ผลการวิจัยชิ้นนี้พบคือแนวทางตัวอย่างของการปรับปรุงอาคารบ้านเลขที่ 69 ที่เกิดกลุ่มอาสาสมัครที่มีจิตสำนักรักท้องถิ่น มีความเสียสละ ร่วมคิดร่วมทำมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายต่างๆ จนเป็นบ้านเรียนรู้ชุมชนที่สามารถถ่ายทอดคุณค่าและความรู้ท้องถิ่นให้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่เน้นการปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น และกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้สื่อให้เห็นว่า การรื้นฟื้นวัฒนธรรมเป็นการกระทำเพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่นจะต้องได้รับความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น และระหว่างกลุ่มเครือข่าย ที่มีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจ ซึ่งจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและพลังในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ

บทที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งได้ทบทวนไว้ในบทที่ 2 มากำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ มีผลอย่างไรต่องานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึงการนำโครงสร้างของกระบวนการฟื้นฟู มาอธิบายขั้นตอนและกระบวนการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ว่ามีวิธีและขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไร รวมถึงวิธีการรับมือในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อที่จะดำรงอยู่ในโลกปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางการศึกษา บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยต่างๆ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ และแนวคิดท้องถิ่นนิยม แนวคิดเรื่องการฟื้นฟู วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองหล่ม การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบในการอธิบาย อ้างอิง และเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก

2. การเก็บภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านท่ากกแก หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษชาวลาว ทั้งในรูปแบบของงานประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ อีกทั้งยังเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ รวมถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่เข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนแบบวัฒนธรรมจากภายนอก ส่งผลให้งานแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกถูกลดความสำคัญลงไป

2.1 การสังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

2.1.1 การสังเกตการณ์ทั่วไป โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อสร้างความคุ้ยเคยกับคนในชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว จังหวัดเพชรบูรณ์ สังเกตสภาพชุมชน วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การเข้าร่วมงานบุญของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานบุญพระเวส งานบุญซำฮะ งานบุญสรงน้ำหรือบุญสงกรานต์ และงานบุญข้าวประดับดิน

2.1.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนตั้งแต่การประชุมวางแผนจัดงาน การเตรียมงาน และ

การดำเนินงาน สอบถามด้วยวิธีสัมภาษณ์ถึงสภาพปัจจุบันของบ้านท่ากกแกและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ระหว่างนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์จดบันทึกรายละเอียดในด้านต่างๆ ได้แก่ ขั้นตอนในการจัดงาน รูปแบบ กระบวนการบริหารจัดการและการให้ความหมายเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึงการบันทึกภาพในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interviewing) แบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยชุมชนผ่านประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ เยาวชน กลุ่มวัยกลางคน และตัวแทนจากส่วนราชการ สอบถามด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านท่ากกแก พร้อมทั้งสำรวจพื้นที่ ศึกษาบริบทชุมชน และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ทั่วๆ ไป ถึงสภาพปัจจุบันของบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในเรื่องวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ การเข้าร่วมงานประเพณีในชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการบรรยายและสรุป โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ใน 6 กลุ่ม คือ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

2.2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน เพื่อทราบข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านท่ากกแก บริบทของชุมชน รวมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานราชการทั้งภายในและภายนอกชุมชน และมุมมองในเรื่องการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

1. นางสายนภา ภูอินอ้อย นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว
2. นายสวัสดิ์ พรมชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4
3. นายสุนทร ท้าวเงิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8
4. นายทองสุก สุนลี หัวหน้าคุ้มบ้าน
5. นางสาวบุญโฮม มาสี หัวหน้าคุ้มบ้าน
6. นางสาวอรทัย ทองยิ่ง หัวหน้าคุ้มบ้าน

2.2.2 พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 1 รูป ได้แก่ พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดในการริเริ่มการฟื้นฟูงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยชุมชนผ่านประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก กระบวนการในการสร้างแรงจูงใจและชักชวนผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง แนวคิดในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการจัดงานของชุมชน และถึงเป็นแรงผลักดันหลักที่เข้ามาช่วยในการ

ประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้เป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมถึงการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก เพื่อเป็นเครือข่ายในการดำเนินงานของชาวบ้านท่ากกแก

2.2.3 กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงข้อมูลการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึงแนวคิดในการชักชวนกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

1. นางหนูพิน ล้วนทอง
2. นางสีดา ท้าวเงิน
3. นางคำไข่ กองทอง
4. นางหนูทอง แสงด้วง
5. นายชัยรัตน์ สาน้อย
6. นายบาง ทองมาก
7. นายยุทธ ท้าวเงิน
8. นายยอด สายแสงจันทร์
9. นายผัก โสมภา
10. นางสังเวียน สุนลี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2.2.4 กลุ่มเยาวชน จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงแรงจูงใจที่เข้ามามีส่วนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก และความสนใจในเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแต่งกายและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

1. เด็กหญิงพัทธ์ธีรา ใคร้ทอง
2. เด็กหญิงณัฐฐิชา ทิพวงศ์
3. เด็กหญิงณัฐฐนันท์ ทิพวงศ์
4. เด็กชายณัฐพงศ์ ทองนาม
5. เด็กหญิงจิรพรรณ ไกรสิงห์
6. เด็กหญิงศุทธวดี โพธิ์ทอง
7. เด็กหญิงอมฤตา มุงธิสาร
8. เด็กชายศิริพงษ์ แก้วกุลบุตร
9. เด็กหญิงกมลณัฐ แสงศรี
10. เด็กชายณัฐพงศ์ กลัดป้อม

2.2.5 กลุ่มวัยกลางคน จำนวน 14 คน เพื่อทราบถึงข้อมูลการมีส่วนร่วมในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง รวมถึงแนวคิดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก

1. นางสาวชมพูนุช เบี้ยอ่อน
2. นางสาววิภาวี เบี้ยอ่อน
3. นางสาวรัศมี สุนลี
4. นายสรเพชญ์ ทองนาม
5. นายสุดใจ เชื่องแสง
6. นางถาวร เชื่องแสง
7. นายรติกร ทุมไสว
8. นางหล้า เสนานุช
9. นางธันยา คำมี
10. นางสาวยุพิน แก้วอุตสาห์
11. นางคำพัด แก้วอุตสาห์
12. นางสง่า สุประการ
13. นางบังอร เรืองคำ
14. นางมณัญชญา วิระปิง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2.2.6 กลุ่มตัวแทนจากส่วนราชการ จำนวน 3 คน เพื่อทราบถึงข้อมูลในส่วนของการให้การสนับสนุนทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบองค์ความรู้ การให้ข้อคิดและรูปแบบในการจัดงาน และแนวทางการประชาสัมพันธ์งาน

1. นายวิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์
2. ผศ. ดร. สำราญ ท้าวเงิน อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
3. อาจารย์ ดร.บุญช่วย สุทธิรักษ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) คือ การนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้า วิจัยมาจัดทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ข้อมูลที่นำไปวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการรวบรวม ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล และตรวจสอบข้อเท็จจริงจากการเอาคำสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบ เพื่อ

ทำความเข้าใจถึงขั้นตอนและกระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิเคราะห์สรุป แบบบรรยาย (Descriptive Analysis) โดยใช้วิธีการตีความ แปลความหมาย หาข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่ได้มาจากกระบวนการเก็บข้อมูล ได้แก่

3.1 ถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเสียงสัมภาษณ์อย่างละเอียด ชนิดคำต่อคำโดยไม่มีการข้ามประโยค เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และตรวจสอบได้ภายหลัง

3.2 จัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้สะดวกพร้อมใช้ในการวิเคราะห์

3.3 จัดหมวดหมู่ข้อมูลให้ตรงตามกรอบประเด็นหรือวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

3.4 ทบทวนข้อมูลในแต่ละหมวดหมู่ สร้างความเข้าใจ จากนั้นทำข้อสรุปชั่วคราว ตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องหรือที่ต้องการออก แล้วเขียนข้อสรุปในแต่ละเรื่อง

3.5 นำข้อสรุปในแต่ละเรื่องมาสร้างความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เพื่อตอบปัญหาการวิจัยในภาพรวม

3.6 ประมวลและสรุปข้อเท็จจริง เพื่อหาแบบแผน ปัจจัยความสัมพันธ์ของเหตุการณ์และดำเนินการเชื่อมโยงกันระหว่างแนวคิดทฤษฎีกับสิ่งที่ค้นพบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ห้องสมุดกลาง

3.7 พิสูจน์ข้อสรุป ดำเนินการเพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้ก่อนหน้านั้นถูกต้อง ด้วยการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลว่าเป็นแทนที่แท้จริงหรือไม่ ตรวจสอบอคติของผู้วิจัย ตรวจสอบแบบสามเส้า ประเมินคุณภาพของข้อมูล และตรวจสอบข้อสรุปที่ได้กับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ข้อสรุปที่ได้มีความน่าเชื่อถือจากนั้นดำเนินการจัดทำรายงานวิจัยเผยแพร่ต่อไป

4. การนำเสนอผลการวิจัย

งานวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรูปแบบการนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะของการบรรยายความ (Descriptive Analysis) ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษา สำรวจ ประเมิน และการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่างๆ จะนำไปสู่กระบวนการสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจถึงขั้นตอนและกระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิด ได้พัฒนามาจากงานศึกษาแนวคิดเรื่องแนวคิดโลกาภิวัตน์และแนวคิดท้องถิ่นนิยม ประกอบกับแนวคิดการฟื้นฟู เพื่อใช้ในการวิเคราะห์สร้างแนวทางในการศึกษากระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก สามารถกำหนดแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

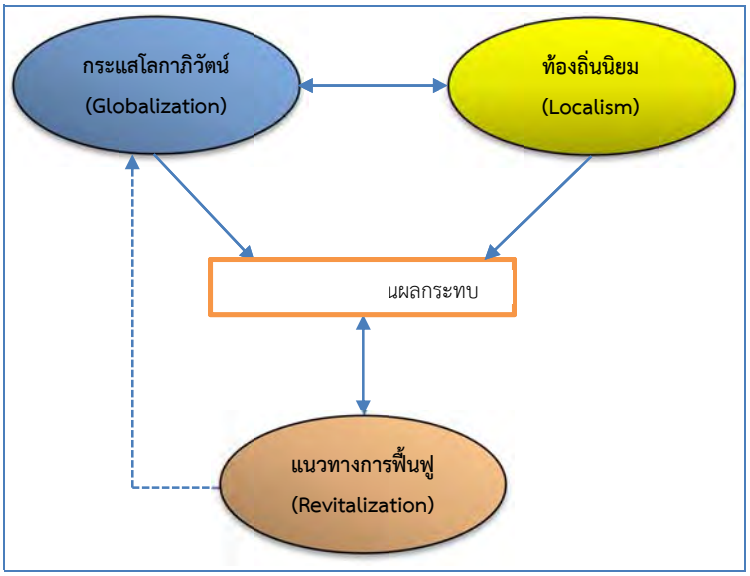

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดกระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก
(จัดทำโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 2560)

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาสารคาม

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิดกระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก เป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม และครอบคลุมไปทั่วโลก การแพร่กระจายของสื่อต่างๆ ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลที่เข้ามาพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า และประปาเข้าถึงทุกครัวเรือน รวมถึงอิทธิพลจากสื่อโทรทัศน์และอินเตอร์เน็ต ที่เข้ามาทำให้ชุมชนเรียนรู้และรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรม ของท้องถิ่นจนเกิดเป็นพฤติกรรมการเลียนแบบ มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ยึดติดกับระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และสังคมนิยม จากปรากฏการณ์ดังกล่าวยังส่งผลต่องานแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ชุมชนละเลยงานทางด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา จึงเกิดเป็นกระแสการตอบโต้โลกาภิวัตน์ ผ่านแนวคิดท้องถิ่นนิยม ซึ่งเป็นกระบวนการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ บูรณะ ฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และต่อสู้กับกระแสโลกที่ทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เสื่อมลง กระบวนการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่น จึงเริ่มเป็นประเด็นที่สังคมในทุกๆ ภาคส่วนต้องทบทวนกันอย่างจริงจัง

จึงเกิดเป็นแนวคิดในการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้ง ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นตามแนวคิดของ แอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C. Wallace) ว่า กระบวนการฟื้นฟูว่า เป็นความพยายามที่มีการไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ และใช้สติของสมาชิกในสังคม เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจมากยิ่งขึ้น ผ่านกระบวนการตามโครงสร้างของการฟื้นฟู อีกทั้งกระบวนการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

บทที่ 4
บริบทชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านท่ากกแก เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ยึดถือประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 (ประเพณี 12 เดือน) ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอนๆ สลับกันไป มีแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน มีประชากรอาศัยอยู่ตลอดสองฝั่งของลำน้ำป่าสัก ลักษณะทางกายภาพดังกล่าว ส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านท่ากกแก ยังประโยชน์ทั้งในด้านการอุปโภค บริโภค การเกษตร และการคมนาคม ตามแบบของไทหล่ม

หล่มสัก : เมืองแห่งอารยะธรรม

อำเภอหล่มสัก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ห่างจากตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ราว 44 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 1,535.3 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขาและป่าไม้ มีเทือกเขาสูงขนาบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

1. ที่มาของชื่ออำเภอหล่มสัก

ชื่อ “หล่มสัก” เพี้ยนมาจากคำว่า “ลุ่มสัก” อันหมายถึง ลุ่มแม่น้ำป่าสัก เนื่องจากเป็นเมืองที่มีแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน ชาวอำเภอหล่มสักส่วนใหญ่มีเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวลาวอพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ มาอาศัยอยู่ ณ ที่นี่ โดยมีชื่อเรียกว่า “ชาวไทหล่ม” บ้านเรือนของผู้ที่อาศัยที่นี่มักปลูกชิดติดกัน โดยเฉพาะในบริเวณหอนาฬิกาประจำอำเภอ (ที่ว่าการอำเภอหล่มสัก. 2558)

2. ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอหล่มสักตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียงดังนี้

2.1 ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า และอำเภอน้ำหนาว

2.2 ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอน้ำหนาว และอำเภอคอนสาร (จังหวัดชัยภูมิ)

2.3 ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองเพชรบูรณ์

2.4 ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเขาค้อ

อำเภอหล่มสักแบ่งการปกครองออกเป็น 23 ตำบล 251 หมู่บ้าน และการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยเทศบาลตำบล 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 19 แห่ง มีประชากรราว 80,889 คน (ที่ว่าการอำเภอหล่มสัก. 2558) ส่วนในการวิจัยครั้งนี้เลือกบ้านท่ากกแก เป็นภาพแทนวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทหล่ม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 2 แสดงอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์

ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบูรณ์, **เที่ยว กิน นอน ตะลอนทัวร์เพชรบูรณ์** (เพชรบูรณ์: พี.บี.เอส.ที.), 10.

ลักษณะทางกายภาพของบ้านท่ากกแก

บ้านท่ากกแก ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีระยะทางห่างจากอำเภอหล่มสัก ประมาณ 1 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีอาณาเขตการติดต่อ ทิศเหนือติดต่อกับบ้านอ้อย ทิศใต้ติดต่อกับบ้านท่าโก ทิศตะวันออกติดต่อกับคลองชลประทาน และทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำป่าสัก สมัยก่อนตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน การคมนาคมต้องอาศัยเรือเป็นหลัก เนื่องจากทางเดินที่ใช้ล้อเกวียนไม่สะดวก ฤดูฝนจะมีโคลนตมมาก พอถึงฤดูแล้งก็จะมีฝุ่นมากเช่นกัน ในปัจจุบันการเดินทางสะดวกยิ่งขึ้น เพราะมีการสร้างถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน

ภาพที่ 3 ถนนเส้นหลักในหมู่บ้าน

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 4 แสดงภูมิศาสตร์ชุมชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

ประชากร

ประชากรของบ้านท่ากกแก ประกอบไปด้วย 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 มีจำนวนประชากร 565 คน แบ่งเป็นเพศชาย 261 คน เพศหญิง 304 คน ส่วนครัวเรือนมี 160 ครัวเรือน และหมู่ที่ 8 มีจำนวนประชากร 502 คน แบ่งเป็นเพศชาย 242 คน เพศหญิง 260 คน ส่วนครัวเรือนมี 158 ครัวเรือน (ข้อมูลจากเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว, 2558) ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านท่ากกแก สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวลาว

ครอบครัว การแต่งงาน แรงงาน และการถือครองที่ดิน

ระบบครอบครัวของบ้านท่ากกแก เป็นครอบครัวขยาย การออกเรือนของชุมชนบ้านท่ากกแก เมื่อแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะมาอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง ถือเป็นจารีตนิยมแต่งเขยเข้าบ้านเพื่อต้องการแรงงานทำเกษตรกรรม รูปแบบการแต่งงานของบ้านท่ากกแก ฝ่ายชายจะส่งผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวหรือเครือญาติที่นับถือ มาสู่ขอหญิงสาว ในวันพิธีแต่งงานก่อนที่จะมีการผูกแขนสู่ขวัญทางผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะทำพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษของตระกูล ที่หิ้งบูชาของบ้าน เพื่อให้รับทราบว่าได้มีลูกเขยหลานเขยเข้ามาอยู่ร่วมสายตระกูลเดียวกันให้ช่วยดูแลปกปักรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข การอยู่อาศัยจึงเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่อบอุ่น โดยมีพ่อตา แม่ยาย เป็นญาติผู้ใหญ่ที่คนในบ้านเคารพนับถือ และเป็นที่พึ่งยึดเหนียวจิตใจของลูกหลาน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี สงวนลิขสิทธิ์

การประกอบอาชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร การถือครองที่ดินได้รับมรดกตกทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย ครอบครัวในอดีตนิยมมีลูกมาก เมื่อย้อนไปเมื่อประมาณ 40 – 50 ปีก่อน โดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวหนึ่งๆ จะมีลูกประมาณ 6 – 7 คน เพราะนอกจากลูกๆ จะได้ดูแลผู้เป็นพ่อและแม่ในยามแก่เฒ่าแล้ว ยังจะได้มาช่วยกันในเรื่องการทำมาหากิน เมื่อก้าวเข้าสู่ฤดูฝนจะลงมือทำนา ทำไร่ หลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่จะไม่ให้ที่ดินว่างเปล่า คือ มีการปลูกพืชเสริมเพื่อเป็นรายได้เพิ่มหลังการทำนา และยังมีหน่วยงานของภาครัฐ เช่น เกษตรตำบล คอยเข้ามาให้ความรู้ในเรื่อง การทำเกษตรแบบรักษาสิ่งแวดล้อม มีการหมักปุ๋ยชีวภาพในครัวเรือนเพื่อลดต้นทุนการผลิตเพิ่มรายได้

ปัจจุบัน คนรุ่นใหม่มักแต่งงานกับคนต่างถิ่น เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จากสังคมเกษตรกรรมที่ผลิตเพื่อการยังชีพมาสู่สังคมกึ่งอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการพาณิชย์ ส่งผลให้เกิดแรงงานรับจ้างขึ้นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนิยมออกไปหางานทำที่เมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพฯ อยุธยา ชลบุรี และสมุทรปราการ เป็นต้น จึงพบคู่ครองที่นั่น ด้วยเหตุนี้แรงงานภาคเกษตรของหมู่บ้านจึงแทบไม่พบคนรุ่นใหม่ และความนิยมในการมีบุตรเพียง 1 – 2 คน เนื่องจากต้องการให้บุตรได้รับการเลี้ยงดูที่ดี และภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรแต่ละคนในปัจจุบันค่อยข้างสูง

ภาพที่ 5 แสดงพื้นที่ทำการเกษตรบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมาคิตสิทธิ์

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านท่ากกแก

จากการศึกษาเอกสารประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ พบว่า เมื่อปี พ.ศ. 2250 ได้เกิดข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบางจนเกิดสงครามใหญ่ จึงเป็นเหตุให้ผู้คนอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนเกิดเป็นชุมชนขึ้นในหลายพื้นที่ ได้แก่ เมืองน้ำปาด (จังหวัดอุตรดิตถ์) เมืองเลย เมืองด่านซ้าย และเมืองหล่ม ผนวกกับปี พ.ศ. 2321 เมื่อครั้งพระวอ (เสนาบดีเมืองเวียงจันทน์) เกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าศิริบุญสาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ (พระบิดาเจ้าอนุวงศ์) ทำให้พระวอพาครอบครัวและไพร่พลของตนมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดง (อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี) และทำหนังสือขอเป็นข้าขอบขันฑสีมาของกรุงธนบุรี ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อพระเจ้าศิริบุญสารทรงรู้ข่าวจึงส่งกองทัพไปฆ่าพระวอที่บ้านดอนมดแดง บุตรหลานพระวอตีฝ่าวงล้อมออกมาได้ และนำความไปกราบทูลเรื่องการสิ้นชีพของพระวอยังกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชทรงพิโรธมาก จึงส่งกองทัพภายใต้การนำของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ เข้าตีเมืองเวียงจันทน์ ผลปรากฏว่าสยามตีได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง ทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของสยามอีกครั้งหนึ่ง กองทัพสยามได้กวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง เข้ามาอยู่ในเขตของสยามตั้งแต่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม ราชบุรี น้ำปาด นครไทย และเมืองหล่ม จึงเป็นเหตุของการเพิ่มจำนวนชาวลาวที่มากขึ้น (ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2543)

จึงเป็นเหตุให้พระสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงคราม เจ้าเมืองหล่ม ได้ย้ายเมืองหล่มไปสร้างใหม่บริเวณบ้านท่ากกโพธิ์ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก ในปี พ.ศ. 2325 ซึ่งเป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่เหมาะแก่การทำเรือกสวนไร่นา สามารถขยายเป็นเมืองใหญ่ได้ ประกอบกับต้องอาศัยแม่น้ำป่าสักในการขนส่งสินค้า และค้าขายกับเมืองต่างๆ ได้สะดวก โดยเรียกเมืองที่สร้างใหม่ว่าเมืองหล่มสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่าหล่มเก่า หรือเมืองเก่า (นฤมล กางเกตุ, 2556) ผู้คนที่ขยับขยายมาจากชุมชนโบราณบ้านท่ากกโพธิ์ เพื่อการแสวงหาที่ทำกิน โดยเฉพาะการทำนาและการปลูกอ้อย

หลังจากสงครามสงบพระเจ้าตากสินมหาราช จึงให้เจ้านันทเสนโอรสของพระเจ้าศิริบุญสารเสด็จขึ้นครองราชย์แทน แล้วแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์และเจ้าพรหมวงศ์ พระอนุชาของพระเจ้านันทเสนที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ ให้ลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี เมื่อถึง พ.ศ. 2347 เจ้าอินทวงศ์ได้สวรรคต รัชกาลที่ 1 จึงโปรดเกล้าให้เจ้าอนุวงศ์ไปเป็นพระมหากษัตริย์เวียงจันทน์ในฐานะเป็นประเทศราชของสยาม จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ปี พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เสด็จมาร่วมงานพระบรมศพของรัชกาลที่ 2 และก่อนที่จะกลับเวียงจันทน์เจ้าอนุวงศ์ได้กราบบังคมทูลต่อ รัชกาลที่ 3 ว่าจะขอชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีกลับไปยังเมืองเวียงจันทน์ด้วย แต่รัชกาลที่ 3 ไม่โปรดพระราชทานให้เจ้าอนุวงศ์จึงน้อยใจและเสียหน้าเกิดความรู้สึกเป็นศัตรูต่อกรุงเทพฯ ระหว่างการเสด็จกลับเมืองเวียงจันทน์จึงได้กวาดต้อนเอาชาวลาวทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงกลับไปที่เมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากนั้นได้รวบรวมกองกำลังแล้วยกกองทัพเข้าตีกรุงเทพมหานคร

เจ้าอนุวงศ์พร้อมด้วยเจ้าสุทธิสาร (โป๊) ยกทัพหลวงบุกเข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้สำเร็จและสั่งให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ยกทัพหน้าลงมากวาดต้อนผู้คนที่เมืองสระบุรี เมื่อฝ่ายกรุงเทพฯ รู้ข่าวจึงรีบยกทัพไปที่เมืองสระบุรี แต่พบว่าผู้คนถูกกวาดต้อนไปแล้วจึงตั้งทัพรักษาเมืองสระบุรีเพื่อรอกำลังทัพใหญ่จากกรุงเทพฯ มาสนับสนุนเพื่อขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทราบข่าวการยกทัพของกรุงเทพ จึงสั่งให้เจ้าสุทธิสาร (โป๊) ตั้งค่ายรับ ณ เมืองภูเขียว ส่วนเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ตั้งค่ายรับที่เมืองหล่ม โดยแบ่งกองกำลังออกเป็นหลายส่วนเพื่อตั้งค่ายตามรายทางจากเมืองเพชรบูรณ์จนถึงเมืองหล่ม พร้อมทั้งใช้เป็นที่พักของชาวลาวที่กวาดต้อนมาได้จากหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งหมด 5 ค่าย ดังนี้ ค่ายที่หนึ่งตั้งทัพอยู่ที่ค่ายบ้านนายม ค่ายที่สอง ตั้งทัพอยู่ที่ค่ายบ้านตะโพน ค่ายที่สาม ตั้งทัพอยู่ที่ค่ายบ้านสะเดียง ค่ายที่สี่ ตั้งทัพอยู่ที่ค่ายเมืองเพชรบูรณ์ และค่ายที่ห้า ตั้งทัพอยู่ที่ค่ายเมืองหล่ม เมื่อฝ่ายกรุงเทพเดินทัพมาถึงปราการด่านแรกคือ ค่ายบ้านนายม ทั้งสองฝ่ายเกิดการปะทะกันครั้งใหญ่เป็นผลให้กองทัพกรุงเทพฯ ตีกองทัพลาวแตกลงได้ จากสงครามมีผลต่อกลุ่มคนลาวหล่มเป็นอย่างมาก เพราะกองทัพเจ้าอนุวงศ์ได้กวาดต้อนกลุ่มคนลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองหล่มหนีกองทัพสยาม บางกลุ่มก็หนีเข้าป่าไป จึงทำให้บ้านเมืองในช่วงนี้ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 6 แผนที่จำลองแสดงตำแหน่งที่ตั้งค่ายของกองทัพลาว
ที่มา : ธีรวัฒน์ แสนคำ, **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์** (เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย เพชรบูรณ์, 2556), ปกหลัง

หลังจากสิ้นสุดสงครามศึกเจ้าอนุวงศ์แล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2372 ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งขุนนางและข้าหลวงตามหัวเมืองต่างๆ เข้ามาทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านที่หนีเข้าป่า เมื่อครั้งเกิดศึกสงครามให้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานบูรณะบ้านเรือน และตั้งถิ่นฐานทำมาหากินดังเดิม

ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่แรกเริ่มมีหมู่บ้านมานั้น บริเวณโรงเรียนบ้านท่ากกแก เป็นป่าช้าเก่า ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เนื่องจากไม่มีใครเคยเห็นการฝังศพในบริเวณป่าช้านี้ ดังนั้น เมื่อผู้คนขยับขยายมาสร้างหมู่บ้าน ก็ไม่ปรากฏการใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ฝังศพ กระทั่งในปี พ.ศ. 2502 นายสมาน จินดา ได้มอบที่ดิน 1 แปลงให้สร้างโรงเรียน เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2503 จึงได้ร่วมกับคณะครูและผู้ปกครองช่วยกันสร้างอาคารชั่วคราว และขุดสระน้ำในบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีการขุดพบโครงกระดูกโบราณ ภาชนะดินเผา เครื่องราง และอื่นๆ จึงสันนิฐานว่า หมู่บ้านแห่งนี้น่าจะมีการรวมกลุ่มกันตั้งเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านมาก่อนที่จะร้างไป และก็ได้มีการขยับขยายมาตั้งเป็นชุมชนขึ้นอีกครั้ง

นอกจากนี้ สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ (2542) ยังได้จัดเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน ในอำเภอหล่มสัก ของชุมชนบ้านท่ากกแก เดิมมีชื่อว่า “บ้านท่าขัวแก” เป็นบริเวณที่อยู่เหนือวัดท่าขัวแก (ปัจจุบัน คือ วัดท่ากกแก) ขึ้นไปเป็นคุ้งแม่น้ำป่าสัก สมัยโบราณเมื่อประชาชนยังสัญจรทางน้ำ ก็มักจะเอาต้นไม้ใหญ่และสถานที่ต่างๆ ริมฝั่งแม่น้ำป่าสักเป็นสัญลักษณ์ และสถานที่แห่งนี้มีต้นสะแกใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ต้นสะแกดังกล่าว ได้ล้มลงขวางลำแม่น้ำป่าสัก ประชาชนทั้งสองฝั่งได้อาศัยเดินไต่เป็นสะพานข้ามแม่น้ำป่าสักอยู่หลายปี คำว่าสะพานในภาษาลาวนั้นเรียกว่า “ขัว” จึงทำให้ถานที่ดังกล่าวถูกขนานนามว่า “ท่าขัวแก” ต่อมา เมื่อหมู่บ้านได้ทำการขึ้นทะเบียนเป็นครั้งแรก ทางการจึงได้เปลี่ยนนามหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านท่ากกแก” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2332 เป็นต้นมา (ที่ว่าการอำเภอหล่มสัก. 2558) ปัจจุบัน บ้านท่ากกแก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

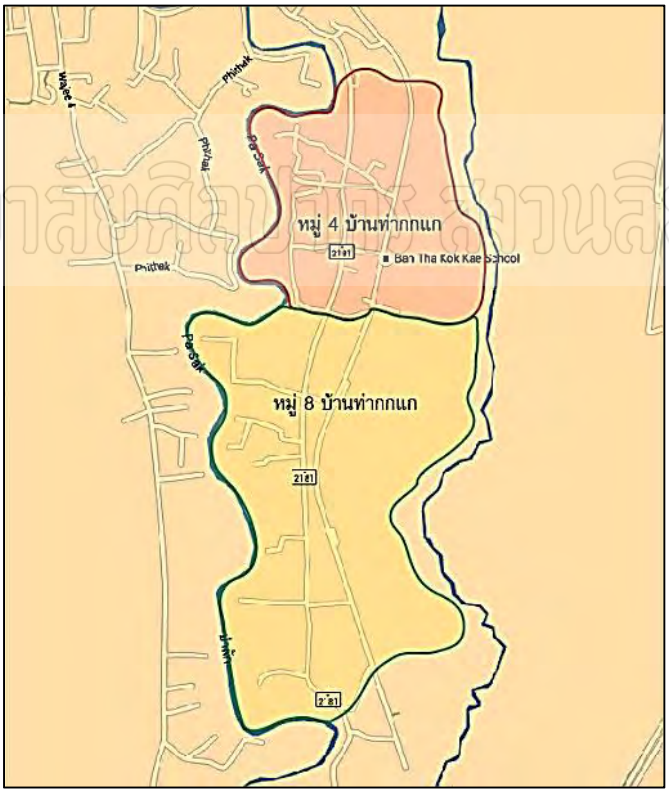

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 7 แสดงที่ตั้งหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 บ้านท่ากกแก

ที่มา: maps.google. , **หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 บ้านท่ากกแก**, เข้าถึงเมื่อ 15 กันยายน 2558, เข้าถึงได้จาก https://www.google.co.th/maps/place/บ้านท่ากกแก/

ศาสนาและความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนบ้านท่ากกแก ยังคงเชื่อถือกันมายาวนาน มีความเชื่อกันว่ามีผีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงเร้นอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ถึงแม้ในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของไทหล่ม แต่ยังคงมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังคงเชื่อถือกันมายาวนาน ได้แก่ การนับถือผีแถนและผีบรรพชน ไทหล่มและคนลาวทั่วไปมีความเชื่อว่า นอกจากมนุษย์แล้ว ยังมีสิ่งที่เรามองไม่เห็นเรียกว่าผีซึ่งก็แบ่งออกเป็นสองจำพวก คือ ผีที่ให้โทษ และผีที่ให้คุณ ผีที่ให้โทษตามความเชื่อของไทหล่มได้แก่ ผีปอบ ผีเป้า ผีโพง ผีพราย ผีตายโหง ซึ่งเป็นผีไม่ดีและมักให้โทษแก่มนุษย์ และผีฝ่ายดีได้แก่ ผีฟ้าผีแถน (เทวดา) ผีบรรพชนหรือผีบรรพบุรุษ และผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ผีตาแฮก ผีบ้านผีเรือน เป็นต้น ดังนั้น ไทหล่มจึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือ โดยผ่านผู้สื่อสารที่เรียกว่า **“เจ้าพ่อ” “พ่อกวน” “เฒ่าจ้ำ”** และ **“นางเทียม”** เป็นผู้ติดต่อระหว่างวิญญาณและมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า คำว่าผู้สื่อสารในที่นี้อาจจะไม่ใช่ร่างทรงเสมอไป อาจเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีเท่านั้นแล้วแต่ว่าชุมชนนั้นๆ จะนับถือผีของตนอย่างไร วิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นเรียกว่าการเข้าของรักษา คือ ในตระกูลของเรานับถือผีเจ้านายตนใดก็สืบทอดต่อๆ กัน เรียกว่า **“เป็นลูกผี้งลูกเทียน”** ซึ่งก็จะต้องให้ความเคารพยำเกรงและปฏิบัติตามคำสั่งของผีเจ้านาย และจะต้องทำพิธีบอกกล่าวก่อนที่จะลงมือทำการงานเช่นการทำนาทำไร่ ก็ต้องบอกกล่าวแก่ผีที่ตนนับถือเสียก่อน และจะมีพิธีใหญ่หนึ่งปีมีหนึ่งครั้งหรืออาจจะสามปีครั้งก็ได้เรียกว่าการ **“เลี้ยงปี”**

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. วัด : ศูนย์กลางของชุมชน

ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของคนหล่มจะมีวัดประจำหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบพิธีธรรมต่างๆ ชุมชนบ้านท่ากกแก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเชื้อสายลาว มีการรวมตัวกันของวัฒนธรรมลาวที่หนาแน่นอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลหลวงพระบาง และตระกูลลาวเวียงจันทน์ ดังนั้น ประชาชนในหมู่บ้าน จึงมีความผูกพันทางเครือญาติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านท่ากกแกมีสิ่งยึดมั่นให้เกิดการรวมตัวทางสังคมและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ได้แก่ สถาบันทางพระพุทธศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดท่ากกแกเป็นศูนย์รวมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านศาสนาและสังคม เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และงานบุญงานประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้าน

ภาพที่ 8 ประตูวัดท่ากกแก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผักกะตูโขง”
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

ประวัติความเป็นมาของวัดท่ากกแก สันนิษฐานว่า สร้างวัดเมื่อปี พ.ศ. 2323 ซึ่งเป็นระยะเวลาใกล้เคียงกับวัดโพธิ์ศรีสองคร บ้านท่ากกโพธิ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณ พ.ศ. 2440 โดยมี สิมโบราณในวัดทั้งสองแห่งก่อด้วยอิฐสอดิน และฉาบปูนแบบโบราณ ปัจจุบัน สิมของวัดโพธิ์ศรีสองครยังปรากฏเหลืออยู่ ส่วนสิมโบราณของบ้านท่ากกแกนั้น ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านเล่าว่า ได้พังเสียหายจากพายุพัด ต้นโพธิ์หักทับพังทั้งหลัง เจ้าอาวาสและชาวบ้านจึงได้รื้อออกนำอิฐไปก่อเป็นพระธาตุบรรจุของโบราณเอาไว้ และได้ทำการก่อสร้างสิมขึ้นมาใหม่ โดยว่าจ้างช่างชาวเมืองน่านเป็นนายช่าง และชาวบ้านช่วยกันปั้นดินเผาอิฐ โดยการนำดินจากคลองกากะเลาหรือฮ่องกุดกุ้ง และฉาบปูนก่อขึ้นเป็นสิมขนาดกลาง ซึ่งได้ผูกเป็นพัทธสีมา หรือที่เรียกตามภาษาพื้นบ้านว่าขอดสิม เมื่อปี พ.ศ. 2478 เป็นแค่การนำก้อนหินขนาดลูกมะพร้าวมาฝังไว้ แปดทิศ ทิศละ 3 ก้อน

นายช่างและชาวบ้านได้ร่วมกันก่อและปั้นพระพุทธรูปประธานในสิม องค์ใหญ่หนึ่งองค์ องค์ขนาดกลางสององค์ และองค์เล็กจำนวนหลายองค์ ชาวบ้านขนานนามพระประธานองค์ใหญ่ว่า **“พระเจ้าใหญ่”** บางคนก็เรียกกันว่า **“หลวงพ่อขาว”** เพราะองค์พระนั้นทาสีขาว มีพุทธลักษณะงดงาม พระพักตร์ยิ้มแย้มแจ่มใส ปางมารวิชัยเป็นศิลปะล้านนาและพม่าผสมผสานความเป็นพื้นบ้านเมืองหล่ม พระเกศทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปเปลว ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก ในภายหลังเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 มีการนำพระประธานปางสุโขทัยมาถวายเพื่อให้เป็นองค์จำลองแทนหลวงพ่อพระเจ้าใหญ่ พระเดชพระคุณพระวีรญาณมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์สมัยนั้น ท่านเห็นว่าหลวงพ่อพระเจ้าใหญ่องค์ประธานนั้น มีพุทธลักษณะสวยงามเป็นที่น่าเคารพกราบไหว้ ท่านจึงเกิดปีติศรัทธาและได้คิดขนานนามถวายหลวงพ่อพระเจ้าใหญ่และองค์พระพุทธรูปที่นำมาถวายใหม่นั้นให้พ้องกันว่า “หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี” ซึ่งคำว่า “สุวรรณ” นั้น คือ พระองค์ใหม่ที่หล่อด้วยทองเหลืองลงรักปิดทอง แต่คำว่า “นันทมุนี” นั้นมาจากการที่หลวงพ่อพระเจ้าใหญ่องค์ประธานนั้น เป็นศิลปะฝีมือของชาวเมืองน่านซึ่งคนโบราณเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” และเมื่อนำมาแปลรวมกันจึงได้ความหมายรวมๆ ว่า “พระพุทธรูปสีทองอันเป็นที่น่ารื่นเริงใจของผู้ที่ได้บูชา” ซึ่งคำว่า นนฺท ในภาษาบาลีแปลว่า “รื่นเริง” ซึ่งนับว่าเป็นมงคลนามอย่างยิ่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 9 หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าใหญ่”
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

ภาพที่ 10 หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี พระประธานในพระอุโบสถหลังใหม่
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

ลักษณะของสิมโบราณหลังนี้ มีลักษณะทรวดทรงแบบล้านช้างและได้รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการทำหลังคากันสาดบริเวณด้านหน้าสิม คล้ายโบสถ์โบราณบริเวณภาคกลางของไทยในสมัยธนบุรี ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 12 เมตร ความพิเศษของสิมหลังนี้ คือ เป็นสิมที่ช่างชาวล้านนา พยายามสร้างสรรค์ให้มีความคล้ายสิมแบบล้านช้าง โดยเฉพาะทรวดทรง ลวดลายปูนปั้นบริเวณเหนือหน้าต่าง 4 ช่อง เป็นลายเครือเถาวัลย์รูปพระราหูหนึ่งช่อง รูปลิงสองช่อง และรูปครุฑอีกหนึ่งช่อง ลวดลายปูนปั้นเหนือประตูเป็นลวดลายนาคเกี้ยวหกตัวมีลักษณะคล้ายกับ

ลายนาคเกี้ยวที่วิหารหลวงวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เหนือประตูเป็นหน้าบัน ชั้นในวาดรูปฝาผนัง รูปเทวดายืนพนมมือ รูปลิงและรูปเครือเถาวัลย์ ฐานพระประธานเป็นฐานแบบล้านนา คือ ก่อชิดฝาผนังด้านในชิดทั้งสามด้าน ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นรูปเครือเถาวัลย์และดอกพุดตาน เครื่องบนของสิมหลังคาซ้อนกันสองชั้น ภาษาลาวเรียกว่า หลังคาสองเทิบ มุงด้วยกระเบื้องแบบโบราณ ช่อฟ้าใบระกาทำด้วยไม้ โดยเฉพาะใบระกานั้น เป็นรูปพญานาคคาบแก้ว คันทวยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าแขนนางทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปต่างๆ เช่น รูปไก่ รูปพญานาค รูปลายกนก ใต้หลังคามีฝ้าเพดาน ทำด้วยแผ่นไม้ขนาดใหญ่และมีการเก็บบรรจุรักษาพระคัมภีร์ที่ทำด้วยใบลานเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยอักษรธรรมล้านช้าง และอักษรไทยน้อย มีอักษรขอมบ้าง แต่ชำรุดเพราะถูกน้ำฝนรั่วทำให้หนังสือใบลานดังกล่าว ชำรุดผุพังไปมาก แต่ก็ยังสามารถเก็บรวบรวมรักษาไว้ได้พอสมควร ปัจจุบันสิมหลังนี้ได้ทำการบูรณะใหม่ มีทรงหลังคาที่เปลี่ยนไปไม่เหลือช่อฟ้า และใบระกาแบบเดิม แต่ตัวสิมยังคงรักษาของเดิมไว้ทั้งหมด มาจนถึงปี พ.ศ. 2536 เจ้าอาวาสและชาวบ้านได้รื้อพระธาตุขนาดเล็กสององค์ออกเพื่อทำการก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่แทนหลังเก่าที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน (พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี, 2545)

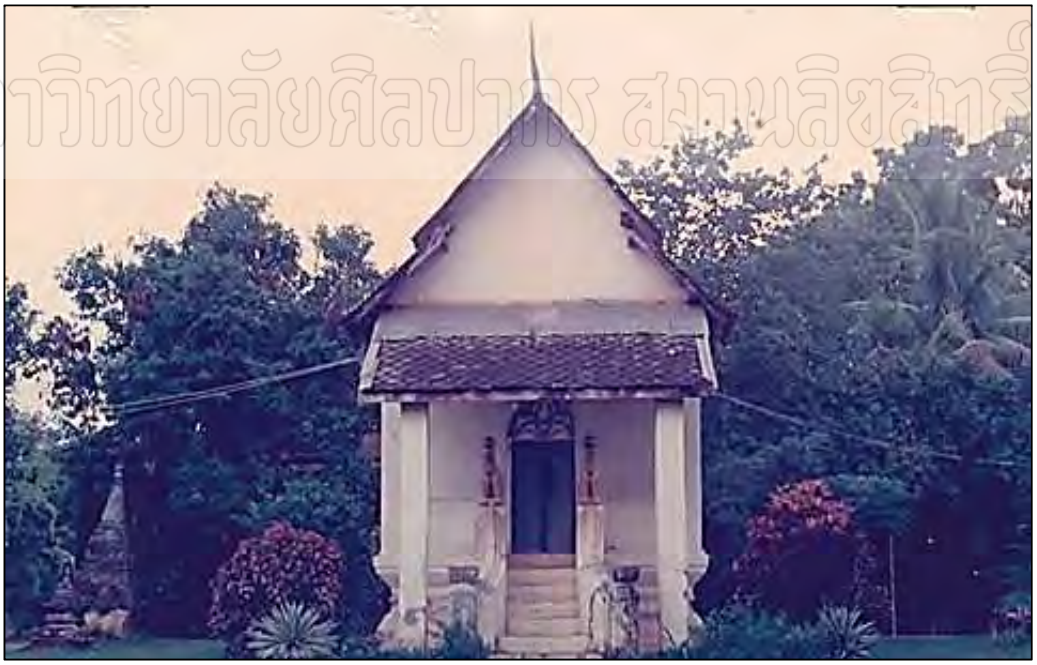

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 11 สิมเก่าวัดท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย วัดท่ากกแก เมื่อ 2536)

เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก เท่าที่พอจะสืบค้นได้มีอยู่ทั้งหมด 8 รูป คือ รูปที่ 1 พระอาจารย์คำ คำเนียม ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 – 2474 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 10 ปี ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ได้ปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่คนในชุมชน

รูปที่ 2 คือ พระอาจารย์สา เขียวแก้ว ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 – 2479 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 5 ปี ในระหว่างที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก บทบาทสำคัญของพระอาจารย์สา คือ การบูรณะสิม ที่เกิดเหตุต้นโพธิ์ใหญ่ภายในวัดถูกลมพายุพัด หักทับสิมโบราณของวัดท่ากกแกเสียหายทั้งหลัง พระอาจารย์สา จึงได้หารือกับชาวบ้านได้ความว่าควรทำการรื้ออิฐเก่าออก แล้วนำไปก่อเป็นพระธาตุบรรจุของโบราณ และได้ทำการก่อสร้างสิมขึ้นมาใหม่ โดยว่าจ้างช่างชาวเมืองน่านเป็นนายช่าง งบประมาณในการจ้างช่างสร้างสิมใหม่ได้มาจากชาวบ้านท่ากกแกช่วยกันบริจาค นอกจานั้น ชาวบ้านยังได้มาช่วยกันปั้นดินเผาอิฐ โดยการนำดินจากคลองกากะเลาหรือฮ่องกุดกุ้งมาเป็นวัสดุ ในการสร้างสิม และได้ฉาบปูนก่อขึ้นเป็นสิมขนาดกลาง ซึ่งได้ผูกเป็นพัทธสีมา หรือที่เรียกตามภาษาพื้นบ้านว่าขอดสิม เมือปี พ.ศ. 2478 เป็นแค่การนำก้อนหินขนาดลูกมะพร้าวมาฝังไว้แปดทิศ ทิศละ 3 ก้อน

ลักษณะของสิมโบราณหลังนี้ มีลักษณะทรวดทรงแบบล้านช้างและได้รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการทำหลังคากันสาดบริเวณด้านหน้าสิม คล้ายโบสถ์โบราณบริเวณภาคกลางของไทยในสมัยธนบุรี ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 12 เมตร เครื่องบนของสิมหลังคาซ้อนกันสองชั้น ภาษาลาวเรียกว่า หลังคาสองเทิบ มุงด้วยกระเบื้องแบบโบราณ ช่อฟ้าใบระกาทำด้วยไม้ โดยเฉพาะใบระกานั้น เป็นรูปพญานาคคาบแก้ว คันทวยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าแขนนาง ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปต่างๆ เช่น รูปไก่ รูปพญานาค รูปลายกนก ใต้หลังคามีฝ้าเพดาน ทำด้วยแผ่นไม้ขนาดใหญ่และมีการเก็บบรรจุรักษาพระคัมภีร์ที่ทำด้วยใบลานเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ นายช่างและชาวบ้านได้ร่วมกันก่อและปั้นพระพุทธรูปประธานในสิมองค์ใหญ่หนึ่งองค์ องค์ขนาดกลางสององค์ และองค์เล็กจำนวนหลายองค์ ชาวบ้านขนานนามพระประธานองค์ใหญ่ว่า **“พระเจ้าใหญ่”** บางคนก็เรียกกันว่า **“หลวงพ่อขาว”** เพราะองค์พระนั้นทาสีขาว มีพุทธลักษณะงดงามพระพักตร์ยิ้มแย้มแจ่มใส ปางมารวิชัยเป็นศิลปะล้านนาและพม่าผสมผสานความเป็นพื้นบ้าน เมืองหล่ม พระเกศทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปเปลว ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก

รูปที่ 3 พระอาจารย์ก่อง โสมภา ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479 - 2483 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 4 ปี ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ในปี พ.ศ. 2481 ได้เปิดให้ใช้ศาลาการเปรียญวัดท่ากกแก เป็นสถานที่ในการสอนหนังสือให้แก่นักเรียน

โดยมีนายเชิด จันทพิยะ เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียน นอกจากนี้ พระอาจารย์ก่องยังได้ปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่คนในชุมชน

รูปที่ 4 พระปลัดน้อย ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 - 2500 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 17 ปี ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ยังใช้วัดเป็นสถานที่ในการสอนหนังสือแก่นักเรียน อีกทั้งยังเข้ามามีส่วนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่เด็กนักเรียนในชุมชน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและปฏิสังขรณ์สิ่งปลูกสร้างภายในวัดให้สามารถใช้งานได้ดังเดิม

รูปที่ 5 พระเสวียน คมฺภีโร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 – 2508 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 8 ปี ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก โรงเรียนยังขอใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่สอนหนังสือแก่นักเรียน จนกระทั่ง นายสมาน จินดา ได้มอบที่ดิน 1 แปลงให้สร้างโรงเรียน และได้รับความร่วมมือจากคณะครู ผู้ปกครอง และประชาชนร่วมกันสร้างอาคารชั่วคราว และย้ายมาเรียนเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2503 นอกจากนี้ ยังได้ปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่คนในชุมชน

รูปที่ 6 พระมหาสุภี กิตฺติธารี ป.ธ5 ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 – 2512 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 4 ปี ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ได้ปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่คนในชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ 7 พระครูพัชรจันทโชติ จนฺทโชโต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 – 2559 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 47 ปี .ในระว่างที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ในปี พ.ศ. 2530 พระเดชพระคุณพระวีรญาณมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์สมัยนั้น ได้นำพระประธานปางสุโขทัยหล่อด้วยทองเหลืองลงรักปิดทองมาถวายที่วัดท่ากกแก และเมื่อพระเดชพระคุณพระวีญาณมุนี ได้เห็นหลวงพ่อพระเจ้าใหญ่ มีพุทธลักษณะสวยงามเป็นที่น่าเคารพกราบไหว้ ท่านจึงเกิดปีติศรัทธาและได้คิดขนานนามถวายหลวงพ่อพระเจ้าใหญ่และองค์พระพุทธรูปที่นำมาถวายใหม่นั้นให้พ้องกันว่า “หลวงพ่อสุวรรณนันทมุนี ซึ่งคำว่า “สุวรรณ” นั้น คือ พระองค์ใหม่ที่หล่อด้วยทองเหลืองลงรักปิดทอง

ต่อมาหลังคาสิมชำรุดเกิดรอยรั่ว ทำหน้าคัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ใต้ฝ้าหลังคาเกิดความเสียหาย จึงได้ทำการบูรณะใหม่มีทรงหลังคาที่เปลี่ยนไปไม่เหลือช่อฟ้าและใบระกาแบบเดิม แต่ตัวสิมยังคงรักษาของเดิมไว้ทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2536 เจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ปรึกษาหารือกันเรื่องการสร้างโบสถ์ใหม่ โดยมีมติว่า จะสร้างโบสถ์ใหม่ด้านข้างฝั่งขวามือของสิมเก่า โดยทำการรื้อพระธาตุขนาดเล็กสององค์ออก การสร้างพระอุโบสถหลังนี้ใช้เวลาในการสร้างอยู่หลายปี เพราะต้องใช้งบประมาณในการสร้างสูง และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณ พ.ศ. 2440

ภาพที่ 12 พระอุโบสถวัดท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

รูปที่ 8 พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2558 ได้ดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก เนื่องจากเจ้าอาวาสได้ลมป่วย ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ขณะนั้น พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี ได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส

สมณศักดิ์ของพระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี ในปี พ.ศ. 2548 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี พ.ศ. 2555 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2559 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลปากช่อง เขต 2 จังหวัดเพชรบูรณ์

พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เดิมชื่อ ไพศาล ท้าวเงิน เกิดเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2525 เป็นลูกหลานของชาวบ้านท่ากกแก ที่มีความสนใจในงานประเพณีและวัฒนธรรม โดยเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่นสนใจอย่างรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชน รวมถึงความหมายและความสำคัญของการงานในท้องถิ่นตามแบบวัฒนธรรมของชาวไทหล่ม บรรพชาที่วัดท่ากกแก เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2538 โดยมีพระครูพัชรจันทโชติ จนฺทโชโต เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก เป็นพระอุปัชฌาย์ และอุปสมบทที่วัดท่ากกแก เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2545 โดยมีพระครูพัชรจันทโชติ จนฺทโชโต เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพัชรปัญญาวุฒิ วัดศรีษะเกตุ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูปลัดเวียงชัย กิตฺติธโร วัดไพรสณฑ์ศักดาราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ประวัติด้านการศึกษา จบการศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา ในปี พ.ศ. 2537 จากโรงเรียนบ้านท่ากกแก จบการศึกษาตามหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนปริยัติสามัญ วัดไพรสณฑ์ศักดาราม ในปี พ.ศ. 2544 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาศิลปศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) จากวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2549 และจบปริญญาตรี สาขาศิลปศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2554 จากนั้น จบการศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ในปี พ.ศ. 2555

จากที่กล่าวนำมาข้างต้นว่า พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เป็นผู้ที่สนใจงานทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นมาตั้งแต่เด็ก เมื่อมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น จึงได้เริ่มศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นจากเอกสารหลักฐานต่างๆ รวมถึงให้ความสนใจงานประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 และมีโอกาสได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากที่เคยมีวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน กลับกลายเป็นระบบเศรษฐกิจภายนอกเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชน ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากเดิม เน้นการบริโภคสินค้าจากระบบตลาดตลอดจนซื้อหาข้าวของเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลในครอบครัว ส่งผลให้ชุมชนละเลยงานทางด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบกับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้ชุมชนเรียนรู้และรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ผ่านสื่อต่างๆ ที่มี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และอินเตอร์เน็ต ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนแบบ ส่งผลให้งานทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกละเลยความสำคัญลง

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เกิดแนวคิดในการฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน โดยร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา และการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง ดังนั้น หากมีผู้เสียชีวิตในบ้าน จึงนิยมถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว (งานทำบุญให้ผู้ตาย) เมื่อถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้ว ก็ถวายต้นผึ้ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อตามตำนาน ในสมัยพุทธกาลสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงอภิธรรมปฏิกรณ์แก่พุทธมารดาจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน เมื่อถึงกำหนดเสด็จกลับสู่เมืองมนุษย์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดขึ้น 3 ชนิด คือ บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้วมณี ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราช เพื่อทรงทำ “โลกนิวรณ์ปาฏิหาริย์” โดยทรงแลดูเบื้องบนปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลกทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงอเวจีนคร ทรงแลดูรอบทิศจักรวาลหลายแสนโกฏิก็ปรากฏเป็นเนินเดียวกัน (หมายถึงสวรรค์มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวันนี้ว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ครั้นพระพุทธองค์เสด็จถึงประตูเมืองสังกัสนคร นาค มนุษย์และเปรตนรกต่างก็ชื่นชมปลื้มปีติในพระพุทธบารมี เกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลจนเกิดจินตนาการเห็นปราสาทสวยงามใครจะไปอยู่ จึงรู้ชัดว่าการที่จะได้ไปในอยู่ปราสาทอันสวยงามนั้นต้องสร้างบุญกุศล ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมอันดี ทำบุญตักบาตร สร้างปราสาทกองบุญนั้นในเมืองมนุษย์เสียก่อน สิริวิมล คำคลี่ (2555) ทำให้ชาวบ้านท่ากกแกให้ความสำคัญกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ ยังได้ร่วมกับชุมชนฟื้นฟูประเพณีอื่นๆ ในหมู่บ้านให้เป็นเป็นรูปธรรม คือ งานบุญพระเวสสันดร (บุญผะเหวด) งานบุญสงกรานต์ จัดให้มีกิจกรรมแห่ดอกไม้ พิธีรดน้ำหลวงพ่อใหญ่ การละเล่นนางด้ง และพิธีแขวนทุงหลังเสร็จสิ้นงานสงกราน งานบุญซำฮะ (บุญเบิกบ้าน)

อีกทั้ง ยังได้มีแนวคิดในการรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดพื้นบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน โดยผู้หญิงจะนุ่งซิ่นหัวแดงตีนก่าน ผู้ชายจะนุ่งโสร่งคาดผ้าขาวม้า อีกทั้งยังถือเป็นการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของการทอผ้าที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา เทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายที่สื่อถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของท้องถิ่น

ภาพที่ 13 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่นบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 4 กันยายน 2559)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

นอกจากนี้ ได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทหล่ม บ้านท่ากกแก และเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2558 โดยได้รับเกียรติจากนายวิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ ท้าวเงิน และอาจารย์บุญช่วย สุทธิรักษ์ พร้อมคณะจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์และแขกผู้มีเกียรติหลายๆ ท่าน ได้มาร่วมงาน และร่วมจัดกิจกรรมเปิดศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทหล่ม นอกจากนี้ยังใช้เป็นสถานที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ภายในศูนย์ ได้จัดให้มีการแสดง ผ้าทอพื้นบ้านท่ากกแก ที่มีอายุตั้งแต่ 70 – 100 ปี การจัดแสดงประวัติความเป็นมาของวัดและชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึงงานประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นตามแบบประเพณีของชาวลาว สำหรับให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังใช้สถานที่แห่งนี้เป็นแหล่งในการฝึกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการฝึกแทงหยวก การฝึกทำโคมแขวน (โคมหมากนัด) โคมใยแมงมุม และฝึกวิธีการสับกระดาษ ซึ่งเป็นงานฝีมือที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

ภาพที่ 14 พิธีเปิดศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทหล่ม บ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 3 เมษายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จึงเห็นได้ว่า ชาวบ้านท่ากกแกมีความผูกพันกับวัดมาตั้งแต่อดีต โดยมีวัดท่ากกแกเป็นศูนย์กลางในการรวมกลุ่มคนเข้าด้วยกัน พร้อมกับทำหน้าที่ทางพุทธศาสนา ขณะเดียวกันความเชื่อเกี่ยวกับงานประเพณีตามฮีต 12 ก็ยังสืบทอดปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระสมุห์ไพรศาล ภทรมุนี มีบทบาทอย่างมากต่อการฟื้นฟูประเพณีของบ้านท่ากกแก โดยได้รับความร่วมมือกับชุมชน และผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี ผ่านการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความรักในท้องถิ่น เล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน สร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับในสังคม จนสามารถจัดหางบประมาณสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้ในปี พ.ศ. 2557 เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งยังส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธ์ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาว ที่ยังคงอนุรักษ์และสืบสานงานประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 ให้ยังคงอยู่มาจนทุกวันนี้ ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อพลวัต : ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2. ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนบ้านท่ากกแกยังคงเชื่อถือกันมายาวนาน มีความเชื่อกันว่ามีผีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงเร้นอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ถึงแม้ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของไทหล่ม แต่ยังคงมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังคงเชื่อถือกันมายาวนาน ได้แก่ การนับถือผีแถนและผีบรรพชน ไทหล่มและคนลาวทั่วไปมีความเชื่อว่านอกจากมนุษย์แล้ว ยังมีสิ่งที่เรามองไม่เห็นเรียกว่าผีซึ่งก็แบ่งออกเป็นสองจำพวกคือผีที่ให้โทษ และผีที่ให้คุณ ผีที่ให้โทษตามความเชื่อของไทหล่มได้แก่

ผีปอบ เป็นผีจำพวกหนึ่ง ที่อยู่ในความเชื่อพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน โดยเชื่อกันว่าเป็นผีที่กินของดิบๆ สดๆ กินเท่าไหร่ก็ไม่อิ่ม โดยมีความเชื่อว่า ผู้ที่จะกลายเป็นปอบนั้นมักจะเป็นผู้เล่นคาถา อาคม หรือคุณไสย พอรักษาคาถาอาคมที่มีอยู่กับตัวไม่ได้ หรือกระทำผิดข้อห้าม ซึ่งในภาษาอีสานจะเรียกว่า “คะลำ” ซึ่งผู้ที่เป็นปอบจะเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

ผีเป้า เป็นผีที่ชอบกินของสด คาว มักแอบออกหากินตอนกลางคืน เที่ยวจับกบเขียดกิน หากหากบเขียดกินไม่ได้ อย่างน้อย ก่อนกลับขึ้นบ้าน ก็จะกินขี้หมา รองท้องไปพลางๆ

ความจริงผีเป้า ไม่ใช่วิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว แต่ผีเป้า คือ คนที่ยังมีชีวิตอยู่แต่กลายเป็นเป้า คำว่า “เป้า” หมายถึง คน หรือสัตว์ ซึ่งปกติกินพืชเป็นอาหาร กินของสุกเป็นอาหาร เปลี่ยนไปชอบกินของเป็นๆ กินแบบจับได้กินเลย ไม่ผ่านกระบวนการปรุงเป็นอาหาร

ผีเป้า เกิดจาก คนที่ใช้ว่านชนิดหนึ่ง นำมาเป็นมวลสารกายสิทธิ์ ช่วยให้ตนอาคมแก่กล้าบางแห่งเรียกว่า ว่านเลือด หรือว่านเป้า ยางว่านจะมีสีแดงสดเหมือนเลือดและมีกลิ่นคาวเหมือนเลือด ว่านชนิดนี้ ผู้เรียนอาคมส่วนใหญ่ มักปลูกไว้ข้างรั้วบ้าน ว่านชนิดนี้ เมื่อเข้าพิธีแล้วจะมีความเป็นกายสิทธิ์ หากรักษาไม่ได้ หรือที่เรียกว่า “ผิดข้อคะลำ” ทำให้ไม่สามารถควบคุมมวลสารกายสิทธิ์นั้นได้ ก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจมวลสารกายสิทธิ์นั้นแทน และกลายเป็น “เป้า” ไปในที่สุด

ผีโพง เป็นผีตามความเชื่อพื้นบ้านทางภาคเหนือ ผู้ที่เป็นผีโพงเกิดจากเล่นไสยศาสตร์แล้วควบคุมวิชาในตัวเองไม่ได้ หรือปลูกว่านชนิดหนึ่ง เรียกว่าว่านผีโพง ซึ่งมีสีขาว รสฉุนร้อน เมื่อแก่จะมีธาตุปรอทลงกิน ทำให้เกิดแสงส่องสว่างแบบแมงคาเรือง

ผู้ที่เป็นผีโพง ในเวลากลางวันจะเป็นเหมือนผู้คนธรรมดา แต่ตกกลางคืนจะกลายร่างเป็นผีโพง มีจุดเด่น คือ มีแสงสว่างหรือดวงไฟที่รูจมูก ออกหาของกินของคาวและของสกปรก เช่น กบ เขียด ศพ หรือรกเด็กเกิดใหม่ โดยปกติแล้ว ผีโพงจะไม่ทำร้ายมนุษย์ แต่ถ้าหากถูกคุกคามก็จะจู่โจมทำร้ายได้เช่นกัน

ผีพราย ส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่ในน้ำมากกว่าบนบก เชื่อกันว่าเป็นจิตวิญญาณชนิดหนึ่ง ดวงจิตวิญญาณนี้ มักแสดงตนมีลักษณะเป็นผู้หญิงใส่เสื้อสีขาว เป็นดวงไฟเรืองแสง มักปรากฏตัวตอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ลิขสิทธิ์

เวลาหกโมงเช้า เที่ยงวัน หกโมงเย็น และเที่ยงคืน อาศัยอยู่ในคลองหรือแม่น้ำที่มีผู้เสียชีวิตมากที่สุด เมื่อจับเหยื่อได้จะเอาร่างเหยื่อที่ไร้วิญญาณเป็นร่างของตน

ผีพรายส่วนมากมักปรากฏร่างเป็นผู้หญิง นางไม้ บางทีก็จัดเข้าพวกผีพรายได้เช่นกัน เช่น พรายตะเคียน พรายตานี เป็นต้น หรือแม้แต่ผีทะเล และผีน้ำก็จัดเป็นพรายด้วย เช่น พรายทะเล พรายน้ำ แต่ว่าพรายน้ำที่เป็นฟองผุด ๆ ขึ้นจากน้ำนั้น เป็นคนละอย่างกัน

ผีตายโหง คือ คนที่เสียชีวิตอย่างปัจจุบันทันด่วน แบบไม่ธรรมดาตามธรรมชาติ เช่น ถูกยิง จมน้ำ รถชน ฆ่าตัวตาย เป็นต้น สำหรับการตายทั้งกลมก็ถือว่าเป็นการตายแบบตายโหงเช่นกัน

ผีตายโหงจะเป็นผีที่จิตตก เนื่องจากจิตสุดท้ายก่อนตายอารมณ์ยังติดอยู่กับความหวาดกลัว ความตกใจ ความอาฆาตแค้น ความอาลัยอาวรณ์ ตายทั้งที่ยังทำใจไม่ได้ วิญญาณจึงติดอยู่ในบ่วงแห่งอารมณ์ต่างๆ เหล่านั้น ไม่สงบสุข เป็นวิญญาณทรมาน ไม่ยอมรับสภาพปัจจุบันของตัวเอง เลยยังคงเที่ยวปรากฏกายให้คนได้พบได้เห็น ยิ่งถ้าเป็นผีตายโหงที่ตายขณะยังมีความอาฆาตพยาบาทจะมีความดุร้ายเป็นพิเศษ ผีตายโหง มักสิงสถิตอยู่กับที่ที่ตัวเองตาย (เช่น ผีเฝ้าถนน ตามโค้งร้อยศพเป็นต้น) เมื่อมีคนมาตายแทนจึงจะไปผุดไปเกิดได้

ซึ่งเป็นผีไม่ดีและมักให้โทษแก่มนุษย์ และผีฝ่ายดี ได้แก่ ผีฟ้าผีแถน (เทวดา) ผีบรรพชน และผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ผีตาแฮก ผีบ้านผีเรือน เป็นต้น ดังนั้นไทหล่มจึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือ โดยผ่านผู้สื่อสารที่เรียกว่า **“เจ้าพ่อ” “พ่อกวน” “เฒ่าจ้ำ”** และ **“นางเทียม”** เป็นผู้ติดต่อระหว่างวิญญาณและมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า คำว่า ผู้สื่อสารในที่นี้อาจจะไม่ใช่ร่างทรงเสมอไป อาจเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีเท่านั้น แล้วแต่ว่าชุมชนนั้นๆ จะนับถือผีของตนอย่างไร วิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เรียกว่าการเข้าของรักษา คือในตระกูลของเรานับถือผีเจ้านายตนใดก็สืบทอดต่อๆ กัน เรียกว่า **“เป็นลูกผึ้งลูกเทียน”** ซึ่งจะต้องให้ความเคารพยำเกรงและปฏิบัติตามคำสั่งของผีเจ้านาย และจะต้องทำพิธีบอกกล่าวก่อนที่จะลงมือทำการงาน เช่น การทำนา ทำไร่ ก็ต้องบอกกล่าวแก่ผีที่ตนนับถือเสียก่อน และจะมีพิธีใหญ่หนึ่งปีมีหนึ่งครั้งหรืออาจจะสามปีต่อครั้งก็ได้ เรียกว่าการ **“เลี้ยงปี”**

ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านท่ากกแก ยังมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกหลายสิ่งหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน สังเกตได้จากการมีพิธีกรรมทำบุญให้ผีอย่างสม่ำเสมอเกือบตลอดทั้งปี หรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าก็จะมีการบนบานขอขมาต่อภูตผีวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจของตนกลับคืนมา เปรียบเสมือนผีคือ อำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าธรรมชาติรอบๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา มีภูตผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ ซึ่งมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ชาวบ้านจึงยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งหมายถึงบรรทัดฐานแห่งการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน อันมีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีมีความผูกพันกับชีวิตของบ้านท่ากกแก ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เนื่องจาก วิถีการดำเนินชีวิตมักมีเรื่องของความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ถึงมีการพัฒนาและการขยายตัวของสังคมจะมีการเติบโตอยู่ตลอดเวลา ความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังฝังรากลึกอยู่ในความรู้สึกของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีผลมาจากความเชื่อ คือ การบูชา และการบวงสรวง เพื่อให้ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือเกิดความพอใจ และจะได้ช่วยดลบันดาลให้ผู้ที่ทำการบูชาหรือบวงสรวงนั้นสมดังปรารถนาทุกประการ

3. ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี

ชาวบ้านท่ากกแกยังคงถือปฏิบัติในประเพณีท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่นที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีที่ถือครองกันมาตั้งแต่โบราณตามหลัก “ฮีตสิบสอง” ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมามีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 15 แสดงประเพณีและพิธีกรรมในรอบ 1 ปีของบ้านท่ากกแก

(จัดทำโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

3.1 เดือนอ้าย หรือเดือนเจียง งานบุญเข้ากรรม ในงานบุญนี้ชาวบ้านจะทำลานตี (ลานนวดข้าว) ทำปลาร้าไว้เป็นอาหาร เตรียมเก็บสะสมข้าวปลาอาหารไว้กินในยามแล้ง และเกี่ยวข้าวในนา เล่นว่าว ชักว่าวสนู ส่วนพรภิกษุสงฆ์จะเข้าปริวาสกรรมหรือพิธีทำบุญเข้ากรรม จัดทำโดยพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส คือ อาบัติขนาดกลางต้องปฏิบัติวุฏฐานวิธี คือ ระเบียบเป็นเครื่องออกอาบัติให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขตที่จังหวัดทรมานกาย และชาระจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือเป็นการแทนคุณมารดาที่ต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟ) ด้วยการเข้ากรรมทำอยู่เก้าราตรีจึง “อัพภาน” คือออกจากกรรม โดยมีพระสงฆ์ 20 รูป เป็นผู้สวดอัพภาน คือ สวดระงับอาบัติภิกษุที่ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้หมดมลทินบริสุทธิ์ผุดผ่อง ชาวบ้านที่ทาบุญถวายทานแด่พระสงฆ์ระหว่างเข้ากรรมถือว่าได้กุศลแรง

3.2 เดือนยี่ งานบุญคูนลาน เป็นการทำบุญเพื่อรับขวัญข้าว เมื่อถึงเดือนยี่ หรือเดือนที่ 1 คือ เดือนมกราคม ของทุกปี หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะขนเอามัดรวงข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้ว ไปกองรวมกันไว้ที่ลานเก็บข้าวด้วยมีความเชื่อว่าข้าวนั้นเป็นพืชเลี้ยงชีวิตที่มีเทพารักษาเทพองค์นั้นมีนามว่า “แม่โพสพ” ซึ่งเป็นขวัญข้าวที่เลี้ยงมนุษย์มา การทำบุญมีพระสวดมนต์เย็น ฉันเช้าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันเช้าแล้วก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าว และผูกข้อต่อแขนกันในหมู่ชาวบ้านผู้ร่วมพิธี

ในการทำบุญคูณลาน จะต้องจัดเตรียมสถานที่ทำบุญที่ลานนวดข้าวของตน การนำข้าวที่นวดแล้วมากองขึ้นให้สูงเรียกว่า คูณลาน จากนั้นนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ จัดน้ำอบ น้ำหอมไว้ประพรมขึงด้ายสายสิญจน์รอบกองข้าว เมื่อพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้วถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสงฆ์ จากนั้น นำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงญาติพี่น้องผู้มาร่วมทำบุญ พระสงฆ์ฉันเสร็จก็จะประพรมน้ำพุทธมนต์ให้กองข้าว ให้เจ้าภาพและทุกคนที่มาในงาน เสร็จแล้วก็จะให้พรและกลับวัด เจ้าภาพก็จะนำน้ำพระพุทธมนต์ที่เหลือไปประพรมให้แก่วัว ควาย ตลอดจนเครื่องมือในการทำนาเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในปัจจุบันนี้ บุญคูณลานค่อยๆ เลือนหายไป เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจประพฤติปฏิบัติกัน ประกอบกับในทุกวันนี้ ชาวนาไม่มีลานนวดข้าวเหมือนเก่าก่อน นิยมใช้รถเกี่ยวข้าวเป็นส่วนมาก เนื่องจากสะดวกและประหยัดเวลาได้มา จึงทำให้ประเพณีคูณลานนี้เลือนหายไป แต่ที่บ้านท่ากกแกยังมีการรวมกันทำบุญโดยนำข้าวเหลือกมากองรวมกัน โดยใช้โรงเรียนเป็นสถานที่ในการจัดงาน ชาวบ้านจะไปร่วมกันทำบุญถวายภัตตาหารพระภิกษุ และฟังเทศน์เรื่องแม่โพสพ นับเป็นความเชื่อในการบำรุงขวัญและสิริมงคล ทางเกษตรกรรม

3.3 เดือนสาม งานบุญข้าวจี่ ข้าวจี่ คือ ข้าวเหนียวนึ่งให้สุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนทาเกลือเคล้าให้ทั่ว เอาไม้เสียบย่างไฟเหมือนไก่ย่าง เมื่อข้าวสุกเกรียมแล้วก็เอาไข่ซึ่งตีไว้แล้วทาแล้วย่างซ้ำอีกกลายเป็นไข่เคลือบข้าวเหนียว เสร็จแล้วถอดไม้ออกแล้วเอาน้ำอ้อยหรือน้ำตาลที่เป็นก้อนยัดใส่แทนกลายเป็นข้าวเหนียวยัดไส้ แล้วถวายพระเณรฉันตอนเช้า นิยมทำกันในราวกลางเดือนหรือ

ปลายเดือนสาม คือ ภายหลังการทำบุญวันมาฆบูชา (เดือนสาม ขึ้น 14 ค่ำ) แล้ว ส่วนใหญ่จะกำหนดวันแรม 13 ค่ำ และ 14 ค่ำ เดือนสาม

ความเป็นมาของงานบุญข้าวจี คือ บุญข้าวจี่ในเดือนสาม เป็นเวลาที่ชาวนาได้มีการทำนาเสร็จสิ้น ได้นำข้าวขึ้นยุ้งใหม่จึงอยากร่วมกันทำบุญข้าวจี่ถวายแก่พระสงฆ์ สำหรับมูลเหตุดั้งเดิมที่มีการทำบุญข้าวจี่ มีเรื่องเล่ากันตามความเชื่อว่า ในสมัยพุทธกาล นางปุณณะทาสี ได้ทำขนมแป้งจี่ถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอานนท์เถระ ครั้นถวายแล้วนางคิดว่าพระองค์คงไม่เสวยและอาจเอาทิ้งให้สุนัขหรือกากิน เพราะ อาหารที่นางถวายไม่ประณีตน่ารับประทาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบภาวะจิตของนางปุณณะทาสี จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดอาสนะแล้วทรงประทับนั่งฉันท์ ณ ที่นางถวายนั้น เป็นผลให้นางเกิดปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งและเมื่อนางได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็บรรลุโสดาบันปัตติผล ด้วยอานิงสงฆ์ที่ถวายขนมแป้งจี่ จึงเชื่อในอานิสงส์ของการทานดังกล่าว จึงพากันทำข้าวจี่ถวายทานแด่พระสงฆ์สืบต่อมา

3.4 เดือนสี่ งานบุญพระเวสสันดรหรืองานบุญมหาชาติ จะมีวันรวม เรียกว่าวันโฮมบุญ ชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดตกแต่งศาลาหรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวตอก อย่างละพันก้อน มีการตั้งธงใหญ่ ไว้แปดทิศ และมีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก้อน และเครื่องคาวหวาน สำหรับ ผี เปรต และมารรอบๆ ศาลาการเปรียญจะแขวนผ้าพระเวสเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดร ตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์สุดท้าย การจัดงานบุญพระเวส หรือ งานเทศน์มหาชาตินิยมที่อัญเชิญพระอุปคุต มาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง และให้โชค ลาภแก่พุทธศาสนิกชนในการทำบุญมหาชาติ จึงมีการแห่พระอุปคุต ซึ่งสมมุติว่า อัญเชิญมาจากสะดือทะเล สำหรับไทหล่มโดยเฉพาะบ้านท่ากกแกได้จัดให้มีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองพร้อมกับการแห่พระอุปคุต

ขั้นตอนการทำพิธี **วันแรก**จะมีการแห่พระอุปคุตรอบบ้านให้ชาวบ้านได้สักการบูชา แล้วนำไปประดิษฐานไว้หออุปคุต ภายในบริเวณงานเพราะเชื่อว่าเป็นพระเถระ ผู้มีฤทธิ์นิรมิตกุฏิอยู่กลางแม่น้ำมหาสมุทร สามารถขจัดเภทภัยทั้งมวลได้ วันที่สอง ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเสียบไม้จำนวน 1,000 ก้อน เพื่อเอาบูชากัณฑ์เทศน์ คาถาพัน เรียกว่า"ข้าวพันก้อน" ชาวบ้านจะพากันแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาวัด มีมัคนายก กล่าวคำบูชา แล้วนำขึ้นไปศาลาโรงธรรม แล้วญาติโยมพากันทำวัตรเช้า อาราธนาศีลอาราธนาเทศน์ โดยอาราธนาเทศน์พระเวสโดยเฉพาะ การอาราธนาเทศน์พระเวสนั้น ถ้าไม่ต้องว่ายาวจะตัดบทสั้นๆ ก็ได้ ให้ขึ้นตรง “อาทิกัลยาณังฯ เปฯ อาราธนังกโรม” เท่านี้ก็ได้

แล้วพระสงฆ์จะเริ่มเทศน์สังกาด เป็นการพรรณนาอายุกาลของพระพุทธศาสนาเริ่มแต่ต้นจนถึงอันตรธาน เมื่อเทศน์สังกาดจบแล้วจึงเริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพรไปจนจบนครกัณฑ์ อันเป็นกัณฑ์ที่ 13 เทศน์แต่เช้ามืดไปจนค่ำ จบแล้วจัดขันขอขมาโทษพระสงฆ์ให้พรเป็นเสร็จพิธี ในวันนี้เอง

ชาวบ้านชาวเมืองจะแห่กัณฑ์หลอนมาร่วมถวายกัณฑ์เทศน์ตลอดทั้งวัด กัณฑ์เทศน์จะมี 2 ลักษณะ คือ กัณฑ์หลอน เป็นการแห่กัณฑ์เทศน์มา ถึงบริเวณที่พระกำลังเทศน์ก็ถวายกัณฑ์เทศน์โดยไม่เจาะจงว่าจะเป็นพระสงฆ์รูปใด และกัณฑ์จอบ เป็นกัณฑ์เทศน์ที่กลุ่มผู้ถวายปรารถนาจะถวายเฉพาะภิกษุที่ตนชอบ เคารพศรัทธา จึงมีการส่งคนไปสอดแนมว่าขึ้นเทศน์หรือยัง ภาษาอีสานเรียกว่า “จอบ” แอบดู จึงเรียกกัณฑ์เทศน์ประเภทนี้ว่า “กัณฑ์จอบ”

3.5 บุญเดือนห้า งานบุญสรงน้ำหรือเทศกาลสงกรานต์ ของชาวไทหล่มมีอยู่ด้วยกัน 4 วัน ดังนี้

วันสังขานต์ล่อง ปัจจุบันถือเอาวันที่ 13 เมษายน ของทุกปีเป็นวันสังขานต์ล่อง เป็นวันแรกของกิจกรรมประเพณีปีใหม่เมือง หลังเที่ยงคืนวันที่ 13 เมษายน จะมีการจุดประทัด ยิงปืน เพื่อส่งสังขารหรือไล่สังขาร

วันเน่าหรือวันเนาว์ เป็นวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี เป็นวันที่สองของประเพณีสงกรานต์ไทหล่ม ตามประเพณีแล้ววันนี้ คือวันที่ต้อง เตรียมสิ่งของต่างๆ เพื่อใช้ทำบุญในวันรุ่งขึ้น และตลอดทั้งวัน เด็กๆ บ่าวสาว ผู้เฒ่าผู้แก่ จะพากันไปขนทรายที่แม่น้ำ เข้าวัด เพื่อก่อเป็นเจดีย์ทราย

วันพญาวัน เป็นวันที่ 15 เมษายน ของทุกปี วันที่สามของประเพณีสงกรานต์ ถือเป็นวันเถลิงศก เปลี่ยนศักราชเริ่มต้นปีใหม่ วันนี้มีการทำบุญทางศาสนาแต่เช้าตรู่ และอุทิศกุศลไปถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หลังจากทำบุญที่วัดเสร็จเรียบร้อย ก็จะกลับมาที่บ้าน นิมนต์พระพุทธรูปในบ้านลงมาสรงน้ำ การสรงน้ำพระ คือการทำความสะอาดพระพุทธรูป หิ้งพระ รูปภาพ และสิ่งของต่างๆ รวมไปถึงที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธรูปให้สะอาดบริสุทธิ์ หรือเรียกอีกอย่างว่า “การถวายเครื่องเถราภิเษก” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบันและต้องทำเป็นประจำทุกปี ถือว่าเป็นการชำระพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้ปราศจากมลทิน เพื่อให้เกิดมุทิตาจิต เบิกบานใจ สุขใจ และเกิดความเป็นสิริมงคลกับผู้ที่ปฏิบัติและทุกคนในบ้าน นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงความเคารพและเสื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัยทั้ง 3 ประการอีกด้วย

ขั้นตอนในการสรงน้ำพระพุทธรูป มีดังนี้ เริ่มจากการอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาจากหิ้ง ก่อนอัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานที่สรงน้ำชั่วคราว ให้กล่าวขอขมาเพื่อไม่ให้เกิดโทษ โดยการตั้งนะโม 3 จบ และตามด้วย “ระตะนัตตะเย ปะมาเทนะ ทะวารัตตะเยนะ กะตัง สัพพัง อะปะราธัง ขะมะตุ โน ภันเต” แล้วจึงอัญเชิญพระพุทธรูปไปยังที่ประดิษฐานชั่วคราว จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเบื้องต้นด้วยผ้าผืนใหม่หรือฟองน้ำสะอาด ทีละองค์ ถ้าหากเป็นกรอบรูปก็ให้ใช้ฟองน้ำชุบน้ำบิดหมาดแล้วเช็ดให้เกลี้ยงเกลา เมื่อทำความสะอาดพระพุทธรูปเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการความสะอาดที่ประดิษฐานองค์พระประจำบ้าน เช่น หิ้งพระ โต๊ะหมู่บูชา และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับที่ประดิษฐานองค์พระให้สะอาดสะอ้าน

จากนั้นอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งหมดไปประดิษฐานไว้ที่พาน โดยมีถาดรองบนโต๊ะที่ประดิษฐานชั่วคราว พร้อมทั้งประดับประดาโต๊ะด้วยดอกไม้หอม กลีบดอกไม้ และพวงมาลัยให้สวยงาม ก่อนเริ่มสรงน้ำพระพุทธรูป ให้ตั้งนะโม 3 จบ และตามด้วย “อิมินา สิญฺจะเนเนวะ โรโค โสโก อุปัททะโว นิพพันตุ สัพพะโส เอเต สุขี โหนตุ นิรันตะรัง” เพื่อกล่าวคำอธิษฐาน แล้วค่อยตักน้ำสรงพระพุทธรูปต่อไป

ช่วงบ่ายเป็นการรดน้ำดำหัว เพื่อขอขมาคนเฒ่าคนแก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ไปสรงน้ำพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปในสิมเก่า เจดีย์ เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ชีวิต นอกจากนี้ในช่วงค่ำยังได้จัดให้มีการละเล่นนางด้ง ที่วัดท่ากกแก เป็นการเล่นพื้นบ้านของของชาวไทหล่ม แต่ในปัจจุบันได้แพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ตามการย้ายถิ่นฐาน การเล่นนางด้งเป็นการเล่นที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝนว่าปีนั้นๆ ฝนจะดีหรือฝนแล้ง หากผลของการเสี่ยงทายว่าฝนดีชาวบ้านจะเตรียมพืชพันธุ์ต่างๆ ไว้ตั้งแต่ต้นปี เมื่อฝนแรกเริ่มมาถึง ก็หว่านข้าวตามคำทำนายนั้น แต่หากผลการเสี่ยงทายว่าฝนแล้งก็ให้ใจเย็นไว้ก่อน จนฝนห่าแรกมาจึงเริ่มหว่านไถ

นอกจากนี้ในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ชาวไทหล่มถือเป็นวันแรกของวันขึ้นปีใหม่ มีพิธีแห่ดอกไม้ โดยแห่ไปรอบหมู่บ้าน เพื่อนำเอาดอกไม้ ที่หาได้ในระหว่างทาง นำกลับมาประดับไว้โดยจะนำมาไว้ในทรวย ดอกไม้ ที่ทำจากลำไม้ไผ่ผ่าออกเป็นริ้วและจักสานเป็นกระทงใหญ่เหน็บไว้กับเสาธง โดยมีวงดนตรีพื้นบ้าน นำขบวน แห่แหนกันไปรอบหมู่บ้าน และผู้เข้าร่วมพิธีฟ้อนรำเป็นที่รื่นเริง และยามค่ำคืนของวันเดียวกันก็ได้จัดให้มีการแขวนทุงสังกาสสังขารปีใหม่ เอาโชคเอาชัยถวายเป็นพุทธบูชาและประกาศว่าการเล่นสงกรานต์ได้สิ้นสุดลงแล้ว

3.6 งานบุญเดือนหก งานบุญบั้งไฟ บ้านท่ากกแกไม่มีการจัดงานบุญบั้งไฟ แต่มีงานบุญเนื่องในวันวิสาขบูชาและประกอบพิธีเวียนเทียนในตอนกลางคืน

3.7 บุญเดือนเจ็ด งานบุญเบิกบ้าน (ซำฮะ) มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อปัดรังควานและขับไล่เสนียดจัญไรตลอดถึงเหล่าภูมิผีปีศาจหรือสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน คำว่า ซำฮะ ก็คือ ชำระ ที่หมายถึงการล้างให้สะอาด บุญซำฮะ อาจจะเรียกว่าเป็นบุญเบิกบ้านหรือบุญบ้าน ซึ่งในงานบุญนี้นอกจากจะทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายแล้ว ยังต้องมีการทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านและประชาชน ด้วยความเชื่อนี้ชาวบ้านท่ากกแก จึงได้จัดให้มีประเพณีบุญซำฮะขึ้นในเดือนเจ็ดเป็นประจำทุกปี ในการจัดงานบุญซำฮะหรือบุญเบิกบ้านของบ้านท่ากกแก ชาวบ้านจะช่วยกันทำปะรำพิธีกลางหมู่บ้าน (โรงเรียนบ้านท่ากกแก) ชาวบ้านจะทำบริเวณพิธีด้วยการนำต้นกล้วยมาสี่ต้นทำเป็นเสาผูกยึดด้วยสายสิญจ์ และจะมีการโยงสาญสิญจ์ไปยังบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะนำเอาคุใส่ทรายที่ข้างในจะมี ขวดใส่น้ำ กรวยดอกไม้ธูปเทียน ฝ้ายหรือด้ายสายสิญจน์ เทียนเวียนหัว นำมาจากบ้านของแต่ละคนเพื่อมาประกอบพิธี บ้านท่ากกแกจะมีการสวดพระพุทธมนต์เย็น และถวายภัตราหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์เป็นเวลา 3 วัน และวันที่ 4 จะเป็นพิธีการส่ง

กระทง ความหมายเพื่อเป็นการถวายเครื่องบวงสรวงแด่เทวดาหลวง ให้ปกปักรักษาคนในครอบครัวและคนในหมู่บ้าน จากนั้นทุกคนจะเอาขันน้ำมนต์ ด้ายผูกแขน ขันกรวดทารายกลับไปที่บ้านเรือนของตนเอง แล้วนำน้ำมนต์ไปประพรมให้แก่ทุกคนให้ครอบครัว ตลอดจนบ้านเรือน วัว ควาย เอาด้ายผูกแขนลูกหลานทุกคน เชื่อว่าจะนำความสุขและสิริมงคลมาสู่สมาชิกทุกคน ส่วนกรวดทรายก็จะนำเอาไปหว่านรอบๆ บริเวณบ้านและที่สวนไร่นาเพื่อขับไล่เสนียด จัญไร และสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้หมดสิ้นไป

3.8 บุญเดือนแปด งานบุญเข้าพรรษา เป็นเดือนอยู่ในระยะหน้าฝน และเป็นเดือนที่พระอยู่จำพรรษาตลอดสามเดือน ไม่ไปค้างคืนที่อื่น ยกเว้นแต่มีกิจที่จำเป็น บางทีพอที่จะอนุโลมให้ไปค้างคืนที่อื่นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 7 วัน ถ้าเกินนั้นถือว่าพรรษาขาด โดยปกติแล้วกำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของปีที่เป็นปกติมาส (8 หนเดียว) เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา สำหรับปีที่เป็นอธิกมาส คือ 8 สองหน กำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 หลัง เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำกันในเดือน 8 เป็นประจำ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนแปด”

การทำบุญในวันเข้าพรรษานี้ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการถวายเทียนเข้าพรรษาเพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้จุดบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณตลอดพรรษา และอีกอย่างหนึ่งคือการถวายผ้าอาบน้ำฝน เพื่อให้พระได้ใช้นุ่งอาบน้ำในหน้าฝน ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์อย่างอื่นตามความเหมาะสม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ มีเรื่องเล่าไว้ในฎีกาสมันตปสาทิกา ในส่วนที่ว่าด้วยวัสสูปนายิกขันธกะ ว่า ในยุคต้นๆ ก่อนพุทธกาล พระภิกษุสมัยนั้นเปลือยตัวอาบน้ำ อันเนื่องมาจากจีวรหรือผ้าใช้นุ่งห่มนี้น้อย จึงต้องใช้ผ้าอย่างจำกัด วันหนึ่งนางวิสาขามหาอุบาสิกาใช้ให้สาวใช้ไปวัดในขณะนั้นฝนกำลังตก พอสาวใช้เข้าไปในวัด นางเห็นพวกภิกษุเปลือยตัวอาบน้ำฝนกันอยู่ เกิดเข้าใจว่าเป็นเปรต จึงได้กลับไปบอกนางวิสาขาว่า ที่วัดไม่มีพระเลยซักองค์เดียว มีแต่พวกเปรตเดินเพ่นพล่านอยู่ทั่ววัด นางวิสาขาเกิดความสงสัยว่า ถ้าในวัดมีแต่เปรต เช่นว่านั้นแล้ว พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์จะมีความเป็นอยู่อย่างไร ด้วยความเป็นห่วง นางจึงได้มายังวัดพระเชตวันพร้อมทั้งสาวใช้ แต่ก็ไม่เห็นอะไรเลย เพราะฝนได้หยุดตกแล้ว นางได้เข้าเฝ้าและทูลถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องตามความเป็นจริงให้ฟังว่า ที่อุบาสิกาเห็นนั้นมิใช่เปรต นั้นเป็นภิกษุที่กำลังอาบน้ำฝนอยู่ต่างหาก ในเมื่อนางวิสาขาเข้าใจความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว นางจึงได้ขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์เป็นคนแรก และพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาต การถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ ถือได้ว่า ได้บุญมาก และเป็นกาละทานชนิดหนึ่งที่ชาวพุทธทั่วไปนิยมทำกันเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษา

3.9 บุญเดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ตามความเชื่อของคนไทหล่ม มีความเชื่อถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลแล้วว่า กลางคืนของเดือนเก้าดับ (วันแรม 14 ค่ำ เดือน 9) เป็นวันที่ประตูนรกเปิด ยมบาลจะปล่อยให้ผีนรกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ ในคืนนี้คืนเดียวเท่านั้นในรอบปี

ดังนั้น จึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว

โดยในตอนเย็นของวันที่ 13 เดือน 9 ญาติโยมจะจัดเตรียมอาหารคาว หวาน หมากพลู บุหรี่ไว้กะให้ได้ 4 ส่วน ส่วนหนึ่งเลี้ยงดูกันภายในครอบครัว ส่วนที่สองแจกให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้ว และส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์ในเช้าวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ในส่วนที่สาม ญาติโยมจะห่อข้าวน้อย ซึ่งมีวิธีการห่อคือ ใช้ใบตองห่อ ขนาดเท่าฝ่ามือ ส่วนความยาวนั้นให้ยาวสุดซีกของใบตอง

มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่า ญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้แอบบริโภคอาหารก่อนสงฆ์ เมื่อตายแล้วไปเกิดในนรก ครั้นพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วมิได้อุทิศให้ญาติที่ตาย กลางคืนพวกญาติที่ตายมาแสดงตัวเปล่งเสียงน่ากลัวให้ปรากฏใกล้พระราชนิเวศน์ รุ่งเช้าได้เสด็จไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทูลเหตุให้ทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงถวายทานอีกแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ตายไป จึงได้รับส่วนกุศลการทำบุญข้าวประดับดิน ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ตายแล้ว ถือเป็นประเพณี ที่ต้องทำเป็นประจำทุกปี

3.10 บุญเดือนสิบ บุญข้าวสาก หมายถึง บุญที่ให้พระเณรทั้งวัด จับสลากเพื่อจะรับปัจจัยไทยทาน ตลอดจนสำรับกับข้าว ที่ญาติโยมนำมาถวายและบุญนี้จะทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ จึงเรียกชื่ออีกอย่างว่า “บุญเดือนสิบ” เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ญาติโยมจะเตรียมอาหาร คาวหวาน และหมากพลู บุหรี่ พอเข้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ญาติโยมจะพากันทำบุญใส่บาตร พอถึงเวลาประมาณ 9 - 10 โมงเช้า พระสงฆ์จะตีกลองโฮม (รวม) ญาติโยมจะนำอาหารที่เตรียมถวายพระสงฆ์ และห่อข้าวน้อย ซึ่งมีอาหารคาวหวาน อย่างละเล็กอย่างละน้อย แต่ละห่อประกอบด้วย ข้าวเหนียว เนื้อปลา เนื้อไก่ หมู และใส่ลงไปอย่างละเล็กอย่างละน้อย ถือเป็นอาหารคาว อาหารหวานประกอบไปด้วย กล้วย น้อยหน่า ฝรั่ง แตงโม สับปะรด ฟักทอง (แล้วแต่จะเลือกใส่)

หลังจากนำอาหารที่เตรียมห่อเป็นคู่ๆ นำมาผูกกันเป็นพวงแล้วแต่จะใส่กี่ห่อก็ได้ ส่วนใหญ่จะใช้ 10 คู่ เพื่อนำไปเลี้ยง “ผีตาแฮก” ที่นาของตนเองด้วย โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ผีตาแฮกพอใจ และช่วยดูแลข้าวกล้าในนาให้งอกงามสมบูรณ์ ตลอดจนช่วยขับไล่ศัตรูข้าวได้แก่ นก หนู ปูนา ไม่ให้มาทำลายต้นข้าวในนาอีกส่วนหนึ่ง เมื่อนำอาหารมาถึงศาลาวัดที่จะทำบุญแล้ว เขียนชื่อของตนลงในกระดาษ ม้วนลงใส่ในบาตร เมื่อทุกคนมาพร้อมกันแล้ว ผู้ที่จะเป็นหัวหน้ากล่าวนำคำถวายสลากภัต ญาติโยมว่าตามจบแล้วนำไปให้พระเณร จับสลากที่อยู่ในบาตร พระเณรจับได้สลากของใคร ผู้เป็นเจ้าของพาข้าว (สำรับกับข้าว) และเครื่องปัจจัยไทยทานก็นำไปประเคนให้พระรูปนั้นๆ จากนั้นพระเณรจะฉันเพล ให้พรญาติโยมจะพากันรับพรแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวสาก ในสมัยหนึ่งพุทธองค์ได้เสด็จไปกรุงพาราณสี ในคราวนี้บุรุษเข็ญใจ พาภรรยาประกอบอาชีพตัดฟืนขายเป็นนิตย์เสมอมา เขาเป็นคนเลื่อมใสพระพุทธศาสนายิ่งนัก วันหนึ่งเขาได้ปรึกษากับภรรยาว่า “เรายากจนในปัจจุบันนี้เพราะไม่เคยทำบุญ ให้ทาน รักษาศีลแต่ละบรรพกาลเลย ดังนั้น จึงควรที่เราจักได้ทำบุญกุศล อันจักเป็นที่พึ่งของตนในสัมปรายภพชาติหน้า” ภรรยาได้ฟังดังนี้แล้ว ก็พลอยเห็นดีด้วย วันหนึ่งเขาทั้งสองได้พากันเข้าป่าเก็บผักหักฟืนมาขายได้ทรัพย์แล้ว นำไปจ่ายเป็นค่าหม้อข้าว 1 ใบ หม้อแกง 1 ใบ อ้อย 4 ลำ กล้วย 4 ลูก นำมาจัดแจงลงในสำรับเรียบร้อยแล้วนำออกไปยังวัด เพื่อถวายเป็นสลากภัตตทาน พร้อมอุบาสกอุบาสิกาเหล่าอื่น สามีภรรยาจับสลากถูกพระภิกษุรูปหนึ่งแล้วมีใจยินดี จึงน้อมภัตตาหารของตนเข้าไปถวายเสร็จแล้วได้หลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงเหนือแผ่นปฐพี แล้วตั้งความปรารถนา “ด้วยผลทานทั้งนี้ ข้าพเจ้าเกิดในปรภพใดๆ ขึ้นชื่อว่าความยากจนเข็ญใจไร้ทรัพย์เหมือนดังในชาตินี้ โปรดอย่าได้ มีแก่ข้าพเจ้าทั้งสองเลย ขอให้ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติและมีฤทธิ์เดชมาก ในปรภพภายภาคหน้าโน้นเถิด” ดังนี้

ครั้นสองสามีภรรยานั้นอยู่พอสมควรแก่อายุขัยแล้วก็ดับชีพวายชนม์ไปตามสภาพของสังขาร ด้วยอานิสงส์แห่งสลากภัตตทาน จึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดาในดาวดึงส์สวรรค์ เสวยสมบัติทิพย์อยู่ในวิมานทองอันผุดผ่องโสภาตระการยิ่งนัก พร้อมพรั่งไปด้วยแสนสุรางค์นางเทพอัปสรห้อมล้อมเป็นบริวาร มีนามบรรหารว่า “สลากภัตตเทพบุตรเทพธิดา”

กาล กตวา ครั้นจุติเลื่อนจากสวรรค์แล้วก็ได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์ในเมืองพาราณสี มีพระนามว่าพระเจ้าสัทธาดิส เสวยราชสมบัติอยู่ 84,000 ปี ครั้นเบื่อหน่ายจึงเสด็จออกบรรพชาครั้นสูญสิ้นชีวาลงแล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก และต่อมาก็ได้มาอุบัติเป็นพระตถาคตของเรานั่นเอง นี่คืออานิสงฆ์แห่งการถวายสลากภัตต์ นับว่ายิ่งใหญ่ไพศาลยิ่งนัก สามารถอำนวยสุขสวัสดิ์แก่ผู้บำเพ็ญทั้งชาติมนุษย์และสวรรค์ ในที่สุดถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้

3.11 บุญเดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เป็นงานบุญที่จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ช่วงเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร ตอนค่ำจะมีการไหลเรือไฟ เป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากผู้คนแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งได้มีการประดิษฐ์เรือไฟลอยถวายเป็นพุทธบูชาในวันออกพรรษา ตามประวัติศาสตร์เจ้ามหาชีวิตในนครหลวงพระบาง จะเสด็จเพื่อทอดพระเนตรการไหลเรือไฟในค่ำคืนวันออกพรรษา กล่าวกันว่าประชาชนพากันทำเรือไฟและจุดลอยมาตามลำน้ำโขงประหนึ่งว่าไฟไหม้ลำน้ำโขงทีเดียว ค่านิยมการทำเรือไฟจึงตราตรึงติดตัวผู้คนชาวลาว ที่อพยพมาอาศัยอยู่ในเมืองหล่มนี้ จึงมีความศรัทธาทำเรือไฟเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเช่นเดียวกัน แต่ว่าการทำเรือไฟของไทหล่มนั้น มีขนาดไม่ใหญ่โตมาก เพราะลำน้ำป่าสักเป็นแม่น้ำขนาดเล็ก ไม่สะดวกในการทำเรือไฟที่มีขนาดใหญ่ ในอดีตนั้นชาวบ้านท่ากกแกจะช่วยกันทำแพโดยการนำต้นงิ้วแห้งมาผูกเป็นแพและช่วยกัน แทงหยวกกล้วยประดับประดาให้เป็นรูปเรือหรือรูปปราสาทอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วนำเอาประทีปใส่ไว้กลางลำเรือ แล้วจุด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บูชาในค่ำคืนวันออกพรรษา จนถึงเวลาเที่ยงคืนจึงพากันพายเรือขนาบข้างแพหรือเรือไฟ แห่แหนร้องรำทำเพลงกันไปในลำน้ำนั้น นำเรือไฟไปปล่อยให้ไกลที่สุดถึงบ้านท่าขาวหรือบ้านปากห้วยขอนแก่น เมื่อทำพิธีปล่อยเรือไฟแล้วก็พากันพายเรือทวนน้ำขึ้นมาถึงบ้านท่ากกแกก็เป็นเวลาสว่างพอดี

3.12 บุญเดือนสิบสอง บุญกฐิน การทอดกฐินเป็นกาลทาน ตามพระวินัยกำหนดกาลไว้ คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ใคร่จะทอดกฐินก็ให้ทอดได้ในระหว่างระยะเวลานี้ จะทอดก่อนหรือทอดหลังกำหนดนี้ ก็ไม่เป็นการทอดกฐิน แต่มีข้อยกเว้นพิเศษว่า ถ้าทายกผู้จะทอดกฐินนั้น มีกิจจำเป็น เช่นจะต้องไปในทัพ ไม่สามารถจะอยู่ทอดกฐินตามกำหนดนั้นได้ จะทอดกฐินก่อนกำหนดดังกล่าวแล้วพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับไว้ก่อนได้

การทอดกฐิน คือ การนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์อย่างต่ำห้ารูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับมอบหมาย จากคณะสงฆ์ทั้งนั้นเป็นเอกฉันท์ให้เป็นผู้รับกฐินนั้น

คำว่า กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือกรอบไม้ชนิดหนึ่งสำหรับขึงผ้าให้ตึง สะดวกแก่การเย็บ ในสมัยโบราณเย็บผ้าต้องเอาไม้สะดึงมาขึงผ้าให้ตึงเสียก่อน แล้วจึงเย็บเพราะช่างยังไม่มีความชำนาญเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ และเครื่องมือในการเย็บก็ยังไม่เพียงพอ เหมือนจักรเย็บผ้าในปัจจุบัน การทำจีวรในสมัยโบราณจะเป็นผ้ากฐินหรือแม้แต่จีวรอันมิใช่ผ้ากฐิน ถ้าภิกษุทำเอง ก็จัดเป็นงานเอกเกริกทีเดียว เช่น ตำนานกล่าวไว้ว่า การเย็บจีวรนั้น พระเถรานุเถระต่างมาช่วยกัน เป็นต้นว่า พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ แม้สมเด็จพระบรมศาสดาก็เสด็จลงมาช่วย ภิกษุสามเณรอื่นๆ ก็ช่วยขวนขวายในการเย็บจีวร อุบาสกอุบาสิกาก็จัดหาน้ำดื่มเป็นต้น มาถวายพระภิกษุสงฆ์ มีองค์พระสัมมาสัมพุทธะเป็นประธาน โดยนัยนี้ การเย็บจีวรแม้โดยธรรมดา ก็เป็นการต้องช่วยกันทำหลายผู้หลายองค์ (ไม่เหมือนในปัจจุบัน ซึ่งมีจีวรสำเร็จรูปแล้ว) (สำลี รักสุทธี, 2549)

ในงานบุญกฐินของบ้านท่ากกแกจะมีงานที่สำคัญของหมู่บ้านอีกงานหนึ่ง คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง หรืองานแห่ต้นผึ้ง เป็นประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณตามแบบประเพณีของชาวลาว มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา ถือคลองกันตามหลักฮีต 12 มาตั้งแต่โบราณ ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติ รวมถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง ดังนั้น ในการถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว (งานทำบุญให้ผู้ตาย) เมื่อถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้ว ก็ถวายต้นผึ้งเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์สำคัญในครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันปวารณาออกพรรษา พระพุทธเจ้าตรัสอำลาพระอินทร์ เพื่อเสด็จลงสู่เมืองมนุษย์ พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดเงิน บันไดทอง และบันไดแก้วมณี ให้พระองค์ได้เสด็จลง เทวดา มนุษย์ ครุฑ นาค สัตว์นคร ต่างชื่นชม ในพระบารมีของพระพุทธเจ้า และเกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลอย่างยิ่ง เกิดจินตนาการการมองเห็นปราสาทวิมาน

สวยงาม ใคร่อยากไปอยู่ แล้วจึงรู้ชัดว่าการที่จะไปอยู่ในปราสาทสวยงาม ได้นั้น จะต้องสร้างบุญสร้างกุศล ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม ทำบุญ ตักบาตร สร้างปราสาทกองบุญในเมืองมนุษย์เสียก่อน

ปราสาทผึ้งจะมีจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่วิจิตรมากเพียงใดก็แล้วแต่ความสามารถของผู้ที่ร่วมกันทำปราสาทนั้น เสร็จแล้วก็พากันแห่ไปถวายวัดต่างๆ ที่ตนเคารพนับถือ สมัยโบราณเรียกว่า **“การทอดต้นดอกผึ้ง”**

ดังนั้น ฮีต 12 จึงหมายถึง จารีตประเพณีประจำสิบสองเดือน ชาวบ้านท่ากกแกในอดีต ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง แต่เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารไหลบ่าเข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการครอบงำทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในรูปแบบของการผลิต ส่งผลงานประเพณีของท้องถิ่นถูกลดความสำคัญลง กลายเป็นการจัดงานให้ครบตามประเพณี โดยการจัดงานส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เนื่องจากกลุ่มคนวัยทำงานให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ห่างหายจากงานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ เยาวชนในพื้นที่ก็ให้ความสำคัญกับสื่อต่างๆ ที่เข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต และเกมส์ออนไลน์ เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เยาวชนละเลยความสนใจงานประเพณีของท้องถิ่นเช่นเดียวกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การแต่งกาย

ในสมัยโบราณ การแต่งกายจะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม สามารถบ่งบอกถึงภูมิลำเนากลุ่มวัฒนธรรม โดยสังเกตดูได้จากการแต่งกายที่แตกต่างกัน สำหรับไทหล่มจัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว การแต่งกายแบบดั้งเดิมจึงแต่งกายแบบอย่างคนลาวอย่างชัดเจน ผ้าทอ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ได้สร้างสรรค์ผลงานที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา และเป็นมรดกสืบทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลัง ตลอดจนเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงอดีตกาลแห่งวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปแต่ละชุมชน นอกจากนี้ ผ้าทอบางประเภท ยังบ่งบอกถึงอิทธิพลการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น ลวดลายบนผืนผ้าจึงเปรียบเหมือนผลงานศิลปะที่มีภาษาพูดของตนเองและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี (พิจิตรา พาณิชย์กุล, 2547)

ในอดีต สตรีไทหล่มนิยมทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา การทอผ้าของสตรีไทหล่มได้มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าส่วนใหญ่จะผลิตจากไหม ฝ้าย และไหมแกมฝ้าย ชาวบ้านจะนิยมปลูกฝ้ายในที่ดินบริเวณใกล้บ้าน หรือบริเวณที่เป็นเนินสูง ส่วนการเลี้ยงไหม นิยมเลี้ยงกันในบ้าน เทคนิคในการทอผ้านิยมมัดหมี่ทางยาว มัดหมี่ตัวน้อยๆ ทอคั่นกัน ประกอบลวดลายเล็กๆ หลายลาย และมีทั้งหมี่หลักและหมี่รองสลับคั่นกันไป

การแต่งกายของสตรีไทยหล่ม สมัยโบราณ เอกลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดอย่างหนึ่ง คือ การนุ่งผ้าซิ่น (ผ้าถุง) เอกลักษณ์ผ้าซิ่นของไทหล่มนั้นจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น ส่วนประกอบของซิ่นไทหล่มนั้น สามารถแยกประเภทได้ ดังนี้

หัวซิ่น คือ ส่วนที่อยู่บนสุดของซิ่นต่อจากตัวซิ่น เพื่อทำให้ซิ่นยาวขึ้นหัวซิ่นมีความกว้างประมาณ 20 เซนติเมตรขึ้นไป และนิยมย้อมเป็นสีแดง อาจจะสลับด้วยการขิดเป็นลายดอก การขิดหมายถึง การล้วงด้ายเส้นยืนขึ้นมา โดยการนับเส้นและสอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไปให้ได้ลวดลายตามต้องการ หัวซิ่นไทหล่มนั้น บางครั้ง ก็ทำด้วยการทอสลับเป็นขั้นด้วยด้ายสีต่างๆ หรือไม่ก็ใช้วิธีการมัดย้อมให้เกิดรูปเป็นวงสีขาวบนพื้นสีแดง

ตัวซิ่น คือ ส่วนที่ยาวที่สุดของซิ่นเป็นท่อนกลาง ซึ่งจะทอด้วยฝ้ายหรือไหมให้เป็นลวดลายตามต้องการด้วยการมัดหมี่ หรือด้วยการทอสลับเป็นขั้นด้วยด้ายสีต่างๆ ไทหล่มโบราณนิยมนุ่งผ้าซิ่นหมี่น้อย ลายตั้งหรือลายยืนเท่านั้น ไม่นิยมลายขวาง

ตีนซิ่น คือ ส่วนที่อยู่ต่ำที่สุดของผ้าซิ่น จึงเรียกว่า “ตีน” เพราะอยู่ต่ำเอกลักษณ์ของตีนซิ่นลาว หรือซิ่นไทหล่มก็คือ ตีนซิ่นจะมีความแคบกว่าตีนซิ่นของชนชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ ตีนซิ่นของไทหล่มนั้นทอด้วยไหมหรือฝ้ายและอาจจะแซมด้วยไหมเงิน ไหมคำ แล้วแต่ฐานะของผู้ทอเอง ตีนซิ่นไทหล่มจะทำด้วยด้ายเส้นยืน หรือไทหล่มเรียกว่าเครือหูกที่ต่างสีสอดด้วยด้ายเส้นพุ่งสีเดียวกัน ตีนซิ่นไทหล่มนั้นส่วนมากเป็นตีนก่าน ซึ่งมีหลายหลากสี และตีนขิด แล้วแต่ความสามารถของผู้ทอเอง (ไทหล่มไม่นิยมซิ่นตีนจก)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ชนิดของผ้าซิ่นไทหล่ม

ซิ่นไหม/ฝ้ายมัดหมี่ การมัดหมี่นั้น หมายถึง การนำเส้นฝ้ายหรือไหมมามัดเป็นลวดลายด้วยเชือก ที่ทำจากเปลือกกล้วยแล้วจึงนำไปย้อมสี และเมื่อแกะเชือกกล้วยออกจึงปรากฏเป็นลวดลาย แล้วจึงนำมาทอตามลวดลายที่ปรากฏบนเส้นไหมหรือฝ้ายที่เรามัดไว้ ไทหล่มโบราณนั้นนิยมทอผ้าซิ่นหมี่น้อย คือมัดหมี่ด้วยลวดลายต่างๆ สาเหตุที่เรียกว่าซิ่นหมี่น้อยนั้นคือเป็นลวดลายมัดหมี่ลายเล็กๆ และมีจำนวนถี่ๆ ซึ่งเป็นการทอซิ่นแบบดั้งเดิมของไทลาว

ซิ่นหมี่ใหญ่หรือหมี่ลวด คือ ซิ่นที่ทอด้วยไหมหรือฝ้าย เป็นผ้าซิ่นที่มีลายมัดหมี่ทั้งผืน ไม่มีการสลับขั้น ที่ตัวซิ่นทั้งผืนเป็นลายมัดหมี่ขนาดใหญ่ ซึ่งมีลวดลายต่างๆ เช่น ลายผีเสื้อ ลายต้นดอกไม้ ลายต้นสน ลายหงส์ ลายนาค ลายช้าง ฯลฯ แล้วแต่จินตนาการของผู้ออกแบบลายมัดหมี่

ซิ่นก่อม คือ ซิ่นที่ทอจากไหมหรือฝ้ายที่ฟั้นสองสีเข้าด้วยกันในเวลาปั่นใส่ในหลอดให้เป็นเส้นเดียวและให้มีลวดลายในตัว เรียกว่า “หมี่ไม” หรือ “ฝ้ายควบ” นำมาทอสลับกับด้ายสีทั่วไปแล้วแต่ความชอบสลับเป็นขั้นถี่ๆ ซิ่นชนิดนี้จะมีความวาวในตัวซึ่งเป็นเสน่ห์ของผ้าซิ่นชนิดนี้ เรียกว่าการฟั่นด้ายสองสีเข้าด้วยกันทำให้เกิดมิติ

ซิ่นมุก คือ ซิ่นที่ทอด้วยไหมหรือฝ้าย ทำเป็นลายมุก เป็นที่นิยมของสตรีชาวหล่มตระกูลลาวเวียงจันทร์ โดยเฉพาะกลุ่มสตรีบ้านติ้ว บ้านหวาย บ้านน้ำดุก อำเภอหล่มสักนิยมทอผ้าซิ่นชนิดนี้มาก ซิ่นมุก หรือลายมุก เป็นการทอแบบมีลวดลายเดียวแบบซ้ำๆ จำนวนถี่ๆ ทำให้เกิดมิติในการมองดู

การแต่งกายยังสามารถบ่งบอกถึงสถานะภาพทางสังคม เช่น ซิ่นที่ทอจากไหมหรือฝ้าย ถ้าเป็นสตรีสูงศักดิ์ก็มีการเพิ่มความสวยงามมากขึ้น เช่น ผ้าซิ่นไหมตีนเงิน ผ้าซิ่นไหมตีนคำ การแต่งกายโบราณแท้ไม่มีการนุ่งเสื้อ เพียงแต่มีผ้าห่อออกและสะไบพาดเฉวียงบ่าเท่านั้น ต่อมาจึงมีการตัดเสื้อแขนกระบอกผ่าอก เสื้อแขนสั้นที่ทำจากฝ้ายหรือไหม และเสื้อคอกระเช้า ไทหล่มเรียกว่า **“เสื้อหมากกะแหล่ง”** เย็บตะเข็บด้วยด้ายสีแดง หรือเย็บ ห้าตะเข็บก็มีแล้วแต่ความนิยม ส่วนมากเป็นเสื้อสีขาว ฝ้ายด้ายดิบ หรือย้อมสีด้วยมะเกลือ คราม ติดกระดุมเงินเม็ดถี่ๆ

การแต่งกายของผู้ชายไทหล่ม ผู้ชายไทหล่มไม่ว่าจะฐานะอะไรแต่เดิมนั้นเมื่ออยู่กับบ้านก็นุ่งผ้าขาวม้าธรรมดา นุ่งโสร่ง หรือนุ่งกางเกงขาก๊วย สีขาว สีเทา และสีดำ ไทหล่มเรียกว่า **“ส้งหัวโหล่ง”** แบบสบายๆ เมื่อมีกิจธุระจึงนุ่งเสื้อที่ทำด้วยผ้าฝ้ายแขนยาวหรือสั้น ผ่าอก กระดุมเงิน หรือใช้ผ้าตัดเป็นเส้นสำหรับผูกติดกัน เสื้อย้อมเป็นสีดำมะเกลือ สีคราม (พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี, 2545)

นอกจากนี้ ทางชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ยังได้รณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดพื้นบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการแสดงอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์ ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของการทอผ้าที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา เทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายที่สื่อถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ และถือเป็นมรดกตกทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไป

การแต่งกายของไทยหล่ม ยังได้มีการถ่ายทอดอัตลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่น คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งถือเป็นงานบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในท้องถิ่นปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ โดยการทอให้เกิดเป็นลวดลายปราสาทผึ้งลงบนผืนผ้าซิ่น ในการทอผ้าซิ่น แต่ละผืน มักจะประกอบไปด้วยลายต่างๆ เช่น ลายต้นเผิ้ง (ต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้ง) ลายนาค ลายนาคน้อย ลายปราสาท ลายหมากจับ ลายหงษ์ ลายขาเปีย ลายเอี๊ยะ ลายหมี่ตุ้ม เป็นต้น ซึ่งเป็นลายเก่าแก่ที่มีการสืบทอดมาแต่โบราณ

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2484	ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2557

ภาพที่ 16 ภาพคุณย่าปั่น มารอด นามสกุลเดิม พรมหลวง เปรียบเทียบในอดีตเมื่อ 72 ปีที่แล้ว กับปัจจุบันในวัย 90 ปี

(จัดทำโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 10 สิงหาคม 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 17 ภาพการแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่นบ้านท่ากกแกในปัจจุบัน
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การฟ้อนรำ

บ้านท่ากกแก มีความโดดเด่นเรื่องการฟ้อนรำมานาน สมัยโบราณการฟ้อนรำเนื่องในโอกาสพิธีการงานบุญสำคัญ ก็จะมีการฟ้อนรำเพื่อเป็นการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง แต่เดิมนั้นการฟ้อนไม่มีแบบแผนอะไรมากมาย โดยการนำลูกหลานทั้งชายและหญิงมาแต่งกายแบบพื้นบ้านไทหล่ม ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นมีหัวมีตีน แบบโบราณ ผู้ชายนุ่งกางเกงบ้าง นุ่งโสร่งบ้างผ้าขาวม้าคาดเอวและโพกศีรษะ เครื่องดนตรีใช้กลองปั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และอาจมีพิณ ร่วมด้วย การฟ้อนก็ตั้งขบวนเป็นแถวและฟ้อนรำตามเสียงจั้งหวะกลองปั้ง ต่อมาเมื่อประมาณ ปีพ.ศ. 2520 ได้มีผู้ที่ชำนาญในการฟ้อนรำพูไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์มาช่วยฝึกสอนให้ลูกหลานบ้านท่ากกแก จึงสามารถฟ้อนรำจังหวะแบบผู้ไทตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เรียกได้ว่าหนุ่มสาวบ้านท่ากกแก เมื่อสมัยยี่สิบกว่าปีก่อนนั้น มีความสามารถในการ

ฟ้อนรำเกือบทั้งหมู่บ้านทีเดียว ซึ่งปัจจุบันนี้ทางวัดพยายามรักษาประเพณีการฟ้อนรำเพื่อต้อนรับคณะกฐินผ้าป่า เมื่อมีบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยือนจึงมีการฟ้อนรำต้อนรับคณะศรัทธาเป็นประจำ

ภาพที่ 18 ภาพคณะนางรำและครูผู้ฝึกซ้อมชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ (ไม่ปรากฏชื่อนามสกุลจริง เล่าขานต่อกันมาว่าชื่อครูศรี)

(ถ่ายภาพโดย ยุทธ ท้าวเงิน เมื่อ 2520)

ภาษา การศึกษา เศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก

บ้านท่ากกแกในบริบทของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพื่อทำความรู้จักกับบ้านท่ากกแกในมิติต่างๆ อีกทั้งยังเป็นฐานข้อมูลสำคัญต่อการทำความเข้าใจเรื่องงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกแห่งนี้

ด้านภาษา สำเนียงภาษาไทหล่มจะเรียกตนเองว่าเป็น คนลาว มีวัฒนธรรมลาวที่ชัดเจนมากทางด้านภาษาพูด บริเวณเมืองหล่มเก่าและเมืองหล่มสักนั้น มีการรวมตัวกันของวัฒนธรรมลาวที่หนาแน่นและหลากหลาย แต่ที่สำคัญนั้นมีอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลลาวหลวงพระบาง และตระกูลลาวเวียงจันทร์ ถ้าจะแยกแยะลาวทั้งสองตระกูลนี้ ต่างกันด้านสำเนียงการพูดเท่านั้น นอกนั้นก็เหมือนกันเกือบทั้งหมด ภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบาง คือสำเนียงที่ใช้พูดกันมากบริเวณจังหวัดเลย หรือที่เรียกกันว่า

“ภาษาไทเลย” ส่วนสำเนียงเวียงจันทร์นั้น ก็เป็นอีกสำเนียงหนึ่งที่ใช้พูดกันบริเวณจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น ชัยภูมิ และอื่นๆ

ในเมืองหล่มบริเวณที่พูดภาษาสำเนียงหลวงพระบาง ได้แก่ ในอำเภอหล่มเก่าบ้านนาซำ บ้านหินกลิ้ง บ้านตาดกลอย เป็นต้น ในอำเภอหล่มสัก ได้แก่ บ้านน้ำก้อ บ้านสักงอย บ้านบุ่งยาง เป็นต้น

ส่วนสำเนียงเวียงจันทน์ ในอำเภอหล่มเก่า ได้แก่ บ้านนาแซง บ้านพรวน เป็นต้น ในอำเภอหล่มสัก ได้แก่ บ้านฝายนาแซง บ้านติ้ว บ้านหวาย บ้านน้ำดุก บ้านโสก เป็นต้น

ทั้งสองสำเนียงนี้ถือว่าเป็นตระกูลภาษาลาวล้านช้างเหมือนกัน แต่มีที่มาถิ่นฐานที่แตกต่างกัน จึงมีสำเนียงแตกต่าง และคำพูดบางคำอาจจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยถ้าเป็นคนหล่มจะทราบดีว่าใครเป็นใคร สำเนียงอะไร และเป็นคนถิ่นไหน แต่ในปัจจุบันความเป็น “ไทหล่ม” เริ่มชัดเจนขึ้น เมื่อทั้งสองสำเนียงภาษามาอยู่รวมกัน จึงเกิดเป็นสำเนียงผสมผสานขึ้นมาใหม่ตามวิวัฒนาการของภาษา ซึ่งรวมทั้งสองสำเนียงเข้าไว้ด้วยกัน เป็นสำเนียงลาวหล่มที่คุ้นเคยของผู้คนส่วนมาก ได้แก่ สำเนียงบ้านท่ากกโพธิ์ บ้านท่ากกแก บ้านท่าโก บ้านท่ามะกล้วย บ้านนาหลวง ในอำเภอหล่มสัก ซึ่งเป็นผู้คนที่อาศัยปะปนกันจนเกิดมีสำเนียงเป็นของตนเอง เมื่อเราได้ฟังสำเนียงคนลาวหลวงพระบางที่พูดกันอยู่ในประเทศลาวปัจจุบันนี้ จึงทำให้รู้สึกว่า “คนลาวหลวงพระบางนั้นพูดเหน่อมากทีเดียว” อันนี้ก็ไม่แปลกอะไรกับการที่ชาวเมืองกรุงเทพ มองว่าชาวเมืองสุพรรณและอยุธยาพูดเหน่อนั่นเอง (พระสมุห์ไพรศาล, 2545)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ด้านการศึกษา เดิมการศึกษาในหมู่บ้านก็อาศัยวัดเป็นสถานศึกษาเหมือนชุมชนอื่นทั่วๆ ไป ส่วนโรงเรียนบ้านท่ากกแก ซึ่งเป็นสถานศึกษาของรัฐที่เก่าแก่ของหมู่บ้าน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2481 โดยมีนายเชิด จันทพิยะ เป็นครูใหญ่คนแรก แต่เนื่องจากไม่มีที่ตั้งโรงเรียน จึงได้เปิดสอนที่ศาลาการเปรียญวัดท่ากกแก หลังจากนั้น นายสมาน จินดา ได้มอบที่ดิน 1 แปลงให้สร้างโรงเรียน และได้รับความร่วมมือจากคณะครู ผู้ปกครอง และประชาชนร่วมกันสร้างอาคารชั่วคราว และได้ย้ายเข้ามาเรียนเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2503 หลังจากนั้น นายสุวิทย์ เสมาทอง ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ และได้ของบประมาณสร้างอาคารตามแบบกระทรวงศึกษาธิการกำหนด ในปีงบประมาณ 2526 ก็ได้รับงบประมาณในการสร้างอาคารเอนกประสงค์ และเปิดชั้นเด็กเล็กในปี พ.ศ. 2530 ปัจจุบันโรงเรียนบ้านท่ากกแก เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคม จึงทำให้ผู้ปกครอง นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนใหญ่ในระดับอำเภอ หรือระดับจังหวัด จึงส่งผลให้นักเรียนของโรงเรียนบ้านท่ากกแกลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) มีนักเรียนทั้งหมดเพียง 16 คน เป็นเด็กชาย 9 คน และเด็กหญิง 7 คน เท่านั้น (เอกสารประวัติโรงเรียนบ้านท่ากกแก, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 19 โรงเรียนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 20 ภาพอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

เศรษฐกิจและการดำรงชีพ

ชุมชนบ้านท่ากกแก มีวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน สมัยก่อนการดำเนินชีวิตของบ้านท่ากกแกส่วนใหญ่ จะทำนาปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินภายในครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร หากินตามฤดูกาล อาชีพของชาวบ้านท่ากกแกจึงเป็นการเกษตร ชุมชนให้ความสำคัญกับสถานภาพและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและที่ดิน เนื่องจากชุมชนยังคงพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ในการใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต รวมถึงระบบผลิตภาคการเกษตร โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกข้าวเป็นหลัก รองลงมาคือยาสูบและผักชนิดต่างๆ

ภาพที่ 21 ยาสูบ พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอหล่มสัก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 23 เมษายน 2560)

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพของบ้านท่ากกแกมีลักษณะใกล้เคียงกับหมู่บ้านต่างๆ ในบริบททางสังคมไทยที่ได้รับผลกระทบจากสังคมและวัฒนธรรมเมือง ที่ต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือแม้กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่อาจจะปฏิเสธความวุ่นวายของสังคมที่ต่างไหลบ่าเข้ามาในชุมชน ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพของบ้านท่ากกแกได้พัฒนาอย่างเป็นพลวัต สอดคล้องกับวัฒนธรรมจากส่วนกลางอย่างมีนัยยะสำคัญต่อการศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยสรุปเป็นยุคสมัยได้ดังนี้

พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแกแบบยังชีพ (ก่อน พ.ศ. 2500)

ในอดีตระบบการดำเนินชีวิตของชุมชนของบ้านท่ากกแก จะเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเฉพาะครัวเรือนและในหมู่บ้าน เน้นการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตร ชาวบ้านทำการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เน้นการปลูกพืชตามฤดูกาล ปลูกข้าวเพื่อใช้กินในครัวเรือน

กิจกรรมทางการเกษตรที่มีความสำคัญรองจากการปลูกข้าวคือ การปลูกอ้อย และใบยา ซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจในขณะนั้น รวมไปถึงการปลูกพืชผักสวนครัว เนื่องจากเป็นการลงทุนที่ต่ำและไม่ต้องใช้แรงงานมาก ดังนั้นจึงเห็นเกือบทุกครัวเรือนปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองอยู่ข้างบ้าน ริมรั้ว ริมแม่น้ำป่าสัก หรือไม่ก็หัวไร่ปลายนา นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมช่วยเสริมให้การดำรงชีพมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นก็คือแรงงาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน หลังจากเสร็จสิ้นฤดูการเก็บเกี่ยวชาวบ้านมักจะมีเวลาว่าง จึงให้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องใช้ในการเกษตร รวมไปถึงเครื่องใช้ในการดักจับสัตว์น้ำในแม่น้ำมาเป็นอาหาร หากหาปลาได้จำนวนมาก ก็จะนิยมนำมาแปลรูปเป็นปลาแดดเดียว ปลาแห้ง หรือปลาร้า เพื่อให้สามารถเก็บไว้กินได้นานๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยด้านการเงินก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข เนื่องจากมีทุนจากธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ทุกคนเป็นเจ้าของและแบ่งปันกันใช้สอยกันตามอัตภาพ

ชุมชนให้ความสำคัญกับงานประเพณีของท้องถิ่น เป็นประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน รวมถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะถูกจัดขึ้นทุกเดือนเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านนิยมหยุดงานในช่วงงานบุญ เพื่อที่จะเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น ชาวไทหล่มส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมืองนี้ ความเจริญนั้นนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางด้านภาษา วรรณกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ดังนั้นจึงมีประเพณีมากมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ไทหล่มได้ยึดถือปฏิบัติ และหนึ่งในประเพณีที่กล่าวถึง คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแกยุคเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ. 2500 – 2530)

ระยะต่อมาถือเป็นจุดเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก เมื่อระบบเศรษฐกิจภายนอกเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชน จากการผลิตเพื่อการบริโภคเฉพาะครัวเรือน และในหมู่บ้าน กลายเป็นชุมชนที่เศรษฐกิจภายนอกเริ่มเข้ามามีบทบาท โดยชาวบ้านนิยมซื้อข้าวของสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้ที่ทันสมัย ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

เปลี่ยนไปจากเดิม จากชุมชนที่พึงพาธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การเก็บพืชผักสวนครัว การหาอาหารจากแหล่งน้ำและในชุมชน เป็นต้น ก็เริ่มมีการซื้อสินค้าจากตลาดมากขึ้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตข้าวและพืชพรรณทางการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตมีส่วนเกินเหลือจากการบริโภคเพิ่มขึ้น และนำส่วนที่เหลือไปขายเป็นเงิน ระบบเงินตรา จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญกับชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการที่จะได้บริโภคสินค้าจากระบบตลาดจะต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยเงิน ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนสิ่งของและอาหารดั่งเช่นชุมชนเคยปฏิบัติมาในยุคก่อน

ผนวกกับนโยบายของรัฐบาล ที่เข้ามาพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน เช่น การสร้างถนน และไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน ทำให้ชุมชนสามารถติดต่อค้าขายพืชผลทางการเกษตรได้ง่ายขึ้น เนื่องจากในสมัยก่อนหน้านี้ การเดินทางมีความลำบากมาก ในฤดูร้อนและฤดูหนาวถนนจะเป็นฝุ่นมากและในฤดูฝนถนนจะเป็นโคลน เป็นหลุมเป็นบ่อ ทำให้เกิดความลำบากในการคมนาคมขนส่งสินค้าทางการเกษตรออกไปจำหน่ายนอกชุมชน ในช่วงนี้ชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการผลิตของชุมชน เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น เช่น มีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวที่ทำให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น มีการลงลงทุนซื้อเครื่องจักร (รถอีโก่งที่ใช้ในการไถนา) และใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ ในการปลูกพืชเศรษฐกิจของชุมชน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลิขสิทธิ์

วิธีการดำเนินชีวิต ยังคงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แม้จะมีระบบเศรษฐกิจเข้ามา แต่ชาวบ้านก็ยังคงสามารถแลกเปลี่ยนผลผลิตภายในชุมชนยังไม่ต้องพึ่งพาภายนอกมากนัก ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและมีการลงแขกช่วยงานซึ่งกันและกัน ไม่ต้องพึ่งสารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมากนัก

ส่วนงานทางด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากในช่วงนี้ชุมชนเน้นการเพิ่มผลผลิตสินค้าทางการเกษตร เพื่อให้ได้ปริมาณมากๆ ก็เลยทำให้ละเลยงานทางด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดงานให้ครบตามขนบธรรมเนียม และประเพณีของชุมชนเท่านั้น และผู้ที่เข้าร่วมงานส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ โดยผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะให้ความร่วมมือในการทำบุญ หรือเรี่ยไรงบประมาณในการดำเนินงานหรือการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น และในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ก็ถูกลดความสำคัญลงเช่นเดียวกันประเพณีอื่นเช่นกัน คือเป็นการจัดเพื่อให้ผ่านพ้นไป ไม่ได้ให้ความสำคัญดังเช่นแต่เดิมมา

พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพของชุมชนบ้านท่ากกแก ช่วงขยายตัว (หลังปี 2530 – ปัจจุบัน)

ชุมชนบ้านท่ากกแก เริ่มมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคอย่างครบครันไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การจราจร ระบบโทรคมนาคม การสื่อสารและการประปา โดยเฉพาะถนนเพื่อใช้ในการ

คมนาคมของชุมชน ทำให้มีการขนส่งและการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนสะดวกยิ่งขึ้น ส่งผลให้ชุมชนยิ่งเพิ่มความสามารถในการผลิตพืชผลทางการเกษตรมายิ่งขึ้น ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรมากขึ้นเช่นกัน ระบบเศรษฐกิจของชุมชนยังคงมีลักษณะผสมผสาน คือ มีทั้งการพึ่งพากันเองในชุมชน แต่ก็ยังต้องพึ่งพิง ระบบตลาดแหละแหล่งทุนจากภายนอก จนทำให้หลายครอบครัวมีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ

วิถีการผลิตดังกล่าวทำให้ชาวบ้านต้องเร่งเพิ่มผลผลิตด้วยการใช้เครื่องจักรทางการเกษตร ยาปราบศัตรูพืช และปุ๋ยเคมีอย่างเข้มข้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น จึงทำให้ต้นทุนทางการเกษตรสูงตามขึ้นด้วยเช่นกัน ผลที่ตามมาก็ คือ หลายครอบครัวเริ่มเป็นหนี้สิน และแหล่งเงินทุนที่สำคัญของชุมชน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ประกอบกับสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านเริ่มประสบปัญหาเนื่องจากต้นทุนทางการผลิตที่สูงขึ้น รวมไปถึงการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทั้งด้านเงินทุน เทคโนโลยี และการตลาด ตลอดจนราคาพืชผลทางการเกษตรที่ไม่คงที่ ราคาขึ้นๆ ลงๆ ยากต่อการคาดการณ์

วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ภายในชุมชน ที่มีลักษณะส่งเสริมความเป็นอยู่แบบปัจเจกชนมากขึ้นแต่ก็ยังคงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติอยู่ ไม่ได้ตัดขาดจากกันเลยทีเดียว ความเป็นชุมชนเริ่มลดน้อยลง เน้นการบริโภคนิยมมากขึ้น ให้ความสำคัญทางด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ สมาชิกในชุมชนออกไปหางานทำนอกชุมชนและต่างจังหวัดมากขึ้น

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้ชุมชนเรียนรู้และรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และอินเตอร์เน็ต ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนแบบ ส่งผลให้งานทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกละเลยความสำคัญลงไปเรื่อยๆ

จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนบ้านท่ากกแกได้มีแนวคิดในการริเริ่มการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้น ในปี พ.ศ. 2550 โดยได้รับความร่วมมือจากกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้าน และในปี พ.ศ. 2555 ได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มขึ้น โดยการนำของพระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เพื่อต้องการที่จะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยประเพณีที่ชุมชนให้ความร่วมมือในการฟื้นฟูและถือเป็นงานบุญใหญ่ของชุมชนก็คือ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ให้ความร่วมมือในการจัดงานประเพณีเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้สภาพสังคมของบ้านท่ากกแก จะมีพัฒนาการที่ก้าวเข้าสู่กระแสสังคมสมัยใหม่ มีความเจริญทุกด้าน เช่น การคมนาคม เทคโนโลยี และระบบเศรษฐกิจ วิถีการ

ดำรงชีวิตจากที่เคยเป็นครอบครัวใหญ่ในสังคมเกษตรกรรม กลับเปลี่ยนไปเป็นวิถีแห่งการแข่งขันการดำรงชีพ สังคมเริ่มต่างคนต่างอยู่ เฉกเช่นสังคมอื่นๆ หากมีเพียงแต่ในแง่มุมของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนา ที่ยังพอเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงถึงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่ชุมชนเชื่อว่าคือสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมา ดังนั้น ชุมชนบ้านท่ากกแก จึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาและประเพณีที่คือคลองกันมาตามหลักฮีต 12 ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และสามารถนำบริบทชุมชนบ้านท่ากกแก โดยเฉพาะความเชื่อที่มีต่อประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง มาวิเคราะห์พัฒนาการในแต่ละยุคสมัยของชุมชน ซึ่งจะทำให้เห็นภาพการวิเคราะห์วาทกรรมการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในช่วงเวลาที่แต่งต่างกันจนถึงปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5
พลวัต : แห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกเป็นประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามแบบประเพณีของชาวลาว มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา ถือคลองกันตามหลักฮีต 12 มาตั้งแต่โบราณ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมืองนี้ ความเจริญนั้นนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางด้านภาษา วรรณกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

แต่เมื่อเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม นอกจากนี้ การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคอย่างครบครันของบ้านท่ากกแก ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การจราจร ระบบโทรคมนาคม การสื่อสารและการประปา ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในเรื่องของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพื่อที่จะได้มีกำไรเพิ่มมากขึ้น และส่งผลให้คุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวดีขึ้นด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เดิมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก เป็นงานประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และจัดขึ้นในวันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี (นายบุญโฮม มาสี, 2558 : สัมภาษณ์) จากผลกระทบดังกล่าว ส่งผลให้งานประเพณีของท้องถิ่น คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ถูกลดความสำคัญลงจนกระทั่งมีการรวมกลุ่มโดยการนำของพระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี ได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก เพื่อฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกขึ้นมาอีกครั้ง จนทำให้กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ซึ่งจะสังเกตได้ว่า งานประเพณีของชุมชนบ้านท่ากกแกในรอบปีมีอยู่หลากหลาย แต่ผู้วิจัยได้เลือกที่จะศึกษางานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เนื่องจากเดิมการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เป็นงานประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกถูกลดความสำคัญลง เป็นเพียงการจัดงานให้มีตามประเพณีดั้งเดิม

ต่อมาเมื่อมีการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จากคนในชุมชนจนกลายเป็นประเพณีที่เริ่มเป็นที่รู้จักของหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดงานประเพณี

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกมีขั้นตอนอย่างไร และกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนขับเคลื่อนงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก ประกอบด้วยใครบ้าง

ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชนบ้านท่ากกแก โดยเข้าร่วมในกิจกรรมของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ทุกขั้นตอน ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2558 - พฤศจิกายน 2559 เช่น การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน จัดทำปราสาทผึ้ง และสิ่งของที่ใช้ในงาน การเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และการทอดกฐิน อีกทั้งยังได้ร่วมงานประเพณีอื่นๆ ในชุมชนบ้านท่ากกแก่ เช่น งานประเพณีบุญซำฮะ งานบุญพระเวสเทศน์มหาชาติ และประเพณีไหลเรือไฟ ทั้งนี้ได้มีโอกาสพูดคุยกับกลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส ชาวบ้านและเยาวชนที่เข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

จากการพูดคุยและสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรมที่ตั้งอยู่ในชุมชนรวมถึงองค์ประกอบทางด้านประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมในรอบปีของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลการลงพื้นที่ภาคสนามแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนทั้งจากเอกสารหลักฐานชั้นต้น ประกอบกับการสัมภาษณ์บริบทชุมชน วิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม นำมาสังเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปพลวัตของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยได้สรุปเป็นประเด็นไว้ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อน พ.ศ. 2550

ในอดีตชุมชนบ้านท่ากกแก มีวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน วิถีการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่จะทำนาปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินภายในครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร หากินตามฤดูกาล อาชีพของชาวบ้านท่ากกแกจึงเป็นการเกษตรแบบพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ชุมชนให้ความสำคัญกับสถานภาพและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและที่ดิน เนื่องจากชุมชนยังคงพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ชาวบ้านให้ความสำคัญกับงานประเพณีของท้องถิ่น เป็นประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 (ประเพณี 12 เดือน) ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติ รวมถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จะถูกจัดขึ้นทุกเดือนเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านนิยมหยุดงานในช่วงงานบุญ เพื่อที่จะเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ว่าการทำบุญด้วยการถวายปราสาทผึ้ง (ต้นผึ้ง) เป็นบุญกุศลสูงส่ง ดังนั้น ในการถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว (งานทำบุญให้ผู้ตาย) เมื่อถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์แล้ว ก็ถวายปราสาทผึ้งเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ (พระสมุไพศาล ภทฺรมุณี, 2558 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์สำคัญ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงอภิธรรมปฏิกรณ์แก่พุทธมารดาจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน

เมื่อถึงกำหนดเสด็จกลับสู่เมืองมนุษย์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดขึ้น 3 ชนิด คือ บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้วมณี ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราช เพื่อทรงทำ “โลกนิวรณ์ปาฏิหาริย์” โดยทรงแลดูเบื้องบนปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลกทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงอเวจีนคร ทรงแลดูรอบทิศจักรวาลหลายแสนโกฏิก็ปรากฏเป็นเนินเดียวกัน (หมายถึงสวรรค์มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวันนี้ว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก”

ครั้นพระพุทธองค์เสด็จถึงประตูเมืองสังกัสนคร นาค มนุษย์และเปรตนรกต่างก็ชื่นชมปลื้มปีติในพระพุทธบารมี เกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลจนเกิดจินตนาการเห็นปราสาทสวยงามใคร่จะไปอยู่จึงรู้ชัดว่าการที่จะได้ไปในอยู่ปราสาทอันสวยงามนั้นต้องสร้างบุญกุศล ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมอันดีทำบุญตักบาตร สร้างปราสาทกองบุญนั้นในเมืองมนุษย์เสียก่อน (สิริวิมล คำคลี่, 2555) โดยรูปแบบและขั้นตอนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในอดีต ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลและสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงนี้เป็นการจัดงานแบบดั้งเดิม ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษชาวลาว โดยผู้มีจิตรศรัทธาจะรับเป็นเจ้าภาพ (ผู้ที่รับเป็นเจ้าของงานในพิธี) ในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง แล้วจะทำการบอกบุญให้แก่เพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกันให้มาช่วยกันทำต้นปราสาทผึ้งที่บ้านเจ้าภาพ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะช่วยกันนำข้าวของเครื่องใช้ในพิธีตลอดจนพืชผักต่างๆ นำมาช่วยงาน การจัดงานเป็นการจัดทำ ตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง และนำไปถวายที่วัดให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว การแห่ปราสาทผึ้งนิยมแห่ทางเรือ เนื่องจากเส้นทางการคมนาคมเป็นทางล้อเกวียน ฤดูฝนจะมีโคลนตมมาก พอถึงฤดูแล้งก็จะมีฝุ่นมากเช่นกัน

1. กำหนดจัดงาน

กำหนดจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง นิยมจัดขึ้นช่วงวันออกพรรษา หรือวันมหาปวารณา รูปแบบของปราสาททรงโบราณเป็นทรงพระธาตุเหลี่ยม โดยมีความเชื่อกันว่า การทำต้นผึ้ง หรือปราสาทผึ้ง ทำเพื่อเป็นพุทธบูชา และให้กุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านที่มีความปรารถนาที่จะเป็นเจ้าภาพ ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง แจ้งความจำนงกับพระภิกษุสงฆ์ และปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้นำชุมชนถึงกำหนดการในการแห่ต้นผึ้งไปถวายที่วัด จากนั้นก็จะบอกบุญและนัดแนะช่วยกันตกแต่งต้นปราสาทผึ้งที่บ้านของเจ้าภาพ

2. การจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งต้นปราสาทผึ้งและอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน

2.1 การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน ชาวบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกันกับเจ้าภาพได้บอกบุญให้มาช่วยกันจัดทำต้นปราสาทผึ้ง หลังจากไปร่วมทำบุญที่วัดแล้ว จะมารวมตัวกันที่บ้านของเจ้าภาพ การจัดหาอุปกรณ์ในการทำต้นปราสาทผึ้ง เจ้าภาพและเพื่อบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมไว้ก่อนวันงาน ซึ่งประกอบไปด้วย ไม้ไผ่ จำนวน 5 ลำ ได้จากป่าในหมู่บ้าน ซึ่งฝ่ายชายจะไป

ช่วยกันตัดมาเตรียมไว้ รังผึ้งที่ทิ้งรังไปแล้ว ต้นกล้วย จำนวน 2 ต้น ตัดจากข้างบ้าน เนื่องจากในอดีตชาวบ้านนิยมปลูกพืชผักไว้ข้างบ้าน สำหรับรับประทานในครัวเรือน ส่วนข้าวตอกดอกไม้ จัดเตรียมไว้สำหรับตกแต่งต้นผึ้ง ไจไหม เครื่องไทยธรรมและเครื่องผ้าป่าเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดเตรียม

2.2 การทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้ง การแบ่งหน้าที่ในการทำต้นปราสาทผึ้งนั้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ จำนวน 10 คน สามารถสรุปได้ว่า มีการแบ่งหน้าที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่รับผิดชอบในการทำต้นปราสาทผึ้ง ฝ่ายชายจะรับผิดชอบ เนื่องจากฝ่ายชายจะมีทักษะในด้านของการขึ้นโครงปราสาท และจำเป็นต้องใช้แรงในการมัดโครงให้มั่นคงแข็งแรง การทำโครงปราสาทผึ้งจะนำไม้ไผ่มาขึ้นโครง และใช้ไม้ไผ่แก่มาผ่าซีกและผ่าแบ่งเป็นเสี้ยวเล็กๆ ขนาดประมาณ 1 นิ้ว นำแต่ละชิ้นที่ผ่าไว้ ลอกใช้แต่ส่วนเปลือก โดยใช้มีดคมๆ เหลาหรือขูดเนื้อไม้ออกและเหลือแต่ส่วนเปลือกบางๆ และเหนียว มาสานเป็นโครงปราสาท จากนั้น นำกาบกล้วยที่มีการแทงหยวกเป็นลวดลายสวยงาม กาบกล้วยที่ใช้ในงานแทงหยวกจะใช้ต้นกล้วยที่ยังสาวไม่มีลูก จะทำให้กาบกล้วยมีความเหนียว ไม่หักง่าย เมื่อได้ต้นกล้วยมาแล้ว จะนำมาตัดเป็นท่อนให้มีขนาดความยาวตามที่ต้องการ จากนั้น ก็จะลอกกาบกล้วยออกเป็นกาบๆ เวลาลอกต้องลอกด้วยความประณีต เพื่อไม่ให้กาบกล้วยช้ำหรือแตก กาบกล้วยที่ลอกออกมาแล้วจะถูกนำมาคัดเลือกขนาดความกว้างของกาบที่เท่ากัน สีที่ใกล้เคียงกัน เพื่อนำไปแทงหลายอย่างเดียวกันให้มีลวดลายสวยงาม แล้วนำมาโอบกับโครงไม้แล้วมัดด้วยเส้นตอก เส้นตอกจะได้จากการเอาไม้ไผ่มาผ่าออกเป็นชิ้นๆ แล้วใช้มีดจักไม้ไผ่ออกเป็นเส้นเล็กๆ แล้วเหลาให้เรียบ เราจะเรียกวิธีการนี้ว่า “จักตอก” ซึ่งรูปแบบของปราสาทผึ้งของผู้ที่รับเป็นเจ้าภาพแต่ละคนนั้น ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ และขนาดก็จะแตกต่างกันออกไป

ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่รับผิดชอบในการจัดทำดอกผึ้งและตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบ โดยการนำขี้ผึ้ง ที่ได้จากการเอารังผึ้งที่ผึ้งทิ้งรังไปหมดแล้วมาใส่ลงไปในหม้อต้มน้ำที่เดือนจัด ไขในรังผึ้งจะละลายออกมาเป็นรังผึ้งและจึงช้อนเอารังออก จากนั้นปล่อยทิ้งไว้ให้เย็น ขี้ผึ้งจะจับตัวลอยอยู่บนน้ำ ซึ่งสามารถจับยกออกมาได้เลย แต่ขี้ผึ้งที่ได้ยังไม่สะอาดเพราะมีสิ่งเจือปนอยู่ ต้องนำไปต้มอีกครั้ง เมื่อละลายเป็นของเหลวก็กรองเอาสิ่งสกปรกออก ก็จะได้ขี้ผึ้งที่สะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น (นางหนูทอง แสงด้วง, 2558: สัมภาษณ์)

จากนั้น ฝ่ายหญิงจะแบ่งกลุ่มในการตกแต่งปราสาทผึ้ง คือ กลุ่มที่เตรียมพิมพ์สำหรับทำดอกผึ้ง คุณยายสังเวียน สุนลี (2558: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในการทำพิมพ์สำหรับทำดอกผึ้งนิยมใช้ผลมะละกอดิบมาแกะสลักเป็นรูปดอกไม้ สาเหตุที่เลือกใช้มะละกอดิบ เนื่องจากเนื้อมะละกอจะแข็ง และมีผิวที่เรียบ สามารถที่จะแกะสลักลายและทำให้ดอกผึ้งหลุดออกจากพิมพ์ได้ง่าย แล้วใช้ไม้เสียบที่พิมพ์มะละกอเพื่อสะดวกในการจับ เมื่อทำพิมพ์สำหรับทำดอกผึ้งเสร็จ กลุ่มนี้ก็จะทำเกสรดอกผึ้งต่อ โดยใช้ขมิ้น (ขมิ้นเป็นพืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติให้ความเย็น เพราะจะทำให้ดอกผึ้งชุ่มชื่นตลอดเวลา และสีสันของขมิ้นนั้นมีความสดใสสวยงาม) ปอกเปลือกแล้วหั่นเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมเล็กๆ

ขนาดครึ่งเซนติเมตรใช้ไม้กลัดเป็นตัวยึดติดกับดอกผึ้ง และดอกบานไม่รู้โรย ชาวบ้านท่ากกแกให้สมญานามว่า ดอกสามปีบ่เหี่ยว เนื่องจากเป็นดอกไม้ที่กรีบดอกไม่หลุดร่วงง่ายๆ แม้ว่าดอกจะแก่หรือแห้งแล้วก็ตาม อีกทั้งยังมีสีสันที่งดงาม นำมาเด็ดก้านออกแล้วนำไปติดกับดอกผึ้งโดยใช้ไม้กลัดเป็นตัวยึดเช่นเดียวกัน

กลุ่มที่รับผิดชอบทำดอกผึ้ง จะนำขี้ผึ้งใส่กระทะตั้งไฟอ่อนๆ เมื่อขี้ผึ้งละลายแล้วจะนำแม่พิมพ์จากมะละกอที่ได้จัดเตรียมไว้ไปจุ่มลงในขี้ผึ้ง และจุ่มลงในน้ำเย็นแกว่างเบาๆ ดอกผึ้งก็จะหลุดล่อนออกมา แล้วนำไปผึ่งไว้ในกระด้ง หรือกระจาด เมื่อได้ดอกผึ้งครบตามจำนวนที่ต้องการแล้วจะนำเกสรดอกผึ้งที่ได้เตรียมไว้ตามติดกับดอกผึ้งแล้วนำไปตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง แล้วตกแต่งด้วยข้าวตอก ดอกไม้และยอดของดอกผึ้งจะนำมากเบ็งไปประดับไว้ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้าในวันออกพรรษา และเป็นการบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ความวิจิตรของต้นผึ้งนั้นจะงามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฝีมือของคนในท้องถิ่น เมื่อตกแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำเครื่องไทยธรรมและเครื่องผ้าป่า ประกอบไปด้วย สมุด ดินสอ ผ้าสบงจีวร เครื่องใช้อื่นๆ และปัจจัย ประดับต้นปราสาทผึ้งอีกที

ภาพที่ 22 ตัวอย่างต้นผึ้งในสมัยอดีตของบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

จากภาพ เป็นต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งขนาดจำลอง หมายถึง มีขนาดเล็กแต่มีครบทุกองค์ประกอบโดยเฉพาะมีไม้คานหาม ซึ่งปกติต้นผึ้งน้อยมีน้ำหนักไม่มากจึงไม่จำเป็นต้องแบกหาม แต่การประกอบต้นผึ้งน้อยก็นิยมทำให้เหมือนต้นผึ้งใหญ่ แต่มีขนาดย่อส่วน การทำต้นผึ้งน้อยหรือต้นผึ้งจำลองนี้โดยส่วนมากจะนิยมทำขึ้นเพื่อถวายบูชาในการแก้บนประจำปีแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ แต่จะไม่มีพิธีใหญ่โตอะไรเพียงแค่ได้รักษาประเพณีตามฮีตฮอยเอาไว้เท่านั้น

2.3 ไต้สังคทีป เพียนมาจากคำว่า ไต้ฝางประทีป ใช้ทำเป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา คำว่า ฝาง คือ ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ ใช้เป็นถ้วยสำหรับใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมัน ไส้ของประทีปทำมาจากเส้นฝ้าย ที่ฝั้นเป็นรูปตีนกา จุดบูชาในวันออกพรรษา ตามตำนานในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์โปรดพุทธมารดาเป็นการตอบแทนพระคุณจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” ชาวหล่มไทยหล่ม ต่างพร้อมใจกันจุดไต้สังคทีปที่หน้าบ้านตนเป็นเวลา 3 และบริเวณลานวัด หรือด้านหน้าสิมหรืออุโบสถ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและระลึกถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธจ้าได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

ภาพที่ 23 ไต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

นอกจากนี้ ยังเป็นการจุดบูชาแม่กาเผือกตามตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระศรีอริยะเมตไตร พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ได้ถือกำเนิดจากแม่กาเผือก และวันหนึ่งขณะที่แม่กาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุทำให้ไข่ทั้งห้าฟองของแม่กาเผือกถูกพัดตกจากรังไหลไปตามแม่น้ำ มีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง

ภาพที่ 24 แสดงให้เห็นถึงการเก็บไข่ของแม่กาเผือกทั้ง 5 ไปเลี้ยง
ที่มา : วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช, **พระพุทธเจ้า 5 พระองค์กับโพธิญาณแห่งการตื่นรู้** (ร้อยเอ็ด: เค กราฟิก, 2558)

ไข่ทั้งห้าฟองฟักออกมาเป็นมนุษย์เป็นเพศชาย และได้บวชเป็นฤาษีทั้งห้าองค์ เมื่อฤาษีทั้งห้าได้พบกัน จึงไต่ถามถึงมารดาของแต่ละองค์ แต่ละองค์ก็ตอบว่า แม่ไก่เก็บมาเลี้ยง แม่นาคเก็บมาเลี้ยง แม่เต่าเก็บมาเลี้ยง แม่โคเก็บมาเลี้ยง และแม่ราชสีห์เก็บมาเลี้ยง ฤาษีทั้งห้าองค์จึงสงสัยว่าแม่ที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงพากันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ ด้วยคำอธิษฐาน จึงทำให้ท้าวฆฏิกามหาพรหม ซึ่งเป็นแม่กาเผือกที่ตายไปและได้มาเกิดเป็นพรหม ทราบเหตุการณ์ทั้งหมด จึงจำแลงเพศเป็นแม่กาเผือก บินลงมาเล่าเรื่องในอดีตให้ฤาษีทั้งห้าฟัง และได้บอกว่าหากคิดถึงแม่ ให้นำด้ายดิบมาฟั่นเป็นตีนกาจุดเป็นประทีปบูชาในวัน 15 ค่ำ เดือน 12 ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายประทีปตีนกาจึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

ภาพที่ 25 ท้าวฆฏิกามหาพรหมจำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกมาพบพระเจ้าห้าพระองค์
ที่มา : วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช, **พระพุทธเจ้า 5 พระองค์กับโพธิญาณแห่งการตื่นรู้** (ร้อยเอ็ด: เค กราฟิก, 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การทำใต้สังคทีปในปัจจุบันของบ้านท่ากกแก คุณยายสีดา ท้าวเงิน (2558 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชุมชนบ้านท่ากกแกนิยมใช้กะลามะพร้าวนำมาขัดจนเงา เป็นภาชนะแทนฝาง (ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ) เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณในการจัดซื้อฝางประทีป อีกทั้งกะลามะพร้าวสามารถหาได้ง่ายจากภายในหมู่บ้าน จากนั้นนำฝ้ายมาฟั่นเป็นรูปตีนกาใช้ทำเป็นไส้ การนำฝ้ายมาฟั่นเป็นรูปตีนกาเพื่อใช้จุดบูชานั้น เพื่อเป็นการระลึกถึงแม่กาเผือก ตามตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ จากนั้น เคี่ยวเทียนให้ละลายแล้วเทใส่กะลามะพร้าวประมาณ 1 ใน 3 ของขนาดกะลา จากนั้นทำฐานรอง โดยใช้ไม้ไผ่ที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7 – 10 เซนติเมตร ตัดเป็นท่อน ความยาวท่อนละ 10 เซนติเมตร

ภาพที่ 26 ไต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

2.4 หมากเบ็ง เป็นเครื่องเซ่น ที่ใช้ในพิธียกครู หรือไหว้ครู บูชาเทพเจ้าที่สูงสุด ประกอบไปด้วยดอกไม้ หมากพลู เป็นต้น แต่เดิมประเพณีนี้เป็นของพราหมณ์อินเดีย เมื่อไทยเรารับเอาวัฒนธรรมต่างๆ ที่ปนมากับพระพุทธศาสนา ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายหมากเบ็งบูชา และได้กราบทูลถามถึงอานิสงส์ของการถวายหมากเบ็งบูชาว่าเป็นประการใด พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มีอานิสงส์เป็นลำดับชั้นตามขั้นหมากเบ็ง คือ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอุบัติในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เมื่อเคลื่อน จากสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชแล้วก็ไปอุบัติขึ้นในชั้นดุสิต เมื่อเคลื่อนจากชั้นดุสิตแล้วจะไปอุบัติชั้นยามา เมื่อเคลื่อนจากชั้นยามาแล้วจะไปอุบัติชั้นนิมมานรดี เมื่อเคลื่อนจากชั้นนิมมานรดีแล้วจะไปอุบัติขึ้นในชั้น ปรนิมมิตวสวัตดี จนถึงชั้นกามาวจรภพเป็นที่สุด เสวยทิพยสมบัติอยู่ในเทวโลก นาน 9 ล้านปี มีนางเทพธิดาแวดล้อมเป็นบริวารมีวิมานอันงามวิจิตร และเมื่อมาเกิดในแดนมนุษย์ จะมีรูปร่างสิริโฉมงดงามยิ่งนัก

คำว่า เบ็ง เป็นคำที่เลือนเสียงไปจากคำบาลีว่า เบญ หรือ เบญจ แปลว่า ห้า รวมความจึงหมายถึง ขันห้า นั่นเอง การใช้หมากเบ็ง มีปรากฏในแถบลุ่มน้ำโขง ชี มูล รวมถึงลุ่มน้ำปิง วัง ยม และน่าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมในแถบสังคมลาว

หมากเบ็งในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งนั้น นอกจากจะทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าแล้ว ยังเป็นการบูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชาวไทหล่มมาจนถึงปัจจุบัน (นางหนูพิน ล้วนทอง, 2558 : สัมภาษณ์)

หมากเบ็ง คือ กรวย หรือ ซวย ใบตองที่ประกอบขึ้นเป็นสี่เหลี่ยมสัณฐานกลม และประดับด้วยดอกไม้ดอกไม้ใช้มักจะเป็นดอกไม้ขาว เช่น ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก แต่ห้ามใช้ดอกสีขาว อย่างดอกจำปา และที่สำคัญไม่ควรใช้ดอกไม้แดง เพราะถ้าหากใช้ดอกไม้แดงจะเป็นเครื่องบูชาผีไท ขันหมากเบ็งที่นิยมทำและใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งทางพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์

การทำหมากเบ็ง คือการพับใบตองให้เป็นกรวยซ้อนกันขึ้นไป 5 ชั้น หมายถึง ขันธ์ทั้ง 5 หรือ ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเบญจขันธ์ ได้แก่ **รูป** คือ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด อันได้แก่ร่างกายและพฤติกรรม สสารและพลังงานด้านวัตถุ **เวทนา** คือ ความรู้สึก สุข ทุกข์ ซึ่งเกิดจาก ผัสสะทางประสาททั้ง 5 และใจ **สัญญา** คือ ความกำหนดได้ หมายรู้ อันเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์ **สังขาร** คือ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต **วิญญาณ** คือ การรับรู้ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ได้กลิ่นได้รับรส ซึ่ง ทั้งหมดก็เป็นการรวบรวมขันธ์ทั้ง 5 และสำรวมเพื่อน้อมบูชาพระรัตนตรัย แล้วประดับดอกไม้ให้สวยงาม

2.5 อาหารสำหรับผู้เตรียมงาน เจ้าภาพจะจัดเตรียมอาหารสำหรับผู้ที่มาช่วยทำต้นปราสาทผึ้ง นอกจากนี้ กลุ่มผู้หญิงที่มีความถนัดในเรื่องการทำอาหาร จะช่วยกันจัดเตรียมอาหาร โดยจะไปรวมตัวกันที่บริเวณห้องครัว แบ่งงานกันทำ เช่น การนึ่งข้าวเหนียว หั่นผัก หั่นหมู ไก่ และผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร สำหรับรับประทานในตอนเที่ยง วัตถุดิบในการปรุงอาหาร ผู้ที่มาร่วมงานจะนำวัตถุดิบในการปรุงอาหาร มาช่วยถือเป็นการทำบุญอีกแบบหนึ่ง วัตถุดิบที่นำมาส่วนใหญ่จะเป็น ข้าว หอม กระเทียม พริก ผักต่างๆ ที่ปลูกไว้รับประทานในครัวเรือน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

3. ลำดับพิธีในวันงาน การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกในอดีต แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี มีความเชื่อในหลักศาสนาและนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมถึงยังยึดมั่นในขนมธรรมเนียมประเพณีของชุมชนอย่างเคร่งครัด การจัดงานมีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ช่วงเช้าของวันงาน ชาวบ้านในละแวกบ้านเดียวกันกับเจ้าภาพ จะมารวมตัวกัน เพื่อช่วยกันเตรียมทำปราสาทผึ้ง ประดับและตกแต่งให้เสร็จภายในเวลา 16.00 น. เพื่อเตรียมนำต้นผึ้งไปร่วมขบวนแห่ทางทิศใต้ของแม่น้ำป่าสัก ท่าน้ำท้ายหมู่บ้าน ในเวลา 17.00 น.

3.2 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณี จะเป็นชุดพื้นบ้านไทหล่ม ผู้หญิงจะใส่เสื้อหมากกะแหล่ง (เสื้อคอกระเช้า) หรือเสื้อผ้าฝ้ายแขนสั้น สไบพาดเฉวียงบ่า นุ่งซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทหล่ม คือซิ่นหัวแดงตีนก่าน ผู้ชายใส่เสื้อผ้าฝ่ายย้อมสีดำมะเกลือ หรือสีครามจะนุ่งส่งหัวโหล่ง (โสร่ง) คาดผ้าขาวม้า โดยเสื้อผ้าที่สวมใส่กันในอดีต จะเป็นผ้าที่ทอขึ้นมาเองหลังจากว่างเว้นจาการทำไร่ทำสวน วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าส่วนใหญ่จะเป็นฝ้าย ไหม หรือไหมแกมฝ้าย ขึ้นอยู่กับความถนัดของการทอผ้าแต่ละบุคคล เสื้อผ้าที่สวมใส่มาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ที่เพิ่มมาก็คือ สไบพาดเฉวียงบ่าของผู้หญิง เมื่อมีงานบุญ หรือพิธีกรรมทางศาสนาจะนิยมนำมาพาดกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 27 ภาพถ่ายผู้สาวไทยหล่ม ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2484
(ถ่ายโดย ปั่น มารอด เมื่อ 2484)

3.3 ขบวนแห่ปราสาทผึ้ง เริ่มขบวนแห่จากทางใต้ของสายแม่น้ำป่าสัก ในเวลา 17.00 น. เรือที่ใช้ในการแห่ปราสาทผึ้งก็เป็นเรือแจวที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ในขบวนจะมีการตีกลองเป่าแคนแห่แหนกันไปอย่างสนุกสนานตามลำน้ำป่าสัก เมื่อตั้งขบวนเรียบร้อยแล้วก็จะพากันพายเรือทวนน้ำไปทอดปราสาทผึ้งที่วัดท่ากกแก แต่ถ้าปีไหนมีปราสาทผึ้งจำนวนมาก ก็จะนำไปทอดยังวัดอื่นๆ ที่อยู่ทางเหนือวัดท่ากกแกขึ้นไป ในบางปีกว่าจะทอดปราสาทผึ้งครบตามจำนวนที่ได้ทำไว้ เวลาก็ล่วงเลยไปจนถึงเช้าก็มี

เมื่อขบวนแห่มาถึงวัด จะนำปราสาทผึ้งแห่วนรอบสิม จำนวน 3 รอบ ระหว่างเดินรอบสิม ผู้ที่มาร่วมงานจะจุดไต้สังคทีป เพื่อบูชาแม่กาเผือก สืบเนื่องมาจากตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ เมื่อแห่ปราสาทผึ้งครบ 3 รอบแล้ว จะนำนำไต้สังคทีปไปวางไว้รอบสิม จากนั้นนำปราสาทผึ้งไปยังสถานที่ที่ได้จัดเตรียมไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาวัด หรือภายในสิม

3.4 การทอดปราสาทผึ้ง มัคนายกจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์เทศนาอานิสงส์ของการถวายต้นผึ้ง หลังจากเทศนาเรียบร้อยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นขั้นตอนที่เรียกว่า **"สัมโมทนียกถาแห่งการถวายต้นผึ้ง"**คือ การที่ภิกษุพูดแสดงความขอบคุณหรือกล่าวถึงประโยชน์และอานิสงส์ของความดีหรือบุญกุศลที่ทายกทายิกา ได้ทำการถวายต้นผึ้ง หรือปราสาทผึ้ง สัมโมทนียกถาเป็นเหตุให้ผู้ทำบุญนั้นเกิดความแช่มชื่นเบิกบาน เกิดความอิ่มใจในผลบุญที่ตนทำและปรารถนาจะทำบุญเพิ่มพูนขึ้นไปอีก การกล่าวสัมโมทนียกถาเป็นธรรมเนียมของพระสงฆ์มาแต่โบราณ โดยกล่าวเป็นภาษาไทย ใช้เวลามากน้อยแล้วแต่ผู้กล่าว และปกติจะกล่าวก่อนที่จะอนุโมทนาเป็นภาษาบาลี (พระธรรมกิตติวงษ์, 2548)

หลังจากที่พระภิกษุสงฆ์สัมโมทนียกถาเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มัคนายกก็นำกล่าวคำถวายปราสาทผึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการบูชาและเป็นการขอขมาพระรัตนตรัยเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและหมู่คณะ ดังนี้

คำถวายปราสาทผึ้ง

"อิมานิ มะยัง ภัณเต มธุปุพพะปาสาทะ อภิปูชยามะ"

ข้าพเจ้าขอถวายบูชายังต้นดอกผึ้งแก่พระพุทธเจ้า พระสถูป รูปพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์และเทพยดาอันรักษาวัดวาอารามแห่งวัดท่ากกแกนี้ขอความมาสุขความเจริญจงบังเกิดมีแก่ฝูงข้าพระพุทธิเจ้าทั้งหลายด้วยเทอญ (พระสมุไพศาล ภทรมุณี, 2558)

เมื่อกล่าวคำถวายปราสาทผึ้งเรียบร้อยแล้ว มัคนายกจะนำ กราบบูชาพระรัตนตรัยอีกครั้ง กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล ตั้งนโม 3 จบ กราบลาพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็เดินทางไปถวายปราสาทผึ้งยังวัดถัดไปจนครบตามจำนวนที่ได้กำหนดไว้

4. จุดเปลี่ยนของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก เมื่อระบบเศรษฐกิจภายนอกเข้ามามีบทบาทในชุมชน จากการผลิตเพื่อการบริโภคเฉพาะครัวเรือนและในหมู่บ้าน กลายเป็นชุมชนที่เศรษฐกิจภายนอกเริ่มเข้ามามีบทบาท โดยชาวบ้านนิยมซื้อข้าวของสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้ที่ทันสมัย ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากเดิม ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตข้าว และพืชพรรณทางการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตมีส่วนเกินเหลือจากการบริโภคเพิ่มขึ้น และนำส่วนที่เหลือไปขายเป็นเงิน ระบบเงินตราจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญกับชุมชนมากขึ้น

ประกอบกับนโยบายของรัฐบาล ที่เข้ามาพัฒนาระบบสาธารณูปโภคอย่างครบครันไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การจราจร ระบบโทรคมนาคม การสื่อสารและการประปา เพื่อใช้ในการขนส่งและการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนสะดวกยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ที่มี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ผลพวงของความเจริญดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างมากมาย แล้วยังแผ่ขยายเป็นวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้า สัญญาโทรทัศน์และระบบอินเตอร์เน็ต (นิคม ชมพูหลง, 2556) ทำให้ชุมชนเรียนรู้และรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ผ่านสื่อต่างๆ ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และอินเตอร์เน็ต ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนแบบ ไม่ว่าจะเป็นในด้านวิถีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย และอาหารการกิน ส่งผลให้งานทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกละเลยความสำคัญลงไปเรื่อยๆ

จากการสัมภาษณ์ เมื่อปรากฏการทางด้านเศรษฐกิจภายนอกเข้ามามีบทบาทต่อคนในชุมชน ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เริ่มซบเซาลง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2530 เป็นการจัดงานขึ้น เพื่อให้ครบตามประเพณีของท้องถิ่น โดยกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเท่านั้น ส่วนกลุ่มคนที่อยู่ในวัยทำงานจะมีส่วนในการร่วมทำบุญ และบริจาคสิ่งของที่ใช้ในงานเท่านั้น

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550 – 2556)

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชนบ้านท่ากกแก ทั้งทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้พระสมุห์ไพรศาล ภทรมุนี เจ้าคณะตำบลปากช่องเขต 2 เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะตำบลปากช่อง ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านท่ากกแก และกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต และการเปลี่ยนแปลงของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่ถูกลดความสำคัญลง เยาวชนไม่เห็นถึงความสำคัญของงานประเพณีของท้องถิ่น และไม่รู้ประวัติความเป็นของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จึงมีแนวคิดริเริ่มฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ขึ้นในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา และการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง ดังนั้น หากมีผู้เสียชีวิตในบ้าน จึงนิยมถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว (งานทำบุญให้ผู้ตาย) เมื่อถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้วก็ถวายต้นผึ้ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้ชักชวนกลุ่มผู้นำชุมชน และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

การดำเนินงานในรูปแบบดังกล่าว เริ่มเกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้นมาเรื่อยๆ จากการที่ผู้เฒ่าผู้แก่เริ่มดึงบุตรหลานเข้ามาเรียนรู้ถึงกระบวนการในการทำปราสาทผึ้ง และจากนโยบายของรัฐบาลได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้มีการจัดตั้งคุ้มบ้าน เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานในชุมชน พระสมุห์ไพศาล จึงได้ชักชวนผู้นำชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จากนั้น ก็ชักชวนชาวบ้านในคุ้มของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จากการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น จึงได้มีแนวคิดจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555

การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกในช่วงนี้ นิยมจัดขึ้นช่วงหลังออกพรรษา โดยจัดพร้อมกับการทอดกฐินในช่วงตั้งแต่เดือน 11 จนถึงเดือน 12 จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2554 ได้จัดให้มีขบวนแห่ทางบกขึ้นมาเป็นปีแรก เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก และเพื่อเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณีเพิ่มขึ้น จากการที่วัดท่ากกแก กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้นำชุมชนได้ดำเนินการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในปี พ.ศ. 2556 ชาวบ้านท่ากกแก เริ่มเห็นความสำคัญของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นงานประจำปีของท้องถิ่นตามแบบประเพณีของชาวลาว ได้ทำปราสาทผึ้งเข้าร่วมในงานประเพณีถึง 4 ต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ โดยจัดให้มีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน ประกอบด้วยเครื่องดนตรีใช้กลองปั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และพิณ ร่วมบรรเลงแห่ไปในขบวน อีกทั้งยังได้มีการรณรงค์ให้แต่งกายชุดพื้นเมืองเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สืบทอดมาจากชาวลาว การนำเสนอข้อมูลในช่วงนี้ ผู้วิจัย จะนำเสนอข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นปีที่ชุมชนเกิดการตื่นตัวในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยรูปแบบและขั้นตอนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟูนี้ ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาช่วยงาน อีกทั้งยังได้มีการชักชวนเยาวชนในหมู่บ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ในช่วงแรกไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร แต่ด้วยการชักชวนของผู้ปกครอง ทำให้เยาวชนบางคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลและสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. กำหนดจัดงาน

กำหนดจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงนี้ จะจัดในช่วงหลังเทศกาลออกพรรษา โดยจัดขึ้นพร้อมกับการทอดกฐินในช่วงเดือน 11 จนถึงเดือน 12 โดยพระสมุห์ไพศาล ภทรมุนี ได้เชิญผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้มบ้าน สมาชิกชมรมมาร่วมประชุมปรึกษาหารือถึงแนวทางในการจัดงาน เพื่อทำความเข้าใจและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการจัดงาน ในส่วนของสถานที่ใช้วัดท่ากกแกเป็นสถานที่ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง รวมถึงการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในงาน นอกจากนี้ หัวหน้าคุ้มบ้านจะไปทำการบอกบุญลูกบ้านในคุ้มของตนเอง เพื่อที่จะได้เรี่ยไรข้าวของเครื่องใช้ ตลอดจนปัจจัยที่จะนำมาใช้ในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

2. การจัดเตรียมสถานที่ จัดทำปราสาทผึ้งและอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน

2.1 การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน ประกอบไปด้วย **ไม้ไผ่** ใช้ประมาณ 50 ลำ นำมาใช้ในการทำโครงต้นปราสาทผึ้ง ทำฮ้าน (ร้าน) ประทีป ทำโครงโคมแขวน และเสาธงประดับบริเวณงาน **และต้นกล้วย** ใช้ประมาณ 10 ต้น กาบกล้วยใช้โอบโครงปราสาทผึ้ง ใบตองใช้สำหรับ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ทำหมากเบ็ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันไปช่วยกันตัดที่บ้านของนางธัญญา คำมี แล้วนำมารวมไว้ที่วัด **เทียนพรรษาที่ใช้แล้ว** นำมาทำดอกผึ้ง หรือดอกเผิ้ง และใช้ทำประทีปโดยเทใส่ในกะลามะพร้าวและใส่ไส้ของประทีป **กะลามะพร้าว** จำนวน 100 ใบ ใช้สำหรับทำ ไต้สังคทีปสำหรับถือนำทางในขบวนแห่ประสาทผึ้ง ส่วนใหญ่เมื่อใกล้ถึงงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะช่วยกันเก็บกะลามะพร้าวที่ใช้ประกอบอาหารในครัวเรือน แล้วนำมารวบรวมไว้ที่วัด **ผ้าและด้ายไหมพรม** ใช้สำหรับทำทุงรือตุงภายในงานจะทำธงประมาณ 10 ทุง **ธงประจำวัดและธงชาติ** อย่างละ 100 ผืน ได้จากการสั่งซื้อในอำเภอ

2.2 การทำต้นปราสาทผึ้ง การทำต้นปราสาทผึ้งได้แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน คือ การทำโครง เป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย และการประดับตกแต่ง เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง การทำโครงปราสาทผึ้ง การแบ่งหน้าที่ปรับผิดชอบในแต่ละงานนั้นจะเป็นการแบ่งตามความถนัดของแต่ละบุคคล

การทำโครงปราสาทผึ้งในปีนี้ได้เลือกใช้**ทรงพระพระธาตุ** ลักษณะโดยรวมคลายกับพระสถูปเจดีย์ หรือพระธาตุที่ปรากฏในบริเวณภาคอีสาน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม หรือบางทีเรียกว่า เจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยม หรือบางทีเรียกว่าเจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยม เหมือนกันหมดทั้ง 4 ต้น โดยคุณตายอด สายแสงจันทร์ (2558 : สัมภาษณ์) ได้เล่าว่า การทำโครงปราสาทผึ้งเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย ในอดีตการทำต้นปราสาทผึ้ง เป็นองค์ความรู้ที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นความรู้ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติและทำเป็นกันทุกครัวเรือน ปัจจุบันผู้ที่ทำโครงปราสาทผึ้งได้ส่วนใหญ่จะเป็นวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ และจะมารวมตัวกันที่หลังพระอุโบสถและสิม โดยจะตั้งเต็นท์เพื่อให้เป็นร่มเงา จากนั้น จะนำไม้ไผ่มาตัดให้มีความยามตามที่ต้องการแล้วขึ้นโครงปราสาท นำกาบกล้วยมาผ่าซีก ขนาดประมาณ 2 นิ้ว มาสานเป็นโครงปราสาท ซึ่งจะต่างจากในอดีตที่จะใช้ไม้ไผ่มาสาน การใช้กาบกล้วยง่ายและสะดวกกว่าการใช้ไม้ไผ่ เนื่องจากกาบกล้วยนำมาตัดเป็นซีกแล้วสามารถนำมาสานโอบโครงปราสาทผึ้งได้เลย แต่ไม้ไผ่ต้องผ่าซีกแล้วลอกใช้แต่ส่วนเปลือกอีกทั้งยังต้องเหลาหรือขูดเนื้อไม้ออกให้เหลือแต่ส่วนเปลือกบางๆ แล้วจึงนำมาสานโอบโครงปราสาทอีกที ในช่วงนี้ยังไม่มีการแทงหยวกตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง เนื่องจากเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคม ทำให้การแทงหยวกจึงถูกลดความนิยมลงไปด้วย ช่างแทงหยวกต่างก็พากันไปประกอบอาชีพอื่น เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ภาพที่ 28 การขึ้นโครงปราสาทผึ้งในยุคแห่งการฟื้นฟูประเพณี
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 7 พฤศจิกายน 2556)

การทำดอกผึ้งและประดับตกแต่งปราสาทผึ้ง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบงานในส่วนนี้ โดยจะรวมตัวกันที่บริเวณด้านข้างของโรงครัวภายในวัด นางธันยา คำมี (2558 : สัมภาษณ์) ได้เล่าว่า การทำดอกผึ้งในยุคนี้จะมีแม่พิมพ์อยู่ 2 ชนิด คือ แม่พิมพ์จากมะละกอ โดยการนำผลมะละกอดิบมาแกะสลักเป็นรูปดอกไม้ และแม่พิมพ์จากผลลูกโพธิ์ศรี โดยการนำผลลูกโพธิ์ศรีที่แห้งแล้วมาแกะเปลือกออก นำไม้เสียบเพื่อให้ง่ายต่อการจับ

ระหว่างนี้ ก็จะมีอีกกลุ่มที่จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการทำดอกผึ้ง โดยการก่อไฟตั้งกระทะใส่เทียนลงไปให้ละลาย เทียนที่นำมาใช้ในงานได้จากเทียนที่เหลือจากช่วงเข้าพรรษา โดยการเก็บรวบรวมไว้ของพระภิกษุสงฆ์ จากนั้น นำแม่พิมพ์จากมะละกอ และลูกโพธิ์ศรีที่ได้จัดเตรียมไว้

ไปจุ่มลงในขี้ผึ้ง และจุ่มลงในน้ำเย็นแกว่างเบาๆ ดอกผึ้งก็จะหลุดล่อนออกมา แล้วนำไปผึ่งไว้ในกระด้ง กระจาด หรือภาชนะที่ได้จัดเตรียมไว้ ในช่วงนี้จะมีเยาวชนบางกลุ่มที่ติดตามผู้ปกครองมาช่วยงาน ทางกลุ่มก็จะให้เด็กลองฝึกทำดอกผึ้ง เมื่อเริ่มทำได้ เด็กๆ ก็จะสนุกกับการได้ทำดอกผึ้ง อีกอย่างยังเป็นการฝึกสมาธิให้เด็กสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ เมื่อได้ดอกผึ้งครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว จะนำเกสรดอกผึ้งที่ได้เตรียมไว้ตามติดกับดอกผึ้งแล้วนำไปตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง แล้วตกแต่งด้วยข้าวตอก ดอกไม้และยอดของดอกผึ้งจะนำมากเบ็งไปประดับไว้ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้าในวันออกพรรษา และเป็นการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ความวิจิตรของต้นผึ้งนั้น จะงามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฝีมือของคนในท้องถิ่น เมื่อตกแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำเครื่องไทยธรรม และเครื่องผ้าป่า ประกอบไปด้วย สมุด ดินสอ ผ้าสบงจีวร เครื่องใช้อื่นๆ และปัจจัยประดับต้นปราสาทผึ้งอีกที

ภาพที่ 29 เยาวชนในหมู่บ้านมาช่วยกันทำดอกผึ้ง

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 7 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 30 การตกแต่งต้นปราสาทผึ้งในยุคแห่งการฟื้นฟู

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2556)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

2.3 ไต้สังคทีป การทำไต้สังคทีปในช่วงนี้ ชาวบ้าน จะมารวมกลุ่มกันบริเวณหน้าศาลาการเปรียญของวัด เพื่อนำกะลามะพร้าวที่ได้จากในหมู่บ้าน นำมาขัดให้เงางาม เพื่อใช้สำหรับใส่ขี้ผึ้ง โดยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทำให้แล้วเสร็จก่อนถึงกำหนดวันงาน จากนั้นก็จะนำฝ้ายมาฟั่นเป็นรูปตีนกา เพื่อนำไปทำเป็นไส้ประทีป และใช้เทียนที่ละลายแล้วเทใส่ในกะลามะพร้าว เตรียมไว้สำหรับถือในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง อีกทั้งเป็นการจุดบูชาในวันออกพรรษา และนำไปจุดไว้รอบพระอุโบสถ หรือสิม ในวันแห่ปราสาทผึ้ง

ภาพที่ 31 ภาพการจัดทำไต้สังคทีปของบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2556)

มหาจิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.4 ฮ้าน (ร้าน) ประทีป หรือฮ้านสังคทีป ของชาวไทหล่มบ้านท่ากกแก เป็นฮ้านประทีปแบบยาว จะทำไว้ด้านขวา ด้านซ้าย และด้านหลังพระอุโบสถ เป็นร้านไม้ไผ่ความสูงประมาณ 1 เมตร ความยาวตามขนาดของพระอุโบสถแต่ละด้าน พื้นฮ้านปูด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งนำประทีปของตนมาวางรอบพระอุโบสถ

2.6 หมากเบ็ง การทำหมากเบ็ง จะนิยมทำในช่วงเช้าของวันแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่ด้านหน้าอาคารชมรมฯ เพื่อช่วยกันทำหมากเบ็งเข้าร่วมในงาน การทำหมากเบ็งนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งทางพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ นอกจากจะทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามความเชื่อของชาวพุทธแล้ว ยังเป็นการทำเพื่อบูชาผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตามความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่ชาวบ้านไทหล่มได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน

2.7 วัสดุและของตกแต่งภายในงาน การประดับตกแต่งวัดในช่วงนี้ยังไม่มีอะไรจะมีเพียง ธุงหรือธง ธงตราประจำวัดและธงชาติ และฉัตร 5 ชั้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

ทุง หรือตุง คือ ผืนผ้าประดับด้วยกระดาษอังกฤษฉลุเป็นลวดลาย มีความกว้างประมาณ 2 คืบ ยาว 2 เมตร เป็นฝีมือของชาวบ้านในท้องถิ่น ถือเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองฟ้าและเมืองคน เป็นสถานที่ที่ผู้คนให้ความยำเกรง จึงได้ทำพิธีบูชาเพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมโยงความเชื่อเรื่องผีด้ำหรือผีผู้เป็นใหญ่ ผีฟ้า แถน ทุงยังเป็นสัญลักษณ์บอกเขตให้ผู้คนรับรู้ว่าบริเวณที่ปักทุงนั้น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ และบ่งบอกว่าพิธีกรรมนั้นๆ ได้เริ่มขึ้นและจบสิ้นลงแล้ว ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ได้ สืบทอดส่งต่อสัญลักษณ์สิ่งนี้เพื่อให้ความ

เคารพบูชาและการแสดงออกซึ่งความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เมื่อได้ทุงทั้งแบบถัก และแบบผืนผ้า ก็จะนำไปมันไว้ที่ปลายของเสาไม้ไผ่ จากนั้นนำเสาไม้ไผ่ไปติดตั้งตามจุดที่ได้กำหนดไว้ โดยการมัดติดกับหลักไม้ให้แข็งแรง

ธงตราประจำวัดและธงชาติ นำมาติดกับเชือกไนล่อนเส้นเล็ก การติดจะติดสลับกันระหว่างธงตราประจำวัด และธงชาติ โดยขนาดของธงทั้งสองชนิด จะมีความกว้างประมาณ 10 นิ้ว โดยเว้นระยะห่าง ประมาณ 20 นิ้ว เมื่อติดเสร็จเรียบร้อยก็นำไปโยงรอบวัด หรือสถานที่ที่ได้จัดเตรียมไว้

ฉัตร 5 ชั้น เป็นเครื่องไทยทานต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สูงตามต้องการ นำไม้ไผ่เหลาและทำเป็นวงกลมทำเป็นชั้น จำนวน 5 ชั้น มีรูปทรงคร้ายเจดีสูง และนำกระดาษว่าวที่ฉะลุลายมาติดที่ขอบวงกลมในแต่ละชั้น สลับสีให้สวยงาม จากนั้นนำเสาไม้ไผ่ไปติดตั้งตามจุดที่ได้กำหนดไว้ โดยการมัดติดกับหลักไม้ให้แข็งแรง

ภาพที่ 32 การจัดเตรียมสถานที่งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2556)

2.5 อาหารสำหรับผู้เตรียมงาน ทุกวันตั้งแต่เริ่มมีการเตรียมงาน จะมีกลุ่มแม่ครัวที่รับผิดชอบหน้าที่ในการทำอาหารกลางวันสำหรับผู้ที่มาช่วยงาน จะสลับสับเปลี่ยนกันไปในแต่ละวัน ส่วนใหญ่ผู้ที่มาช่วยงานก็จะเป็นคนที่ว่างเว้นจากการทำไร่ ทำสวน อาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารพื้นบ้าน และกับข้าวจากวัดที่ได้จากการบิณฑบาต ชาวบ้านจะเตรียมอาหารให้แล้วเสร็จก่อนเวลาฉันภัตตาหารเพลของพระสงฆ์ เมื่อได้ยินเสียงกลองเพลง สมาชิกในกลุ่มจะนำอาหารที่ได้เตรียมไว้ไปถวายพระสงฆ์ ที่ศาลาการเปรียญของวัด เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จแล้ว ก็จะทำภัตตาหารที่เหลือจากที่นำไปถวายและที่เหลือจากการบิณฑบาต มาร่วมรับประทานกันต่อที่บริเวณด้านข้างโรงครัวของวัด เมนูหลักที่ขาดไม่ได้เลยก็จะเป็นข้าวเหนียว ส้มตำ และน้ำพริก วัตถุดิบในการปรุงอาหารส่วนใหญ่ได้มาจากชาวบ้านช่วยกันบริจาคสิ่งของ เช่น ข้าวสาร มะละกอ พริก หอม กระเทียม ผักต่างๆ และมะพร้าว และวัตถุดิบบางอย่างที่จำเป็นจะต้องซื้อ ไม่ว่าจะเป็น น้ำมัน น้ำปลา ปลาร้า น้ำดื่มและอื่นๆ ได้งบประมาณจากชาวบ้านที่ช่วยกันบริจาค

ภาพที่ 33 การเตรียมอาหารสำหรับผู้มาเตรียมงาน

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 34. การล้อมวงรับประทานอาหารระหว่างเตรียมงาน

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2556)

3. ลำดับพิธีการในวันงาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งช่วงนี้ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ไม่ว่าเป็นในเรื่องของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน การบริจาคทั้งในรูปแบบสิ่งของและปัจจัย โดยมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 ช่วงเช้าของวันงาน ชาวบ้านจะมาช่วยกันดูแลความเรียบร้อยในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เช่น จัดเก้าอี้สำหรับแขกที่มาร่วมงาน และจัดเตรียมน้ำดื่มสำหรับผู้มาร่วมงาน เวลา 11.00 น. ยังได้มีการตั้งโรงทานของชาวบ้านท่ากกแก อาทิ ผัดหมี่แดง ก๋วยเตี๋ยว ส้มตำ ข้าวราดแกง ไอติม และน้ำดื่ม ไว้สำหรับชาวบ้านที่มาช่วยงานและดูแลความเรียบร้อยของบริเวณงาน ในวันนี้แต่ละคุ้มบ้านจะทยอยกันมารับต้นผึ้งที่วัด เพื่อนำไปเตรียมความพร้อมในการเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้งในเวลา 19.00 น.

3.2 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณี ทางชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ได้มีรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดพื้นบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน โดยผู้หญิงจะนุ่งซิ่นหัวแดงตีนก่าน ส่วนผู้ชายนุ่งโสร่ง คาดผ้าขาวม้า ในช่วงนี้ชาวบ้านยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการแต่งกายในชุดพื้นบ้าน ยังคงแต่กายตามสมัยนิยมในการเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น ผู้ที่แต่งกายเข้าร่วมงานจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดเป็นประจำ

ภาพที่ 35. การแต่งกายเข้าร่วมงานระเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงการฟื้นฟูประเพณี
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2556)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3.3 พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ก่อนถึงกำหนดการเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็น เป็นพิธีกรรมฝ่ายสงฆ์ปฏิบัติที่ปฏิบัติกันในงานมงคลต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ ผู้ที่มาร่วมงานในเวลา 18.00 น. โดยมีเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก พระลูกวัด ผู้ทำหน้าที่ด้านศาสนพิธี หรือมัคทายก และชาวบ้านท่ากกแกบางส่วนที่เข้าร่วมพิธี เนื่องจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านส่วนใหญ่ จะไปตั้งขบวนรอ เพื่อเตรียมความพร้อมในการเดินขบวนแห่ เมื่อเจริญพระพุทธมนเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี พระลูกวัด และผู้เฒ่าผู้แก่ที่ร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นจะลงมาจุดใต้สังคทีปที่บริเวณฮ้านประทีปด้านข้างฝั่งซ้ายของพระอุโบสถ ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และบูชาหมากเบ็งก่อนเดินทางไปร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง

3.4 ขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่หน้าบ้าน นายสุนทร ท้าวเงิน ผู้ใหญ่หมู่ 8 เพื่อตั้งขบวนรอจนถึงกำหนดการแห่ปราสาทผึ้งในเวลา 19.00 น. ในปี พ.ศ. 2556 มีต้นปราสาทผึ้งในขบวนถึง 4 ต้น ในขบวนแห่นั้น จะมีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน ประกอบด้วยเครื่องดนตรีใช้กลองปั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และพิณ ร่วมด้วยบรรเลงแห่ไปในขบวน มีผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาว และเด็กๆ ร่วมฟ้อนรำในขบวนกันอย่างสนุกสนาน ในขบวนแห่ชาวบ้านจะถือประทีปเพื่อเป็นพุทธบูชาแม่กาเผือก ตามตำนานพระเจ้า 5 พระองค์

ภาพที่ 36 ขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู พ.ศ. 2556

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2556)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 37 วงดนตรีนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกในปี พ.ศ. 2556

(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 38 กลุ่มรำฟ้อนนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกในปี พ.ศ. 2556
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2556)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมื่อหัวขบวนแห่ปราสาทผึ้งเริ่มเข้าถึงเขตวัดท่ากกแก จะมีพิธีกรกล่าวต้อนรับทางวัดได้จัดสถานที่ไว้ให้นั่งรออยู่ภายในบริเวณวัด จากนั้น ขบวนแห่ปราสาทผึ้งจะแห่วนรอบพระอุโบสถและสิมเก่า จำนวน 3 รอบ เมื่อครบแล้วจะนำปราสาทผึ้งไปวางเรียงกันที่ด้านหน้าพระอุโบสถ ส่วนไต้สังคทีปที่ชาวบ้านถือมานั้น ก็จะถูกนำไปวางที่ฮ้านประทีปรอบๆ พระอุโบสถ แล้วแยกย้ายกันไปนั่งในบริเวณที่ได้จัดสถานที่ไว้ให้

ภาพที่ 39 ไต้สังคทีปและฮ้านประทีปที่จัดเตรียมไว้รอบพระอุโบสถ
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

3.5 พิธีเปิดงานและกิจกรรมภายในงาน เมื่อทุกอย่างพร้อมเพียงกันแล้ว ก็จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์เทศนาอานิสงส์ของการถวายต้นผึ้ง หลังจากเทศนาเรียบร้อยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นขั้นตอนที่เรียกว่า **“สัมโมทนียกถาแห่งการถวายต้นผึ้ง”** หลังจากที่พระภิกษุสงฆ์สัมโมทนียกถาเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มัคนายกก็นำกล่าวคำถวายปราสาทผึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการบูชาและเป็นการขอขมาพระรัตนตรัยเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและหมู่คณะ ดังนี้

คำถวายปราสาทผึ้ง

“อิมานิ มะยัง ภัณเต มธุปุพพะปาสาทะ อภิปูชยามะ”

ข้าพเจ้าขอถวายบูชายังต้นดอกผึ้งแก่พระพุทธเจ้า พระสถูป รูปพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์และเทพยดาอันรักษาวัดวาอารามแห่งวัดท่ากกแกนี้ขอความมาสุขความเจริญจงบังเกิดมีแก่ฝูงข้า พระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยเทอญ (พระสมุไพศาล ภทฺรมุณี, 2558)

หลังจากที่กล่าวคำถวายต้นผึ้งเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นเป็นการเปิดงานโดย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อำเภอหล่มสัก เป็นผู้กล่าวเปิดงาน ผู้มีเกียรติที่มาร่วมในงานเป็นแขกผู้มีเกียรติ เช่น ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมทั้งแขกผู้มีเกียรติ จากนั้นตัวแทนของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ได้มอบของที่ระลึกแก่ท่านประธานในพิธี หลังจากนั้นก็เป็นกิจกรรมรื่นเริงภายในหมู่บ้าน โดยจัดให้มีการละเล่นฟ้อนรำ โดยวงดนตรีพื้นบ้านของไทหล่ม

3.6 วันทอดกฐินและปราสาทผึ้ง รุ่งเช้าวันถัดมาชาวบ้านท่ากกแกจัดให้มีพิธีทอดกฐินและปราสาทผึ้งพร้อมกัน การทอดกฐิน ตามความหมายของพระไตรปิฎก ได้อธิบายความหมายของคำว่ากฐิน โดยสรุปไว้ 4 ประการ คือ ข้อแรกเป็นชื่อของกรอบไม้อันเป็นแม่แบบสำหรับทำจีวร ข้อสอง เป็นชื่อของผ้าที่ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อทำจีวรตามแบบหรือกรอบไม้นั้น ข้อสาม เป็นชื่อของบุญกิริยาในการถวายผ้ากฐิน เพื่อให้พระสงฆ์ทำจีวร หรือ ข้อสี่ เป็นชื่อของสังฆกรรม คือ กิจกรรมของสงฆ์ที่จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (กรมศาสนา, 2551)

นอกจานี้ คำว่ากฐิน ในอีกความหมายหนึ่ง แปลว่า สุก หมายความว่า ผู้ที่จะรับกฐินได้ต้องบ่มตัวให้สุขเสียก่อน คือการที่พระสงฆ์จะต้องไม่หนีไปค้างคืนวันอื่นเลยตลอดระยะเวลา 3 เดือน เว้นแต่มีกิจจำเป็นตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าอนุญาติไว้ เพราะฉะนั้น คำว่า กฐิน จึงได้แปลว่า สุข เพราะผู้ที่เข้าจำพรรษาตลอดไตรมาสเท่านั้นที่จะรับกฐินได้ โดยมีความเชื่อว่าพระสงฆ์ที่จำพรรษาครบด้วยปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ตามสมควรแก่สติปัญญาและวาสนาบารมีของตน จึงสมควรรับกฐินได้ (สมทรง ปุญญฤทธิ์, 2525)

การทอดกฐินในปัจจุบัน ถือว่าเป็นทานพิเศษ กำหนดเวลาปีหนึ่งทอดถวายได้เพียงครั้งเดียว ตามอรรถกถาฎีกาต่าง ๆ พอกำหนดได้ว่าชนิดของกฐินมีสองลักษณะ คือ **จุลกฐิน** การทำจีวร พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ทุกฝ่ายต้องช่วยกันทำให้เสร็จภายในกำหนดหนึ่งวัน ทำฝ้าย ปั่น กรอ ตัด เย็บ ย้อม ทำให้เป็นขันธ์ได้ขนาดตามพระวินัย แล้วทอดถวายให้เสร็จในวันนั้น และ **มหากฐิน** คืออาศัยปัจจัยไทยทานบริวารเครื่องกฐินจำนวนมากไม่รีบด่วน เพื่อจะได้มีส่วนหนึ่งเป็นทุนบำรุงวัด คือทำนวกรรมบ้าง ซ่อมแซมบูรณของเก่าบ้าง ปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า **กฐินสามัคคี**

การทอดกฐินของบ้านท่ากกแก เป็นแบบกฐินสามัคคี โดยมีการนำผ้ากฐินทานกับเครื่องบริวารที่จะถวายไปตั้งไว้ ณ วัดพร้อมกับปราสาทผึ้ง พอถึงวันกำหนดเจ้าภาพผู้เป็นเจ้าของกฐินจึงพากันไปยังวัด เพื่อทำพิธีถวาย การถวายกฐินนิยมถวายในโบสถ์ ก่อนจะถึงกำหนดเวลาจะเอาเครื่องบริวารกฐินไปจัดตั้งไว้ในโบสถ์ก่อน พอถึงกำหนดเวลาพระสงฆ์ที่จะรับกฐิน จะลงโบสถ์พร้อมกันนั่งบนอาสนที่จัดไว้ เจ้าภาพกฐิน พร้อมด้วยผู้ร่วมงานจะพากันไปยังโบสถ์ เมื่อถึงหน้าโบสถ์เจ้าหน้าที่จะนำผ้าพระกฐินไปรอส่งให้ประธาน ประธานรับผ้าพระกฐินวางบนมือถือประคอง นำคณะเดินเข้าสู่โบสถ์ แล้วนำผ้าพระกฐินไปวางบนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์ และหน้าพระประธานในโบสถ์ คณะที่ตามมาเข้านั่งที่ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกราบพระพุทธรูปประธานในโบสถ์แบบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง แล้วกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้วพระสงฆ์รับ สาธุการ ประธานวางผ้าพระกฐินลงบนพานเช่นเดิม แล้วกลับเข้านั่งที่ ต่อจากนี้ไปเป็นพิธีกรานกฐินของพระสงฆ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

คำกล่าวถวายกฐิน

อิมัง ภันเต, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ,
โอโณชะยามะ, สาธุ โน ภัณเต, สังโฆ, อิมัง สะปะริวารัง,
กะฐินะจีวะระทุสสัง, ปะฏิคคัณหาตุ, ปะฏิคคะเหตวา จะ,
อิมินา, ทุสเสนะ, กะฐินัง, อัตถะระตุ, อัมหากัง,
ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ,
นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน กับของบริวารนี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน พร้อมกับของบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้งรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญฯ

เจ้าภาพกฐินถวาย “ผ้ากฐิน” แก่พระภิกษุ โดยนำถวายตั้งไว้พระภิกษุสงฆ์จะนำไปกระทำพิธี “อุปโลกน์กฐินและกรานกฐิน” อันเป็น “สังฆกรรม” ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เมื่อพระภิกษุสงฆ์เสร็จพิธีในการกรานกฐิน เรียบร้อยแล้ว คณะจึงถวายผ้าจำนำพรรษา และพระภิกษุสงฆ์จะถอนจีวรเก่าและพินทุอธิษฐานผ้าพร้อมกัน พร้อมทั้งนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ครองผ้าจีวรใหม่ทันที เพื่อเจ้าภาพจะได้อานิสงส์ในทันที

จากนั้น พระภิกษุสงฆ์ทักษิณาวัตรรอบพระอุโบสถ พร้อมมาลาพุทธบูชา เมื่อพระภิกษุสงฆ์ครองผ้าจีวรเรียบร้อยแล้ว ได้ทักษิณาวัตรรอบพระอุโบสถพร้อมมาลาพุทธบูชา 3 รอบ แล้วนำมาลาสักการะ บูชาคุณพระรัตนตรัย ภายในพระอุโบสถ จากนั้นก็ถวายเครื่องบริวารกฐินทั้งหมดแด่พระภิกษุสงฆ์ ต่อด้วยการแสดงธรรมของพระภิกษุสงฆ์ เมื่อจบการแสดงธรรมเทศนาแล้ว คณะเจ้าภาพกฐิน รับด้วย สาธุ สาธุ สาธุ อนุโมทามิ พร้อมกราบสักการะพระภิกษุสงฆ์พร้อมกัน

จากนั้นกราบบูชาพระรัตนตรัยอีกครั้ง แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล ตั้งนโม 3 จบ กราบลาพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกับการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (พ.ศ. 2557 - ปัจจุบัน)

จากการที่ชาวบ้านได้รวมกลุ่มคนในหมู่บ้านจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก จนทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักของหมู่บ้านใกล้เคียง จึงทำให้เทศบาลตำบลตาลเดี่ยวเกิดความสนใจในงานประเพณีดังกล่าว และสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 และได้บรรจุเป็นแผนการดำเนินงานประจำปีของเทศบาลตาลเดี่ยว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ทางการพัฒนาประเทศด้วยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และในปี พ.ศ. 2552 กระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นมา หน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นทั่วประเทศ จึงนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวได้มาเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี และสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) ผนวกกับชุมชนบ้านท่ากกแก มีความโดดเด่นในเรื่องของงานประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังได้มีการรวมกลุ่มการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จึงได้รับความสนใจจากเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว เข้ามาให้การสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ตามแผนพัฒนาข้อที่ 7 ด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่คอยสนับสนุนข้อมูลองค์ความรู้ และการสืบค้นประวัติความเป็นมาของชุมชน และประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจที่หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลโดยตรง และให้ความสำคัญกับงานประเพณีของท้องถิ่น

โดยรูปแบบและขั้นตอนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน โดยเยาวชนที่เข้ามาร่วมงาน จะเป็นกลุ่มที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานต่างๆ ของวัดอยู่เป็นประจำ โดยบทบาทของเยาวชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในช่วงนี้จะเข้ามามีส่วนช่วยในการจัดทำอุปกรณ์ในการตกแต่งในงาน ทำดอกผึ้ง และเข้าร่วมในกิจกรรมอื่นๆ ของทางวัด นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมของแห่ปราสาทผึ้ง โดยการส่งเสริมให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นในกิจกรรมที่รับผิดชอบ เช่น กิจกรรมการแสดงการจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้าน เมื่อได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เสนอแนะในสิ่งที่ต้องการจะนำเสนอในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งแล้ว ก็ส่งเสริมให้เยาวชนได้ดำเนินการโดยมีผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำ นอกจากนี้ เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง นอกจากนี้ยังได้มีการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทั้งในรูปแบบป้ายไวนิล และประชาสัมพันธ์ผ่าน Facebook ของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ชาวบ้านท่ากกแก และที่สำคัญที่สุดคือ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เป็นกระบอกเสียงสำคัญ เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชน อีกทั้งยังได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้เข้าร่วมงานประจำอำเภอ และประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลและสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. กำหนดจัดงาน

กำหนดจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก พร้อมด้วยหน่วยงานภาครัฐ และผู้นำชุมชน ประกอบไปด้วย นายกเทศมนตรีตำบลตาลเดี่ยว ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าคุ้มบ้าน มาประชุมเพื่อปรึกษาหารือเรื่อง กำหนดวันจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และการกำหนด

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

หน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดงาน ซึ่งในปี พ.ศ. 2558 (ปีที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล) การประชุมเตรียมงานต้องจัดล่วงหน้าอย่างน้อย 1 เดือน เพื่อทำความเข้าใจและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการจัดงาน รวมถึงการจัดเตรียมสถานที่ และการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในงาน

จากมติที่ประชุมได้ข้อสรุปว่า กำหนดจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งขึ้น ระหว่างวันที่ 22 – 23 พฤศจิกายน 2558 โดย เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว สนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน จำนวน 50,000 บาท และให้การสนับสนุนในเรื่องของการจัดสถานที่ เช่น กางเต็นท์ จัดโต๊ะ เก้าอี้ และการดูแลทำความสะอาดรอบๆ บริเวณงาน การจัดทำปราสาทผึ้งให้แต่ละคุ้มบ้านรวมตัวกันทำที่วัด รวมถึงการตกแต่ง สถานที่ต่างๆ ในวัด ให้ชาวบ้านช่วยกัน ส่วนการเรี่ยไรเงินทำบุญ และข้าวสารอาหารแห้งที่จะนำมาใช้ในการจัดงาน มอบหมายให้หัวหน้าคุ้มบ้านดำเนินการ

ภาพที่ 40 ประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 12 ตุลาคม 2558)

2. การจัดเตรียมสถานที่ จัดทำปราสาทผึ้งและอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน

2.1 การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน ประกอบไปด้วย **ไม้ไผ่** ใช้ประมาณ 300 ลำ นำมาใช้ในการทำโครงต้นปราสาทผึ้ง ทำฮ้าน (ร้าน) ประทีป ฐานรองประทีป ซุ้มอาหาร ทำโครงโคมแขวน และเสาธงประดับบริเวณงาน **ต้นกล้วย** ใช้ประมาณ 30 ต้น กาบกล้วยใช้โอบโครงปราสาทผึ้ง ใบตองใช้สำหรับทำหมากเบ็ง ทั้งไม้ไผ่และต้นกล้วย ชาวบ้านจะไปรวมตัวตัดกันที่บ้านของนางธัญญา คำมี แล้วนำมารวมไว้ที่วัด **ไม้จ๊อยท์** ใช้สำหรับการทำโครงต้นปราสาทผึ้ง ซื้อจากร้านขายไม้ในอำเภอหล่มสัก **เทียนพรรษาที่ใช้แล้ว** นำมาทำดอกผึ้ง หรือดอกเผึ้ง และใช้ทำประทีป โดยเทใส่ในกะลามะพร้าวและใส่ไส้ของประทีป **กะลามะพร้าว** จำนวน 700 กะลา ใช้สำหรับทำไต้สังคทีป ถือนำทางในขบวนแห่ประสาทผึ้ง ส่วนใหญ่เมื่อใกล้ถึงงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะช่วยกันเก็บกะลามะพร้าวที่ใช้ประกอบอาหารในครัวเรือน แล้วนำมารวบรวมไว้ที่วัด **ผ้าและด้ายไหมพรม** ใช้สำหรับทำทุงรือตุง ภายในงานจะทำธงประมาณ 20 ทุง **ขวดกระทิงแดง** จำนวน 200 ขวด ใช้ทำตะเกียงส่องสว่างตามเส้นทางขบวนแห่ ได้จากร้านขายของชำ ในหมู่บ้าน

ภาพที่ 41 ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558)

2.2 การทำต้นปราสาทผึ้ง การทำต้นปราสาทผึ้งได้แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน คือ การทำโครง เป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย และการประดับตกแต่ง เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง การทำโครงการปราสาทผึ้ง การแบ่งหน้าที่ปรับผิดชอบในแต่ละงานนั้นจะเป็นการแบ่งตามความถนัดของแต่ละบุคคล

การทำโครงการเริ่มจากการเลือกรูปแบบ และออกแบบโครงไม้ให้มีสัดส่วนสวยงาม โครงปราสาทผึ้งมีด้วยกัน 4 แบบ คือ ปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ ลักษณะโดยรวมคลายกับพระสถูปเจดีย์ หรือพระธาตุที่ปรากฏในบริเวณภาคอีสาน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม หรือบางทีเรียกว่า เจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยม ทรงหอผี เป็นปราสาทผึ้งที่สร้างขึ้นเลียนแบบอาคารเรือนที่อยู่อาศัยแบบพื้นเมืองของชาวอีสาน แต่สร้างให้มีขนาดเล็กเป็นลักษณะของเรือนจำลอง ปราสาทผึ้งแบบทรงหอผีมีลักษณะเช่นเดียวกับศาลพระภูมิ ศาลมเหศักดิ์ หรือศาลปู่ตา ตามหมู่บ้านต่างๆ ในชนบท ซึ่งศาลต่างๆ เหล่านั้นมีลักษณะโดยรวมจำลองรูปแบบมาจากอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทรงบุษบก เป็นปราสาทที่สร้างขึ้นจำลองจากบุษบก บุษบกเป็นเรือนเครื่องยอดขนาดเล็ก หลังคาทรงมณฑป ตัวเรือนโปร่ง มีฐานทึบ และเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลักษณะคล้ายกับบุษบกธรรมาสน์ ชาวอีสานเรียกว่า หอธรรมาสน์ หรือ ธรรมาสน์เทศน์ และทรงจตุรมุข เป็นปราสาทผึ้งที่จำลองแบบมาจากปราสาทราชมณเฑียรในพระบรมมหาราชวัง เป็นอาคารจำลองขนาดเล็กทรงจตุรมุข มีแผนผังเป็นรูปกากบาท มีสันหลังคาจั่ว ชั้นบนอยู่ในระดับเดียวกัน และออกมุขเสมอกันทั้งสี่ด้าน ที่หลังคามีจั่ว หรือหน้าบันประจำมุขด้านละจั่วหรือด้านละหนึ่งหน้าบัน ด้วยเหตุที่มีการออกมุขทั้งสี่ด้าน และประกอบด้วยหน้าบันสี่ด้าน จึงเรียกว่าทรงจตุรมุข ซึ่งเป็นอาคารที่มีเรือนยอดเป็นชั้นสูง ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกที่นิยมทำกันก็คือ **ทรงพระธาตุ** และ**ทรงจตุรมุข** การขึ้นโครงในช่วงนี้ทำโดยการใช้ไม้ไผ่และไม้จ๊อยท์ผสมกัน โดยจะใช้ไม้ไผ่เป็นเสากลาง และใช้ไม้จ๊อยท์ตีเป็นโครง แล้วขนาบด้วยไม้ไผ่ผ่าซีก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์หนังสือกลาง

ภาพที่ 42 การเตรียมโครงต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งทรงจตุรมุข
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 43 การเตรียมโครงต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2558)

การทำดอกผึ้งและประดับตกแต่งปราสาทผึ้ง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบงานในส่วนนี้ โดยจะรวมตัวกันที่บริเวณด้านข้างของโรงครัวภายในวัด การทำดอกผึ้งในยุคนี้จะมีแม่พิมพ์อยู่ 2 ชนิด คือ แม่พิมพ์จากมะละกอ โดยการนำผลมะละกอดิบมาแกะสลักเป็นรูปดอกไม้ และแม่พิมพ์จากผลลูกโพธิ์ศรี โดยการนำผลลูกโพธิ์ศรีที่แห้งแล้วมาแกะเปลือกออก นำไม้เสียบเพื่อให้ง่ายต่อการจับ

ระหว่างนี้ ก็จะมีอีกกลุ่มที่จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการทำดอกผึ้ง โดยการก่อไฟตั้งกระทะใส่เทียนลงไปให้ละลาย เทียนที่นำมาใช้ในงานได้จากการเก็บรวบรวมไว้จากปีที่ผ่านมา และเทียนที่เหลือจากช่วงเข้าพรรษา โดยการเก็บรวบรวมของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อนำมาทำเป็นดอกผึ้งสำหรับตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง ในช่วงนี้จะมีเยาวชนที่เคยติดตามผู้ปกครองมาช่วยงาน ก็จะมาร่วมทำดอกผึ้งตามคำชักชวนของผู้ปกครอง เมื่อได้ดอกผึ้งครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว จะนำเกสรดอกผึ้งที่ได้เตรียมไว้ตามติดกับดอกผึ้งแล้วนำไปตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง แล้วตกแต่งด้วยข้าวตอก ดอกไม้และยอดของดอกผึ้งจะนำมากเบ็งไปประดับไว้ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้าในวันออกพรรษา และเป็นการบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ความวิจิตรของต้นผึ้งนั้น จะงามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฝีมือของคนในท้องถิ่น เมื่อตกแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำเครื่องไทยธรรม และเครื่องผ้าป่า ประกอบไปด้วย สมุด ดินสอ ผ้าสบงจีวร เครื่องใช้อื่นๆ และปัจจัย ประดับต้นปราสาทผึ้งอีกที

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 44 ดอกผึ้งพร้อมเกสรที่ใช้ในการตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

ภาพที่ 45 การตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

การแทงหยวก เป็นวิชาความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่อดีต โดยใช้วัสดุที่หาง่าย คือ ต้นกล้วย มาสร้างงานฝีมือซึ่งมักใช้ในงาน ตกแต่งประดับประดา เมรุเผาศพ งานบวช งานกฐิน และงานตกแต่งอื่นๆ สืบทอดกันมา อุปกรณ์ที่ใช้ในการแทงหยวก ประกอบไปด้วย 1. ต้นกล้วย 2. มีด 3. มีดสองคม 4. หินลับมีด 5. เส้นตอก ในอดีตนิยมใช้กล้วยตานี เพราะไม่แตกง่าย ปัจจุบันต้นกล้วยตานีหายาก และมีขนาดไม่เหมาะสมสำหรับใช้งาน จึงนิยมใช้ต้นกล้วยน้ำว้าแทน โดยต้องเป็นต้นกล้วยน้ำว้าสาว คือ ต้นกล้วยที่ยังไม่มีเครือ หรือยังไม่ออกหวีกล้วย ต้นกล้วยจะอ่อนแทงลวดลายได้ง่าย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ปัจจุบันช่างแทงหยวกฝีมือดีของบ้านท่ากกแกเหลืออยู่เพียงคนเดียวของบ้านท่ากกแก คือ นายเก่ง คชสาร หรือช่างเก่ง ที่ยังคงสืบทอดศิลปะการแทงหยวกไว้ ก่อนเริ่มการแทงหยวกจะต้องนำต้นกล้วยมาตัดเป็นท่อนให้มีขนาดความยาวตามที่ต้องการ จากนั้น ก็จะลอกกาบกล้วยออกเป็นกาบๆ เวลาลอกต้องลอกด้วยความประณีต เพื่อไม่ให้กาบกล้วยช้ำหรือแตก กาบกล้วยที่ลอกออกมาแล้วจะถูกนำมาคัดเลือกขนาดความกว้างของกาบที่เท่ากัน สีที่ใกล้เคียงกัน เพื่อนำไปแทงลายอย่างเดียวกัน นับว่าเป็นขั้นตอนที่พิถีพิถันอย่างยิ่ง แล้วนำกาบกล้วยออกมาวางแยกไว้เป็นพวกๆ เพื่อจะได้หยิบไปใช้ได้สะดวก

ลายแทงหยวก นิยมใช้ลายไทยโบราณเป็นลายมาตรฐาน ซึ่งปัจจุบันก็ยังลายไทยแบบดั้งเดิมอยู่ อาจจะมีการประยุกต์ลายขึ้นใหม่บ้าง แต่ก็ยังใช้ลายไทยเป็นพื้นฐาน หรือเป็นหลักในการแทงหยวกเสมอ ดังนี้

ลายฟันหนึ่ง หมายถึง ลายที่มีหนึ่งยอดเป็นลวดลายเบื้องต้นสำหรับผู้ที่เริ่มฝึกหัดแทงหยวกจะต้องฝึกฝนให้เกิดทักษะความชำนาญ ขนาดของฟันจะต้องเท่ากันทุกซี่ แทงเป็นเส้นตรงไม่คดโค้ง และต้องฉลุให้เท่ากันทั้งสองด้าน ลายฟันหนึ่งเป็นลวดลายที่ช่างแทงหยวกใช้กันทุกท้องถิ่น มีทั้งฟันขนาดเล็ก และฟันขนาดใหญ่ ลายฟันหนึ่งขนาดเล็กเรียกว่า ลายฟันปลา ลายฟันหนึ่ง เมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้าง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายฟันสาม หมายถึง ลายที่มีสามยอดเป็นลวดลายอีกแบบหนึ่งที่ช่างแทงหยวกนิยมใช้กันทุกท้องถิ่น ขนาดของลายฟันสามโดยทั่วไป มีขนาดความกว้างประมาณ 8 เซนติเมตร สูงประมาณ 7 เซนติเมตร ลายฟันสาม เมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้างเช่นเดียวกับลายฟันหนึ่ง

ลายฟันห้า หมายถึง ลายที่มีห้ายอด มีขนาดใหญ่กว่าฟันสามเล็กน้อย มีขนาดความกว้างประมาณ 9 เซนติเมตร สูงประมาณ 8 เซนติเมตร การแทงลายฟันห้ายากกว่าลายฟันสาม เนื่องจากต้องแทงถึงห้าหยักหรือห้ายอด หากไม่มีความชำนาญด้านซ้ายและด้านขวาจะมีขนาดไม่เท่ากัน และโดยเหตุที่ขนาดฟันห้าเป็นลายขนาดใหญ่ การแทงลายจึงต้องสอดไส้เพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงามเด่นชัดยิ่งขึ้น ลายฟันห้า เมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้างเช่นเดียวกับลายฟันหนึ่งและลายฟันสาม

ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ เป็นลายที่ประกอบส่วนที่เป็นเสาและนิยมใช้กันในทุกท้องถิ่นไม่แตกต่างกันลายน่องสิงห์เป็นลายที่แทงยาก กล่าว คือในการฉลุลายน่องสิงห์เป็นการฉลุเพียงครั้งเดียวแต่เมื่อแยกออกจากกันจะ ได้ลายทั้งสองด้านและทั้งสองด้านจะต้องเท่ากันเช่นเดียวกับลายฟันหนึ่ง ฟันสาม และฟันห้า แต่ลายน่องสิงห์ เป็นลายตั้งประกอบเสาด้านซ้ายและด้านขวา

ลายหน้ากระดาน ใช้เป็นส่วนประกอบของแผงส่วนบน ส่วนกลางและส่วนฐาน ชื่อของลายหน้ากระดานที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ได้แก่ ลายรักร้อย ลายก้ามปู ลายเครือเถา ลายดอก เป็นต้น

ลายเสา เป็นลายที่มีความสำคัญเนื่องจากการแทงกระทำได้ยาก เช่นเดียวกับลายหน้ากระดานส่วนฐาน ออกแบบลวดลายแตกต่างกันไปแต่ละบุคคล ช่างแทงหยวกมักจะออกแบบลวดลายมีความวิจิตรพิสดาร เพราะลายเสา เป็นลายที่จะแสดงฝีมือของช่างแต่ละคนเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อเป็นการประกวดประชันฝีมือกันอีกนัยหนึ่ง ลายที่มักใช้ในการแทงลายเสา ได้แก่ ลายเครือเถา เช่น มะลิเลื้อย ลายกนก ลายรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่นปลา นก ผีเสื้อ มังกร สัตว์หิมพานต์ ลายดอกไม้ ลายตลก ลายอักษร ลายสัตว์ 12 ราศี

ลายกระจังหรือลายบัวคว่ำ เป็นลายที่ใช้ประกอบกับลายฟันสาม และลายฟันหนึ่ง นิยมใช้เป็นส่วนยอดและส่วนกลางเท่านั้น ไม่นิยมใช้เป็นส่วนฐาน มีหลายแบบ ได้แก่ กระจังรวน

ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก นิยมใช้ลายฟันหนึ่ง และลายฟันสาม ซึ่งเป็นลาย ที่ง่าย และเมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้าง จากนั้นก็นำไปโอบโครงปราสาทผึ้ง โดยใช้เส้นตอกในมันมัดยึดให้ติดกับโครง

ศิลปะการแทงหยวก มีคุณค่าสูงด้านศิลปะ จิตใจ ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น การแทงหยวก เป็นภูมิปัญญาที่นับวันจะเลือนหายไปจากสังคมไทย จึงควรได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี จึงได้ปรึกษากับคุณลุงเก่ง คชสาร เปิดสอนศิลปะการแทงหยวกขึ้น ณ วัดท่ากกแก และได้รับความสนใจจากเยาวชนและคนในหมู่บ้านเข้ามาเรียนรู้วิธีการแทงหยวก โดยเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้วิธีการแทงหยวกนั้น เป็นกลุ่มที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของทางวัดอยู่เป็นประจำ จากการชักชวนของผู้ปกครอง จนได้เรียนรู้และซึมซับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น รวมถึงเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อที่จะได้ร่วมสืบทอดต่อไป ในการเรียนรู้วิธีการแทงหยวกของชุมชนบ้านท่ากกแก คุณลุงเก่งบอกว่า จะมาสอนจนกว่าผู้เรียนจะชำนาญ แต่ในช่วงนี้ยังอยู่ในระยะเริ่มแรกของการฝึก จึงยังทำได้เพียงลายเบื้องต้นเท่านั้น นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐก็ได้มีการส่งเสริมให้งานแทงหยวกของบ้านท่ากกแกได้เผยแพร่ในงานประเพณีต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ถึงแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะการแทงหยวกของบ้านท่ากกแกให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ภาพที่ 46 การฝึกสอนศิลปะการแทงหยวกของบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 12 มิถุนายน 2559)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 47 ผลงานการแทงหยวกเยาวชนและชาวบ้านของบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 12 มิถุนายน 2559)

2.3 ไต้สังคทีป การทำไต้สังคทีปในช่วงนี้ ชาวบ้าน จะมารวมกลุ่มกันบริเวณหน้าศาลาการเปรียญของวัด เพื่อนำกะลามะพร้าวที่ได้จากในหมู่บ้าน นำมาขัดให้เงางาม เพื่อใช้สำหรับใส่ขี้ผึ้ง โดยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทำให้แล้วเสร็จก่อนถึงกำหนดวันงาน ไต้สังคทีปที่ได้ จะนำมาจำหน่ายให้แก่ผู้เข้ามาร่วมงานขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ในราคาอันละ 10 บาท เพื่อเป็นการหารายได้เข้าวัดอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 48 ไต้สังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

2.4 ฮ้าน (ร้าน) ประทีป หรือฮ้านสังคทีป ฝ่ายชายจะรวมกลุ่มกันด้านข้างของพระอุโบสถ เพื่อจัดทำฮ้านสังคทีป สำหรับวางไต้สังคทีปของผู้ที่มาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยฮ้านประทีปของชาวไทหล่มบ้านท่ากกแกมี 2 แบบ คือ ฮ้านประทีป ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นร้านไม้ไผ่ความสูงประมาณเมตรห้าสิบเซ็น พื้นฮ้านปูด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ (สานขัดแตะ คือ การเอาไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อนๆ แล้วนำมาผ่าเป็นซี่ขนาด 2 เซนติเมตร แล้วนำมีดมาเหลาข้อไม้ไผ่ออก แล้วนำมาสานสลับกัน) ตกแต่งร้านด้วยทางมะพร้าวและกาบกล้วยที่ได้จากการแทงหยวกและปุกระดาษสวยงาม ตั้งไว้บริเวณด้านซ้ายของพระอุโบสถ เพื่อใช้สำหรับวางประทีป และขันหมากเบ็งก่อนการไปเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง แบบที่สอง คือ ฮ้านประทีปแบบยาว จะทำไว้ด้านขวา ด้านซ้าย และด้านหลังพระอุโบสถ เป็นร้านไม้ไผ่ความสูงประมาณ 1 เมตร ความยาวตามขนาดของพระอุโบสถแต่ละด้าน พื้นฮ้านปูด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งนำประทีปของตนมาวางรอบพระอุโบสถ

ภาพที่ 49 ฮ้านสังคทีปของชุมชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

2.5 หมากเบ็ง การทำหมากเบ็ง จะนิยมทำในช่วงเช้าของวันแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่ด้านหน้าอาคารชมรมฯ เพื่อช่วยกันทำหมากเบ็งเข้าร่วมในงาน โดยการพับใบตองให้เป็นกรวยซ้อนทับกันขึ้นไป 5 ชั้น อันมีความหมายถึงขันธ์ทั้ง 5 หรือ ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเบญจขันธ์ การทำหมากเบ็งนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งทางพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ นอกจากจะทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามความเชื่อของชาวพุทธแล้ว ยังเป็นการทำเพื่อบูชาดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตามความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่ชาวบ้านไทหล่มได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน

ภาพที่ 50 หมากเบ็งของชุมชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2.6 วัสดุและของตกแต่งภายในงาน ประกอบไปด้วย ธุงหรือธง โคมแขวน หรือโคมหมากนัด ฉัตร 5 ชั้น และตะเกียงน้ำมันจากขวดกระทิงแดง เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วม โดยจะมารวมตัวกันที่ด้านหน้าชมรมฯ เพื่อช่วยกันจัดทำอุปกรณ์ตกแต่งภายในวันงาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

ทุง หรือตุง คือผืนผ้าที่ถักทอด้วยด้ายหลากสี หรือที่เรียกว่าทุงใยแมงมุม และทุงที่เป็นผืนผ้าประดับด้วยกระดาษอังกฤษฉลุเป็นลวดลาย มีความกว้าง ประมาณ 2 คืบ ยาว 2 เมตร เป็นฝีมือของชาวบ้านในท้องถิ่น ถือเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองฟ้าและเมืองคน เป็นสถานที่ที่ผู้คนให้ความยำเกรง จึงได้ทำพิธีบูชาเพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงความเชื่อเรื่องผีด้ำหรือผีผู้เป็นใหญ่ ผีฟ้า แถน ทุงยังเป็นสัญลักษณ์บอกเขตให้ผู้คนรับรู้ว่าบริเวณที่ปักทุงนั้น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ได้ สืบทอดส่งต่อสัญลักษณ์สิ่งนี้เพื่อให้ความเคารพบูชาและการแสดงออกซึ่งความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เมื่อได้ทุงทั้งแบบถัก และแบบผืนผ้า ก็จะนำไปมันไว้ที่ปลายของเสาไม้ไผ่ จากนั้นนำเสาไม้ไผ่ไปติดตั้งตามจุดที่ได้กำหนดไว้ โดยการมัดติดกับหลักไม้ให้แข็งแรง

ภาพที่ 51 การทำทุงใยแมงมุมของชาวบ้านและเยาวชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

โคมแขวน หรือโคมหมากนัด ใช้เป็นเครื่องสักการะและใช้ส่องแสงสว่าง เป็นงานหัตถกรรมพื้นเมืองจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาและได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้คงอยู่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การดำรงชีวิตผูกพันกับศาสนา การสร้างผลงานทางศิลปะจึงมีแรงบันดาลใจจากความศรัทธา จึงนิยมนำมาใช้ในงานพิธีกรรมต่างๆ ทำด้วยไม้ไผ่และกระดาษสร้างเป็นโคมทรงแปดเหลี่ยม ใช้ประดับตกแต่งมีเทียนและประทีปเพื่อเป็นการสักการบูชาพระพุทธเจ้า และเชื่อว่าเป็นการบวงสรวงพระเกษแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ ซึ่งถือว่าเมื่อได้กระทำเช่นนี้แล้ว แสงประทีปจากโคมจะช่วงส่งประกายให้การดำเนินชีวิตเจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข

ภาพที่ 52 การทำโคมแขวนของเยาวชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

ฉัตร 5 ชั้น เป็นเครื่องไทยทานต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สูงตามต้องการ นำไม้ไผ่เหลาและทำเป็นวงกลมทำเป็นชั้น จำนวน 5 ชั้น มีรูปทรงคร้าวเจดีสูง และนำกระดาษว่าวที่ฉะลุลายมาติดที่ขอบวงกลมในแต่ละชั้น สลับสีให้สวยงาม จากนั้นนำเสาไม้ไผ่ไปติดตั้งตามจุดที่ได้กำหนดไว้ โดยการมัดติดกับหลักไม้ให้แข็งแรง

ภาพที่ 53 การทำฉัตร 5 ชั้นของชุมชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2558)

ตะเกียงน้ำมันจากขวดกระทิงแดง ใช้ประดับตามถนนที่เป็นเส้นทางในการแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อให้แสงสว่าง และใช้จุดประทีปในขบวน วิธีการทำ คือ นำฝากระทิงแดงมาเจาะรู แล้วใช้ได้ฟั่นเป็นไส้ตะเกียง น้ำมันตะเกียงใช้น้ำมันเบนซิน 2 ส่วน และน้ำมันโซล่า 1 ส่วนผสมกัน การติดตั้งจะใช้เสาไม้ไผ่ตอกเป็นหลัก ใช้ยางในของรถมอเตอร์ไซ ตัดเป็นชิ้นให้มีลักษณะเป็นวงกลม แล้วนำขวดน้ำมันไปติดตั้งที่หลักไม้ไผ่

นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งในส่วยอื่นๆ อีก เช่น การติดธงวัดและธงชาติเป็นทิวบริเวณงาน การติดกระดาษฉลุลายตกแต่งตามศาลา และกุฏิวัด เป็นต้น

2.7 ซุ้มอาหาร เป็นซุ้มที่ใช้ในสำหรับการจัดกิจกรรมตลาดพื้นบ้านไทหล่ม เป็นซุ้มขนาด 1.5 เมตร สูง 60 เซนติเมตร วัสดุทำจากไม้ไผ่ ทำลักษณะคล้ายแคร่ ยกพื้นปูด้วยระแนงไม้ไผ่ สำหรับวางอาหารที่จะนำมาขาย ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง หลังคามุงจาก

2.8 อาหารสำหรับผู้เตรียมงาน ทุกวันตั้งแต่เริ่มมีการเตรียมงาน จะมีกลุ่มแม่ครัวที่รับผิดชอบหน้าที่ในการทำอาหารกลางวันสำหรับผู้ที่มาช่วยงาน จะสลับสับเปลี่ยนกันไปในแต่ละวัน อาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารพื้นบ้าน และกับข้าวจากวัดที่ได้จากการบิณฑบาต ชาวบ้านจะเตรียมอาหารให้แล้วเสร็จก่อนเวลาฉัน ภัตตาหารเพลของพระสงฆ์ เมื่อได้ยินเสียงกลองเพลง สมาชิกในกลุ่มจะนำอาหารที่ได้เตรียมไว้ไปถวายพระสงฆ์ ที่ศาลาการเปรียญของวัด เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จแล้ว ก็จะทำภัตตาหารที่เหลือจากที่นำไปถวายและที่เหลือจากการบิณฑบาต มาร่วมรับประทานกันต่อที่บริเวณด้านข้างโรงครัวของวัด เมนูหลักที่ขาดไม่ได้เลยก็จะเป็นข้าวเหนียว ส้มตำ และน้ำพริก วัตถุดิบในการปรุงอาหารส่วนใหญ่ได้มาจากชาวบ้านช่วยกันบริจาคสิ่งของ เช่น ข้าวสาร มะละกอ พริก หอม กระเทียม ผักต่างๆ และมะพร้าว และวัตถุดิบบางอย่างที่จำเป็นจะต้องซื้อ ไม่ว่าจะเป็นน้ำมัน น้ำปลา ปลาร้า น้ำดื่มและอื่นๆ ได้งบประมาณจากชาวบ้านที่ช่วยกันบริจาค

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 54 การเตรียมอาหารสำหรับผู้มาช่วยงาน

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพที่ 55 การล้อมวงรับประทานอาหาร

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558)

3. ลำดับพิธีการในวันงาน

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ดังนี้

3.1 ช่วงเช้าของวันงาน ชาวบ้านจะมาช่วยกันดูแลความเรียบร้อยในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เช่น จัดเก้าอี้สำหรับแขกที่มาร่วมงาน และจัดเตรียมน้ำดื่มสำหรับผู้มาร่วมงาน เวลา 11.00 น. ยังได้มีการตั้งโรงทานของชาวบ้านท่ากกแก อาทิ ผัดหมี่แดง ก๋วยเตี๋ยว ส้มตำ ข้าวราดแกง ไอติม และน้ำดื่ม ไว้สำหรับชาวบ้านที่มาช่วยงานและดูแลความเรียบร้อยของบริเวณงาน ในวันนี้แต่ละคุ้มบ้านจะทยอยกันมารับต้นผึ้งที่วัด เพื่อนำไปเตรียมความพร้อมในการเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้งในเวลา 18.30 น.

3.2 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณี ทางชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ได้มีรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดพื้นบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน โดยผู้หญิงจะนุ่งซิ่นหัวแดงตีนก่าน ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น ผู้ชายจะนุ่งโสร่งคาดผ้าขาวม้า อีกทั้งยังถือเป็นการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของการทอผ้าที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา เทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายที่สื่อถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังได้มีการถ่ายทอด อัตลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่น คืองานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งถือเป็นงานบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในท้องถิ่นปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ โดยการทอให้เกิดเป็นลวดลายปราสาทผึ้งลงบนผืนผ้าซิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและถือเป็นมรดกตกทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร

ภาพที่ 56 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของกลุ่มสตรีไทหล่ม
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 57 การแต่งกายเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของกลุ่มผู้ชายไทหล่ม
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

ปัจจุบัน ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ได้จัดให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าให้แก่เยาวชนบ้านท่ากกแก ในเรื่องของการทอหัวซิน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคุณยายหนูพิน ล้วนทอง เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทหล่มให้แก่เยาวชนและผู้ที่สนใจของบ้านท่ากกแก เพื่อต้องการที่จะให้การทอผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นได้มีการสืบทอดต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 58 การฝึกทอหัวซิ่นของชุมชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 14 ตุลาคม 2559)

ภาพที่ 59 กลุ่มเยาวชนและชาวบ้านท่ากกแกที่เข้าร่วมการฝึกทอหัวซิ่น
(ถ่ายภาพโดย พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เมื่อ 14 ตุลาคม 2559)

3.3 พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ก่อนถึงกำหนดการเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็น เป็นพิธีกรรมฝ่ายสงฆ์ปฏิบัติที่ปฏิบัติกันในงานมงคลต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่มาร่วมงาน ปกติการเจริญพระพุทธมนต์เย็นจะเริ่มปฏิบัติในเวลา 18.00 น. แต่เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามกำหนดเวลา จึงได้เลื่อนเวลามาเป็น 17.30 น. โดยมีเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก พระลูกวัด ผู้ทำหน้าที่ด้านศาสนพิธี หรือมัคทายก และชาวบ้านท่ากกแกบางส่วนที่เข้าร่วมพิธี เนื่องจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านส่วนใหญ่ จะไปตั้งขบวนรอเพื่อเตรียมความพร้อมในการเดินขบวนแห่ เมื่อเจริญพระพุทธมนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าอาวาส และผู้เฒ่าผู้แก่ที่ร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นจะลงมาจุดใต้สังคทีปที่บริเวณฮ้านประทีปด้านข้างฝั่งซ้ายของพระอุโบสถ ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และบูชาหมากเบ็งก่อนเดินทางไปร่วมขบวนแห่ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

3.4 ขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่หน้าบ้าน นายสุนทร ท้าวเงิน ผู้ใหญ่หมู่ 8 เพื่อตั้งขบวนรอจนถึงกำหนดการแห่ปราสาทผึ้งในเวลา 18.30 น. แต่ก็จะมีบ้างคุ้มบ้านที่จะตั้งขบวนรอด้านหน้าคุ้มบ้านของตนเองเพื่อที่จะเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ในปี พ.ศ. 2558 มีต้นปราสาทผึ้งในขบวนถึง 17 ต้น เป็นปราสาทผึ้งของชุมชน 9 ต้น เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว ร้านโนนทองค้าไม้ กลุ่มเจ้าพ่อเจ้าแม่บ้านนาช่าว ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า กลุ่มวัดทุ่งธงไชย กลุ่มวัดโนนสว่างทางหลวง กลุ่มวัดจอมมณี กลุ่มวัดหินโง้น และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (จังหวัดพิษณุโลก) ในขบวนแห่นั้น จะมีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน ประกอบด้วย เครื่องดนตรีใช้กลองปั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และพิณ ร่วมด้วยบรรเลงแห่ไปในขบวน โดยมีแขกผู้เกียรติ หน่วยงานราชการ พ่อค้าประชาชน ผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาวและเด็กๆ ร่วมฟ้อนรำในขบวนกันอย่างสนุกสนาน ในขบวนแห่ชาวบ้านจะถือประทีปเพื่อเป็นการส่องให้เกิดแสงสว่างในระหว่างการเดินทาง และเพื่อเป็นองค์ประกอบที่สวยงามในขบวนแห่

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ภาพที่ 60 ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 61 วงดนตรีพื้นบ้านนำขบวนแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

เมื่อหัวขบวนแห่ปราสาทผึ้งเริ่มเข้าถึงเขตวัดท่ากกแก จะมีพิธีกรกล่าวต้อนรับรวมถึงชาวบ้านที่มาร่วมงานแต่ไม่ได้ไปร่วมขบวนแห่ ทางวัดก็ได้จัดสถานที่ไว้ให้นั่งรออยู่ภายในบริเวณวัด จากนั้น ขบวนแห่ปราสาทผึ้งจะแห่วนรอบพระอุโบสถและสิมเก่า จำนวน 3 รอบ เมื่อครบแล้วจะนำปราสาทผึ้งไปวางเรียงกันที่ด้านหน้าพระอุโบสถ ส่วนไต้สังคทีปที่ชาวบ้านถือมานั้น ก็จะถูกนำไปวางที่ฮ้านประทีปรองๆ พระอุโบสถ แล้วแยกย้ายกันไปนั่งในบริเวณที่ได้จัดสถานที่ไว้ให้

3.5 พิธีเปิดงานและกิจกรรมภายในงาน เมื่อทุกอย่างพร้อมเพียงกันแล้ว ก็จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์เทศนาอานิสงส์ของการถวายต้นผึ้ง หลังจากเทศนาเรียบร้อยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นขั้นตอนที่เรียกว่า **“สัมโมทนียกถาแห่งการถวายต้นผึ้ง”** คือ การที่ภิกษุพูดแสดงความขอบคุณหรือกล่าวถึงประโยชน์และอานิสงส์ของความดีหรือบุญกุศลที่ทายกทายิกาได้ทำการถวายต้นผึ้ง หรือปราสาทผึ้ง สัมโมทนียกถาเป็นเหตุให้ผู้ทำบุญนั้นเกิดความแช่มชื่นเบิกบาน เกิดความอิ่มใจในผลบุญที่ตนทำและปรารถนาจะทำบุญเพิ่มพูนขึ้นไปอีก การกล่าวสัมโมทนียกถาเป็นธรรมเนียมของพระสงฆ์มาแต่โบราณ โดยกล่าวเป็นภาษาไทย ใช้เวลามากน้อยแล้วแต่ผู้กล่าว และปกติจะกล่าวก่อนที่จะอนุโมทนาเป็นภาษาบาลี (พระธรรมกิตติวงษ์, 2548)

หลังจากที่พระภิกษุสงฆ์สัมโมทนียกถาเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มัคนายกก็นำกล่าวคำถวายปราสาทผึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการบูชาและเป็นการขอขมาพระรัตนตรัยเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและหมู่คณะ ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำถวายปราสาทผึ้ง

“อิมานิ มะยัง ภัณเต มธุปุพพะปาสาทะ อภิปูชยามะ”

ข้าพเจ้าขอถวายบูชายังต้นดอกผึ้งแก่พระพุทธเจ้า พระสถูป รูปพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์และเทพยดาอันรักษาวัดวาอารามแห่งวัดท่ากกแกนี้ขอความมาสุขความเจริญจงบังเกิดมีแก่ฝูงข้าพระพุทธิเจ้าทั้งหลายด้วยเทอญ (พระสมุไพศาล ภทฺรมุณี, 2558)

คติความเชื่อที่มีต่อประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ที่ยังคงความเชื่อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งในงานประเพณีนั้นมีการแฝงนัยสำคัญทางด้านความเชื่อในเรื่องต่างๆ ดังนี้

ความเชื่อที่แสดงให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีของกลุ่มชน ในการร่วมมือร่วมแรง ทำงานร่วมกัน ด้วยใจรักในการสืบสานงานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่ากกแก และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับหลักของพระพุทธศาสนา ที่นิยมนำเทียนไขมาร่วมทำบุญเพื่อแสงสว่างจากเทียนที่หล่อหลอมร่วมกันได้เปรียบเสมือนธรรมะที่จะนำทางชีวิตของพุทธศาสนิกชนต่อไป

หลังจากที่กล่าวคำถวายต้นผึ้งเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นเป็นการเปิดงานโดยประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นผู้กล่าวเปิดงาน พร้อมทั้งแขกผู้มีเกียรติมาร่วมงานกันจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งท่านประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นผู้หนึ่ง

ที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก โดยร่วมเสนอแนวคิดในการจัดงานร่วมกับเจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน อีกทั้งยังให้ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์งาน รวมถึงเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่ท่านได้เข้ามาสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก หลังจากพิธีเปิดงานแล้ว ชุมชนยังได้จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ อีกมากมาย ดังนี้

กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ การฟ้อนรำของชุมชนบ้านท่ากกแกมีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งจะจัดให้การฟ้อนรำเนื่องในโอกาสพิธีการงานบุญสำคัญ เพื่อเป็นการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การฟ้อนจะตั้งขบวนเป็นแถวและฟ้อนรำตามเสียงจั้งหวะกลองปั้ง **พร้อมกับเครื่องดนตรีที่ร่วมบรรเลง** กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และพิณ แต่เดิมนั้นการฟ้อนไม่มีแบบแผนอะไรมากมาย โดยการนำลูกหลานทั้งชายและหญิง มาแต่งกายแบบพื้นบ้าน ไทหล่มผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นมีหัวมีตีนแบบโบราณ ผู้ชายนุ่งกางเกงบ้าง นุ่งโสร่งบ้างผ้าขาวม้าคาดเอวและโพกศีรษะ **ต่อมา**เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2520 ได้มีผู้ที่ชำนาญในการฟ้อนรำชาวผู้ไท จากจังหวัดกาฬสินธุ์มาช่วยฝึกสอนให้ลูกหลานบ้านท่ากกแก จึงสามารถฟ้อนรำจังหวะแบบผู้ไทตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เรียกได้ว่าหนุ่มสาวบ้านท่ากกแกเมื่อสมัยยี่สิบกว่าปีก่อนนั้น มีความสามารถในการฟ้อนรำ เกือบทั้งหมู่บ้านทีเดียว ซึ่งปัจจุบันนี้ทางวัดพยายามรักษาประเพณีการฟ้อนรำเพื่อต้อนรับคณะกฐินผ้าป่า เมื่อมีบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยือน จึงมีการฟ้อนรำต้อนรับคณะศรัทธาเป็นประจำ การแสดงฟ้อนกลองโบราณได้มีการรวมกลุ่มการฝึกซ้อมดนตรีและการฟ้อนรำเป็นประจำ ใช้ระยะเวลาในการฝึกประมาณ 1 เดือน กลุ่มนักดนตรี และกลุ่มฟ้อนรำมีทั้งเยาวชนและกลุ่มหนุ่มสาว ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการแสดงชุดนี้ ส่วนใหญ่เกิดจากความชอบในการเล่นดนตรีและการฟ้อนรำ นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มที่เพื่อนถูกชักชวนให้เข้ามามีส่วนร่วมเช่นกัน โดยจะมีการรวมตัวฝึกซ้อมกันที่วัดในช่วงเย็นทุกวันจนถึงวันงาน

ภาพที่ 62 การแสดงฟ้อนกลองโบราณของชุมชนบ้านท่ากกแก
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

กิจกรรมการเดินแฟชั่นโชว์ เป็นการเดินโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม แต่ละยุคสมัย ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งในงานมีการเดินโชว์เครื่องแต่งกายทั้งชายและหญิง รวมถึงการแต่งกายในโอกาสต่างๆ ซึ่งมีการอธิบายเครื่องแต่งกายทั้งชายและหญิง ดังนี้

การแต่งกายของสตรีไทหล่มแต่เดิมนั้นนิยมนุ่งผ้าซิ่น ที่ทำด้วยไหมหรือฝ้าย ถ้าเป็นสตรีสูงศักดิ์ก็มีการเพิ่มความสวยงามมากขึ้น เช่น ผ้าซิ่นไหมตีนเงิน ผ้าซิ่นไหมตีนคำ และอาจจะมีผ้าซิ่นที่รับมาจากถิ่นอื่น เช่นผ้าซิ่นยวน (ภาคเหนือ) ผ้าแพรจีน ผ้ายกดอกของภาคกลาง บางครั้งหญิงสูงศักดิ์หรือภริยาคหบดีบางท่านก็นิยมนุ่งโจงกระเบนแบบสตรีภาคกลาง การแต่งกายโบราณแท้ไม่มีการนุ่งเสื้อเพียงแต่มีผ้าห่อกและสไบพาดเฉวียงบ่าเท่านั้น ต่อมาจึงมีการตัดเสื้อแขนกระบอกผ่าอก เสื้อแขนสั้นที่ทำจากฝ้ายหรือไหม และเสื้อคอกระเช้า ไทหล่มเรียกว่า **“เสื้อหมากกะแหล่ง”** เย็บตะเข็บด้วยด้ายสีแดง หรือเย็บห้าตะเข็บก็มีแล้วแต่ความนิยม ส่วนมากเป็นเสื้อสีขาวฝ้ายด้ายดิบ หรือย้อมสีด้วยมะเกลือ คราม ติดกระดุมเงินเม็ดถี่ๆ

การแต่งกายของผู้ชายไทหล่ม ผู้ชายไทหล่มไม่ว่าจะฐานะอะไรแต่เดิมนั้น เมื่ออยู่กับบ้านก็นุ่งผ้าขาวม้าธรรมดา นุ่งโสร่ง หรือนุ่งกางเกงขาก๊วย สีขาว สีเทา และสีดำ ไทหล่มเรียกว่า **“ส้งหัวโหล่ง”** แบบสบายๆ เมื่อมีกิจธุระจึงนุ่งเสื้อที่ทำด้วยผ้าฝ้ายแขนยาวหรือสั้น ผ่าอก กระดุมเงินหรือใช้ผ้าตัดเป็นเส้นสำหรับผูกติดกัน เสื้อย้อมเป็นสีดำมะเกลือ สีคราม

ชายไทหล่ม ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวลาว นิยมสักลายขา มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบ คือ แบบที่เรียกว่า ลาวพุงขาว และลาวพุงดำ ส่วนใหญ่ชายไทหล่มนิยมสักแค่ส่วนขาท่อนบนหรือที่เรียกว่าลาวพุงขาว การสักนอกจากจะใช้เป็นเครื่องรางของคลังแล้ว ค่านิยมการสักก็เพื่อแสดงถึงความเป็นชายชาตรี ความอดทนแข็งแรง และความกล้าหาญ และเพื่อโอ้อวดผู้สาว ซึ่งเป็นค่านิยมของผู้ชายชาวลุ่มน้ำโขงไทลาวโดยทั่วไป ในสมัยนั้น สมกับคำผญาโบราณว่า “ขาขาวมานั่งใกล้เหม็นคาวฮากสิออก ขาลายมาย่างผ้ายเหลียวแล้ว กะเหล่าเหลียว” (พระสมุไพศาล ภทรมุณี, 2558: สัมภาษณ์)

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสิงห์

ภาพที่ 63 การแสดงแฟชั่นโชว์ชุดไทหล่ม
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

กิจกรรมจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้สาวเข็นฝ้าย ผู้บ่าวเป่าแคน เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงไทหล่ม หลังจากว่างเว้นการทำงานในไร่ในสวน นิยมทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน การทอผ้าของสตรีไทหล่มได้มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าส่วนใหญ่จะผลิตจากไหม ฝ้าย และไหมแกมฝ้าย ชาวบ้านจะนิยมปลูกฝ้ายในที่ดินบริเวณใกล้บ้าน หรือบริเวณที่เป็นเนินสูง ดังนั้น ก่อนการทอผ้าจะต้องเข็นฝ้ายเพื่อนำเส้นด้ายไปเป็นวัตถุดิบในการทอผ้า หรือที่เรียกว่า ตำหูก โดยมีความเชื่อว่าหากลูกสาวบ้านไหนทอผ้าไม่เป็นก็จะไม่ได้ออกเรือน และการทอผ้าสมัยก่อน นิยมทอกันใต้ถุนบ้าน ผู้บ่าวสมัยก่อนต้องการจะจีบลูกสาวบ้านไหนก็นิยมที่จะเป่าแคนไปเพื่อเป็นการบอกให้ผู้ใหญ่รับทราบว่าจะมาจีบลูกสาวที่บ้าน

ภาพที่ 64 กิจกรรมการสาธิตวิถีชีวิตไทยหล่ม “ผู้สาวเข็นฝ้าย ผู้บ่าวเป่าแคน”
(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กิจกรรมการแสดงเส็งกลองหาง จากลูกหลานพ่อไสว บ้านขวัญโยน เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ไทหล่มในเทศกาลเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง การเส็งกลองหางเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบ เพราะแต่เดิมแท้กลองเส็งโบราณจะตีกลองคู่หรือกลองกิ่งเป็นกลองสองหน้า สำหรับกลองหางนั้น แต่เดิมมีไว้สำหรับแห่กองบุญกองทานต่างๆ ในอดีตการละเล่นเส็งกลอง เป็นการละเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และความสามัคคีกลมเกลียวกันในหมู่คณะ เสียงของกลองที่ตีออกมาก่อให้เกิดความเร้าใจ อีกทั้งยังบ่งบอกถึงความสามารถ และภูมิปัญญาในการทำกลอง ดังนั้นยามว่างเจ้าของกลองคงคิดอยากปะลองเสียงกัน จึงตีกลองเพื่อประชันขันแข่งกันขึ้น ลักษณะการตีจะตีเป็นยกๆ สลับกันไปมา กรรมการก็จะตัดสินจากเสียงกลองว่าลูกไหนดังดีและไพเราะกว่าก็เป็นผู้ชนะ

ภาพที่ 65 การประชันเส็งกลองหาง

(ถ่ายภาพโดย นิภา พิลาเกิด เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2558)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตลาดพื้นบ้านไทหล่ม วัฒนธรรมการรับประทานอาหาร วัฒนธรรมการกินแบบไทหล่มนั้น นิยมรับประทานข้าวเหนียวมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ต่อมาจึงรับประทานข้าวเจ้าบ้าง การรับประทานนั้น นิยมนำใส่ภาชนะที่เรียกว่า “ภาข้าวหย่อง” มีลักษณะคล้ายขันโตกแต่ทำด้วยหวาย การรับประทาน คือ การนั่งล้อมวงลงกับพื้นและนิยมให้บุรุษทานก่อนและสมัยโบราณจะต้องได้ยินเสียงพระตีกลองหรือรอเวลาให้พระฉันจังหันหรือเพลแล้ว ชาวบ้านจึงจะรับประทานอาหาร เป็นธรรมเนียมเมื่อเก่าก่อน ปัจจุบันค่านิยมเหล่านี้ได้เลิกไปแล้ว สำหรับพาข้าวหย่องนั้นในปัจจุบันนิยมใช้เป็นภาชนะอาหารถวายแก่พระสงฆ์ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่นิยมใช้พาข้าวหย่องในการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนแปลงไป

ภายในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีการออกร้านอาหารพื้นบ้านไทหล่มที่มีความหลากหลาย ถือเป็นเอกลักษณ์ของไทหล่มที่บรรพบุรุษได้ส่งต่อสืบทอดกันมาแต่โบราณให้ท่านทั้งหลายได้ลิ้มลองกันภายในงาน ยกตัวอย่างเช่น

ขี้ปู เป็นการถนอมอาหารอย่างหนึ่ง ขี้ปูมีลักษณะคล้าย “น้ำปู๋” ของภาคเหนือ บางครั้งก็เรียกกันว่า กะปิปู เพราะมีลักษณะคล้ายกะปิ ขี้ปูไทหล่มนั้นทำมาจากการนำเอาตัวปูทั้งตวปริมาณมากพอสมควรนำมาตำให้ละเอียด กรองเอาเฉพาะน้ำที่ได้จากการตำนั้น ตำกระเทียมผสมลงไปแล้วนำมาเคี่ยวจนกว่าน้ำนั้นงวดเต็มที่จึงนำมารับประทานและเก็บไว้ได้นานหลายเดือน และนิยม

นำมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง เช่น ใส่ส้มตำ (ตำส้มขี้ปู) ใส่น้ำพริก (แจ่วขี้ปู) จิ้มกินกับหน่อไม้ จิ้มกินกับมะขามอ่อน หรือผลไม้อื่นๆ

หน่อไม้ ด้วยภูมิประเทศของเมืองหล่มนั้นมีภูเขาอยู่รอบ หน่อไม้จึงเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่ไทหล่มชื่นชอบและขาดไม่ได้ในเมนูอาหาร หน่อไม้นำมาทำเป็นอาหารได้หลายประเภท เช่น หน่อไม้ที่ไทหล่มเรียกว่า “ไม้ซาง” นำมาต้มกินกับน้ำพริก แกงใส่ใบย่านาง หน่อไม้ประเภทหน่อไม้รวก นิยมนำมาทำเป็นหน่อไม้ดอง ไทหล่มเรียกว่า หน่อไม้ส้ม เมนูประเภทหน่อไม้นั้น ได้แก่ ซุปหน่อไม้ ลาบหน่อไม้ หมกหน่อไม้ คั่วหน่อไม้ แกงหน่อไม้ อูดลูดหน่อไม้ ฯลฯ

ส้มตำ ภาษาไทหล่มเรียกว่า “ตำส้ม” เป็นอาหารยอดนิยมของไทหล่ม เพราะเป็นอาหารที่กินมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ตำส้มที่นิยมมากที่สุดคือ ตำบักหุ่ง หรือมะละกอ ความจริงแล้วคำว่า “มะละกอ” มาจากคำว่า “เกาะมะละกา” แสดงว่าเราพึ่งรับเอาเข้ามาเมื่อประมาณสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แสดงให้เห็นว่าแต่เดิม ตำส้มนั้น มิใช่ตำมะละกออย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน แต่เดิมนั้นตำส้มเป็นการตำผลไม้อย่างอื่น เช่น ตำมะยม ตำขนุน ตำลูกยอ ตำมะม่วง ตำกล้วยฯลฯ ซึ่งไทหล่มก็ยังนิยมกินกันเป็นอาหารหลักและเป็นอาหารว่างกันมานาน ทีสำคัญตำส้มฉบับไทหล่มต้องใส่ปลาร้า จึงจะเป็นตำส้มแบบไทหล่มแท้ๆ

ขนมจีน เรียกตามภาษาไทหล่มว่า “เข้าหนมเส้น” เป็นอาหารที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาหารมอญโบราณ คนมอญเรียกอาหารชนิดนี้ว่า “ขะนอมจิ้น” คนไทยและคนลาวก็รับวัฒนธรรมการกินขนมจีน สืบต่อมาดัดแปลงตามรสนิยมของตนเอง ขนมเส้นไทหล่มนั้นมีลักษณะพิเศษคือ เส้นเล็ก และมีความเหนียวนุ่มกว่าขนมจีนทั่วๆ ไป เป็นที่เรื่องชื่อลือชา คือ ขนมเส้นหล่มเก่า โบราณนิยมทานขนมเส้นในงานมงคล เช่น งานบวช การแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เพราะถือว่าเส้นขนมจีนนั้น หมายถึงความมีอายุยืนนั่นเอง

ลาบ อาหารประเภทลาบนั้น ก็เป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่นิยมรับประทานกันอยู่หลายภูมิภาค แต่ลาบไทหล่มนั้นมีความพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือ เหมือนลาบเมืองเหนือกรายๆ ไม่ค่อยเหมือน ลาบอีสานสักเท่าไหร่ เพราะนิยมใส่เครื่องปรุงมากเป็นพิเศษเรียกว่าแทบจะใส่ทุกอย่างเลยที่เดียว ไม่ว่าตะไคร้ ใบมะกรูด ข่า หมากแค่น ใส่มากจนกลิ่นแทบฉุนสำหรับคนไม่เคยทาน แต่เดิมนั้นลาบไทหล่มนิยมกินลาบดิบล้วนๆ ใส่เลือดด้วยก็มีไม่ว่าจะเป็นลาบวัว ลาบควาย ลาบหมู ลาบไก่ ปัจจุบันนิยมลาบสุกกัน เนื่องจากมีการเตือนจากสาธารณสุข หรือเห็นตามข่าวอยู่บ่อยครั้งว่าการกินบาลดิบอาจทำให้เป็นโรคได้หลายอย่าง แต่ก็ยังมีบางคนที่ยังนิยมกินลาบดิบอยู่ คำว่าลาบนั้นไม่ใช่จะลาบได้เฉพาะเนื้อสัตว์เท่านั้น ไทหล่มยังนิยม ลาบพืชผักอาทิเช่น ลาบหน่อไม้ ลาบหมากเขือ ลาบเทา (ตะไคร่น้ำ) ฯลฯ คำว่าลาบยังพ้องกับคำว่า “โชคลาภ” จึงทำให้อาหารชนิดนี้นิยมรับประทานในงานมงคลต่างๆ อีกด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ซุป คำว่า ซุป ในที่นี้เป็นอาหารพื้นบ้านไทหล่มอย่างหนึ่งมีลักษณะคล้ายลาบ โดยการนำผัก ที่เราชอบ พืชผักที่นิยมนำมาซุปนั้น ได้แก่ ถั่วฝักยาว มะเขือ ใบมะม่วง หมากแปบ หัวทูน ขนุน เหล่านี้นำมานึ่งก่อน และนำมาผสมด้วยเครื่องปรุงมีน้ำปลาร้า งา ข้าวคั่ว พริกป่น มะพร้าวฝอย ไข่ไก่ หอยขม คลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้วนำมารับประทาน เป็นอาหารสมุนไพรชั้นเลิศ

แกง เป็นอาหารหลักชนิดหนึ่งของไทหล่ม อาหารประเภทแกงของไทหล่มดั้งเดิมนั้นไม่นิยม ใส่กะทิ ดังนั้น จึงเป็นแกงชนิดที่เรียกว่าแกงป่าเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพูดถึงแกป่าต้องหนีไม่พ้นเครื่องแกงที่เผ็ดร้อน รสชาติเข้มข้น ยิ่งใส่เนื้อสัตว์ลงไปให้เข้ากับน้ำแกง ยิ่งจะทำให้รสชาติกลมกล่อมขึ้น นิยมปรุงรสด้วยน้ำปลา น้ำปลาร้า น้ำจากใบย่านาง ขี้ปู หรือน้ำผักกะทอน เช่น แกงผักหวานใส่ไข่มดแดงซึ่งไทหล่มเรียกว่าไข่มดส้ม แกงอ่อมเนื้อวัว เนื้อไก่ เนื้อหมู เนื้อปลา หรือแม้กระทั่งกบและเขียด

ไส้กรอกไทหล่ม เป็นอาหารชนิดปิ้งย่างที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทหล่ม ทำจากเนื้อหมู และไส้หมู มีความคล้ายคลึงกับ ไส้อั่วของภาคเหนือ แตกต่างที่ไส้กรอกของไทหล่มไม่นิยมใส่ขมิ้น มีเครื่องปรุงดังนี้ เนื้อหมูสับละเอียด กระเทียม พริกสด ตะไคร้ ขมิ้น เกลือและพริกแกง

ถั่วแต้หรือถั่วเน่า ทำมาจากถั่วเหลืองโดยผ่านการต้มจนสุกแล้วนำมาหมักด้วยจุลินทรีย์ในธรรมชาติจนมีกลิ่น สี รส และลักษณะเฉพาะตัว กรรมวิธีการหมักถั่วเน่านั้น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจมีการปรับเปลี่ยนทั้งรสชาติและกรรมวิธีให้เหมาะสมกับยุคสมัย การทำถั่วเน่าของแต่ละท้องถิ่นจะมีกรรมวิธีการทำถั่วเน่าแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยทั่วไปชาวบ้านจะนิยมทำถั่วเน่าอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ ถั่วเน่าแบบเปียกและถั่วเน่าแบบแห้ง

วิธีการทำถั่วเน่า เริ่มแรกเลือกซื้อเมล็ดถั่วเหลืองที่มีคุณภาพ นำมาคัดแยกเมล็ดที่เสียออก แล้วนำไปล้างน้ำให้สะอาดและแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน เพื่อให้ถั่วนิ่ม จากนั้น นำถั่วเหลืองมาซาวน้ำทิ้งไว้ให้พอหมาดๆ ต้มในน้ำเดือดนาน 4 - 6 ชั่วโมง หรือ 1 วัน จนกว่าถั่วจะเปื่อย นำไปใส่ในกระบุงตะกร้า หรือเข่ง ที่รองและปิดทับด้วยใบตองตึง หาฝาหม้อ หรือไม้ที่หนักๆ มาทับอีกชั้น หมักให้ถั่วอบและร้อนโดยทิ้งไว้ 2 คืน หรืออาจนำไปตาก ส่วนใหญ่นิยมหมักถั่วเน่า ประมาณ 2-3 วัน จะได้ถั่วที่เริ่มเปื่อยยุ่ยและส่งกลิ่นเล็กน้อย ไทหล่มนิยมนำถั่วเน่ามาหมกแอบ เพื่อรับประทานเป็นอาหาร ไม่นิยมนำมาใส่แกงเหมือนทางภาคเหนือ

น้ำผักกะทอน เป็นน้ำที่ได้จากการต้มใบหรือเปลือกของต้นไม้ชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “ผักกะทอน” นำใบหรือเปลือกมาต้มจนได้น้ำที่เข้มข้น สำหรับเก็บไว้รับประกอบอาหาร เช่น ทำน้ำแจ่วผักกะทอน ใส่ส้มตำ ทำเป็นน้ำจิ้มทานกับมะม่วงดิบ

เมื่อมหรสพรื่นเริงต่างๆ ภายในงานได้เสร็จสิ้นลง ชาวบ้านก็จะทยอยกันกลับบ้านเพื่อเตรียมตัวร่วมพิธีทอดกฐินของวัดในวันรุ่งขึ้น

3.6 วันทอดกฐินและปราสาทผึ้ง รุ่งเช้าวันถัดมาชาวบ้านท่ากกแกจัดให้มีพิธีทอดกฐินและปราสาทผึ้งพร้อมกัน การทอดกฐิน ตามความหมายของพระไตรปิฎก ได้อธิบายความหมายของคำว่ากฐิน โดยสรุปไว้ 4 ประการ คือ ข้อแรกเป็นชื่อของกรอบไม้อันเป็นแม่แบบสำหรับทำจีวร ข้อสอง เป็นชื่อของผ้าที่ถวายแก่พระภิกษุสงค์ เพื่อทำจีวรตามแบบหรือกรอบไม้นั้น ข้อสาม เป็นชื่อของบุญกิริยาในการถวายผ้ากฐินเพื่อให้พระสงฆ์ทำจีวร หรือ ข้อสี่ เป็นชื่อของสังฆกรรม คือ กิจกรรมของสงฆ์ที่จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

นอกจานี้ คำว่ากฐิน ในอีกความหมายหนึ่ง แปลว่า สุก หมายความว่า ผู้ที่จะรับกฐินได้ต้องบ่มตัวให้สุขเสียก่อน คือการที่พระสงฆ์จะต้องไม่หนีไปค้างคืนวันอื่นเลยตลอดระยะเวลา 3 เดือน เว้นแต่มีกิจจำเป็นตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าอนุญาติไว้ เพราะฉะนั้น คำว่า กฐิน จึงได้แปลว่า สุข เพราะผู้ที่เข้าจำพรรษาตลอดไตรมาสเท่านั้นที่จะรับกฐินได้ โดยมีความเชื่อว่าพระสงฆ์ที่จำพรรษาครบด้วยปริยวัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ตามสมควรแก่สติปัญญาและวาสนาบารมีของตน จึงสมควรรับกฐินได้ (สมทรง ปุญญฤทธิ์, 2525)

การทอดกฐินในปัจจุบัน ถือว่าเป็นทานพิเศษ กำหนดเวลาปีหนึ่งทอดถวายได้เพียงครั้งเดียว ตามอรรถกถาฎีกาต่าง ๆ พอกำหนดได้ว่าชนิดของกฐินมีสองลักษณะ คือ **จุลกฐิน** การทำจีวร พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ทุกฝ่ายต้องช่วยกันทำให้เสร็จภายในกำหนดหนึ่งวัน ทำฝ้าย ปั่น กรอ ตัด เย็บ ย้อม ทำให้เป็นขันธ์ได้ขนาดตามพระวินัย แล้วทอดถวายให้เสร็จในวันนั้น และ **มหากฐิน** คืออาศัยปัจจัยไทยทานบริวารเครื่องกฐินจำนวนมากไม่รีบด่วน เพื่อจะได้มีส่วนหนึ่งเป็นทุนบำรุงวัด คือทำนวกรรมบ้าง ซ่อมแซมบูรณของเก่าบ้าง ปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า **กฐินสามัคคี**

การทอดกฐินของบ้านท่ากกแก เป็นแบบกฐินสามัคคี โดยมีการนำผ้ากฐินทานกับเครื่องบริวารที่จะถวายไปตั้งไว้ ณ วัดพร้อมกับปราสาทผึ้ง พอถึงวันกำหนดเจ้าภาพผู้เป็นเจ้าของกฐินจึงพากันไปยังวัด เพื่อทำพิธีถวาย การถวายกฐินนิยมถวายในโบสถ์ ก่อนจะถึงกำหนดเวลาจะเอาเครื่องบริวารกฐินไปจัดตั้งไว้ในโบสถ์ก่อน พอถึงกำหนดเวลาพระสงฆ์ที่จะรับกฐิน จะลงโบสถ์พร้อมกัน นั่งบนอาสนที่จัดไว้ เจ้าภาพกฐิน พร้อมด้วยผู้ร่วมงานจะพากันไปยังโบสถ์ เมื่อถึงหน้าโบสถ์ เจ้าหน้าที่จะนำผ้าพระกฐินไปรอส่งให้ประธาน ประธานรับผ้าพระกฐินวางบนมือถือประคอง นำคณะเดินเข้าสู่โบสถ์ แล้วนำผ้าพระกฐินไปวางบนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์ และหน้าพระประธานในโบสถ์ คณะที่ตามมาเข้านั่งที่ ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบพระพุทธรูปประธานในโบสถ์แบบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง แล้วกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้วพระสงฆ์รับ สาธุการ ประธานวางผ้าพระกฐินลงบนพานเช่นเดิม แล้วกลับเข้านั่งที่ ต่อจากนี้ไปเป็นพิธีกรานกฐินของพระสงฆ์

คำกล่าวถวายกฐิน

อิมัง ภันเต, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ,
โอโณชะยามะ, สาธุ โน ภัณเต, สังโฆ, อิมัง สะปะริวารัง,
กะฐินะจีวะระทุสสัง, ปะฏิคคัณหาตุ, ปะฏิคคะเหตวา จะ,
อิมินา, ทุสเสนะ, กะฐินัง, อัตถะระตุ, อัมหากัง,
ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ,
นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน กับของบริวารนี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน พร้อมกับของบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้งรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญฯ

เจ้าภาพกฐินถวาย “ผ้ากฐิน” แก่พระภิกษุ โดยนำถวายตั้งไว้พระภิกษุสงฆ์จะนำไปกระทำพิธี “อุปโลกน์กฐินและกรานกฐิน” อันเป็น “สังฆกรรม” ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เมื่อพระภิกษุสงฆ์เสร็จพิธีในการกรานกฐิน เรียบร้อยแล้ว คณะจึงถวายผ้าจำนำพรรษา และพระภิกษุสงฆ์จะถอนจีวรเก่าและพินทุอธิษฐานผ้าพร้อมกัน พร้อมทั้งนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ครองผ้าจีวรใหม่ทันที เพื่อเจ้าภาพจะได้อานิสงส์ในทันที

จากนั้น พระภิกษุสงฆ์ทักษิณาวัตรรอบพระอุโบสถ พร้อมมาลาพุทธบูชา เมื่อพระภิกษุสงฆ์ครองผ้าจีวรเรียบร้อยแล้ว ได้ทักษิณาวัตรรอบพระอุโบสถพร้อมมาลาพุทธบูชา 3 รอบ แล้วนำมาลาสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย ภายในพระอุโบสถ จากนั้นก็ถวายเครื่องบริวารกฐินทั้งหมดแด่พระภิกษุสงฆ์ ต่อด้วยการแสดงธรรมของพระภิกษุสงฆ์ เมื่อจบการแสดงธรรมเทศนาแล้ว คณะเจ้าภาพกฐิน รับด้วย สาธุ สาธุ สาธุ อนุโมทามิ พร้อมกราบสักการะพระภิกษุสงฆ์พร้อมกัน

จากนั้นกราบบูชาพระรัตนตรัยอีกครั้ง แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล ตั้งนโม 3 จบ กราบลาพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี

นอกจากนี้ ชาวบ้านท่ากกแกยังได้มีการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยการนำวิธีการประดับตกแต่งต้นผึ้ง การจัดขบวนแห่ต้นผึ้ง การแทงหยวกของชุมชนบ้านท่ากกแก และการแต่งกายของไทหล่ม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเข้าร่วมในงานประเพณีต่างๆ ภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ และนำผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนบ้านท่ากกแกออกจัดแสดงรวมถึงจัดจำหน่ายในงานประจำอำเภอ และประจำจังหวัด เช่น งานประเพณีอุ้มพระดำน้ำ งานวัฒนธรรม ไทหล่ม ขนมเส้นหล่มเก่า งานเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง งานกาชาดมะขามหวาน นครบาลเพชรบูรณ์ งานสภากาแฟ ณ หอวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ และงานเฉลิมพระเกียรติ 5 ธันวามหาราช ใต้ร่มพระบารมี 634 ปีเมืองเพชบุระ ในปี พ.ศ. 2558 ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านกกแก เป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สงวนลิขสิทธิ์

กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก ในแต่ละยุคมีรูปแบบและขั้นตอนในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างและสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงสรุปขั้นตอนการดำเนินงานในรูปแบบตาราง เพื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานในแต่ละยุค ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละช่วง

ขั้นตอน	ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2550	ช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550 - 2556)	การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน)
กำหนดจัดงาน	วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11	จัดพร้อมงานทอดกฐิน ระหว่างเดือน 11 จนถึง เดือน 12 ของทุกปี	จัดพร้อมงานทอดกฐิน ระหว่างเดือน 11 จนถึง เดือน 12 ของทุกปี
สถานที่จัดทำปราสาทผึ้ง	บ้านเจ้าภาพ	วัดท่ากกแก	วัดท่ากกแก
วัสดุอุปกรณ์	ได้จากการจัดหาจากป่าในหมู่บ้าน และชาวบ้านช่วยกันบริจาค	ได้จากการจัดหาจากป่าในหมู่บ้าน เพื่อนชาวบ้านกันบริจาค และจัดซื้อจากร้านค้าในตลาด	ได้จากการจัดหาจากป่าในหมู่บ้าน เพื่อนชาวบ้านกันบริจาค และจัดซื้อจากร้านค้าในตลาด
งบประมาณในการจัดงาน	เจ้าภาพและเงินทำบุญจากเพื่อนบ้าน	เงินเรี่ยไรจากชาวบ้าน	เงินเรี่ยไรจากชาวบ้าน และงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว 50,000 บาท
การจัดทำต้นผึ้งและสิ่งของที่ใช้ในงาน	เจ้าภาพและเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน	เริ่มแรกมีเพียงกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ระยะหลังได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ชาวบ้านและเยาวชน บางกลุ่มผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงาน	กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงาน และได้รับความร่วมมือจากเทศบาลตำบลตาลเดี่ยวจัดสถานที่ในวันงาน
รูปแบบงาน	ทำปราสาทผึ้งและทอดให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว	งานแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1. จัดทำต้นปราสาทผึ้งไว้ต้องทำให้เสร็จก่อนถึงวันงาน 2. วันแห่ต้นปราสาทผึ้งไปถวายที่วัด 3. ช่วงเช้าของวัดถัดมานำต้นปราสาทผึ้งมาทอดพร้อมกันกับงานทอดกฐิน	งานแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1. จัดทำต้นปราสาทผึ้งไว้ต้องทำให้เสร็จก่อนถึงวันงาน 2. วันแห่ต้นปราสาทผึ้งไปถวายที่วัด 3. ช่วงเช้าของวัดถัดมานำต้นปราสาทผึ้งมาทอดพร้อมกันกับงานทอดกฐิน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละช่วง (ต่อ)

ขั้นตอน	ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2550	ช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550 - 2556)	การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน)
กิจกรรมวันงาน	- ขบวนแห่ปราสาทผึ้งทางเรือ ดนตรีพื้นบ้าน	-ขบวนแห่ทางบกพร้อมดนตรีพื้นบ้านนำขบวน -พิธีเปิดงาน -กิจกรรมรื่นเริงการฟ้อนรำโดยวงวงดนตรีพื้นบ้าน	-ขบวนแห่ทางบกพร้อมดนตรีพื้นบ้านนำขบวน -พิธีเปิดงาน -กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ -กิจกรรมการเดินแฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม -กิจกรรมจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้บ่าวเป่าแคน ผู้สาวเข็นฝ้าย -กิจกรรมการแดงเส็งกลองหาง -ตลาดพื้นบ้านไทหล่ม
วัตถุประสงค์ในการจัดงาน	เพื่อสืบทอดงานประเพณีของท้องถิ่น ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ	-เพื่อฟื้นฟูงานประเพณีของท้องถิ่น -เพื่อสืบทอดงานประเพณีของท้องถิ่น ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ	-เพื่อฟื้นฟูงานประเพณีของท้องถิ่น -เพื่อสืบทอดงานประเพณีของท้องถิ่น ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ -เพื่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง -เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จึงเห็นได้ว่า พลวัตของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก มีรูปแบบการดำเนินงานที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนี้

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2550 เป็นการจัดงานตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะจัดตรงกับวันออกพรรษา คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 นิยม

จัดงานให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว โดยช่วงเช้าหลังจากกลับจากทำบุญที่วัดก็จะมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าภาพ เพื่อช่วยกันจัดทำต้นปราสาทผึ้ง และนำไปทอดที่วัดโดยใช้ขบวนแห่ทางเรือ

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2556 เมื่อเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนจึงมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งขึ้นมาในช่วงปี 2550 และได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงาน รวมถึงเปลี่ยนมาจัดพร้อมงานทอดกฐิน ระหว่างเดือน 11 จนถึง เดือน 12 ของทุกปี โดยสถานที่ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งในช่วงที่มีการฟื้นฟูงานประเพณีนี้ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านจะมารวมตัวกันทำต้นปราสาทผึ้งกันที่วัดท่ากกแก วัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งหาได้จากในหมู่บ้าน และชาวบ้านนำมาบริจาค มีเพียงส่วนน้อยที่หาซื้อจากร้านค้าในตลาด งบประมาณที่ใช้ในการจัดงานได้จากจากการเรี่ยไรเงินทำบุญของชาวบ้าน ครัวเรือนละ 100 บาท

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ช่วงปี พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน ชุมชนบ้านท่ากกแกได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาให้การสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งดังนี้ เทศบาลตำบลตาลเดี่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวน 50,000 บาท และสนับสนุนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในด้านองค์ความรู้ต่างๆ และจากประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ในเรื่องของการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และแนวคิดในการจัดงาน ข้าวของเครื่องใช้ในงานได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และเยาวชนผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงานที่วัดท่ากกแก โดยมีระยะเวลาในการเตรียมงานประมาณ 1 เดือน นอกจากนี้วันงานยังได้มีการเพิ่มเติมกิจกรรมอีกมากมาย เช่น กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ แฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม การจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้บ่าวเป่าแคน ผู้สาวเข็นฝ้าย กิจกรรมการแสดงเส็งกลองหา และตลาดพื้นบ้านไทหล่ม เพื่อเป็นการดึงดูดชาวบ้านและนักท่องเที่ยวให้เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

การฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เป็นการดำเนินการเพื่อที่จะอนุรักษ์ความดั้งเดิมของท้องถิ่น แต่เมื่อเริ่มกระบวนการฟื้นฟูไปได้ระยะหนึ่ง ทำให้ชุมชนเริ่มมีการปรับตัวที่จะเรียนรู้ที่จะใช้กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ และใช้ดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน และเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี เช่น การเพิ่มเติมกิจกรรมภายในงานให้มีความน่าสนใจ เยาวชนที่เข้ามาร่วมงานเกิดความสนุกสนานและอยากมาร่วมกิจกรรมในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ลิขสิทธิ์

บทที่ 6
สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แนวคิดโลกาภิวัฒน์ (Globalization) แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) และแนวคิดเรืองการฟื้นฟู (Revitalization) มาใช้เป็นกรอบในการศึกษา เก็บข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และการสนทนาร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวถึงรายละเอียดในสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์ในการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน พระภิกษุสงฆ์ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มตัวแทนจากส่วนราชการ เมื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้ครบถ้วนแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งเป็นการตีความจากข้อสรุปที่มองเห็น จากนั้นนำเสนอผลงานด้วยการเขียนรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

สรุปผลการศึกษา

จากการวิจัยเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถสรุปผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก เป็นงานประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชุมชนบ้านท่ากกแกให้ความสำคัญกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพราะมีความเชื่อว่าการทำบุญด้วยปราสาทผึ้ง ถือเป็นบุญกุศลสูงส่ง มีคติอยู่ 2 อย่าง คือ ถวายเป็นพุทธบูชาเพื่ออานิสงส์กับตัวเรา ตายไปจะได้มีที่อยู่อาศัย อีกนัยหนึ่งก็คือ ทำให้คนที่ตายไปแล้ว เพื่ออุทิศให้เป็นอานิสงส์แก่ผู้ตาย สะท้อนให้เห็นจากเหตุการณ์ที่คนในชุมชน ทำบุญถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว และการถวายปราสาทผึ้งในงานบุญออกพรรษาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้า ตามความเชื่อของชุมชนจะนำเราไปสู่ภพภูมิที่ดีในชาติหน้า (สิริวิมล คำคลี่, 2555)

2. พัฒนาการของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค โดยใช้การแบ่งตามช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ของชุมชนบ้านท่ากกแก ดังนี้

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อน พ.ศ. 2550

ในอดีตการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จะจัดตรงกับวันออกพรรษา คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 นิยมจัดงานให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว โดยช่วงเช้าหลังจากกลับจากทำบุญที่วัดก็จะมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าภาพ เพื่อช่วยกันจัดทำต้นปราสาทผึ้ง โดยชาวบ้านที่มีความปรารถนาที่จะเป็นเจ้าภาพจัดทำต้นปราสาทผึ้งไปถวายที่วัด จะแจ้งความจำนงแก่พระภิกษุสงฆ์และปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้นำชุมชนถึงกำหนดการในการแห่ต้นผึ้งไปถวายที่วัด สถานที่ที่ใช้จัดทำต้นปราสาทผึ้งจะเป็นที่บ้านของเจ้าภาพ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งได้จากการจัดหาจากป่าในหมู่บ้านและชาวบ้านช่วยกันนำมาทำบุญ เมื่อจัดทำต้นปราสาทผึ้งเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนำไปร่วมขบวนแห่ทางเรือที่ท้ายหมู่บ้าน ในขบวนจะมีการตีกลอง เป่าแคนแห่แหนกันไปอย่างสนุกสนานตามลำน้ำป่าสักเพื่อที่จะนำต้นปราสาทผึ้งไปทอดที่วัดท่ากกแก

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550 – 2556)

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งแห่งการฟื้นฟู ได้มีการปรับเปลี่ยนกำหนดการจัดงานจากเดิมที่จัดขึ้นในวันออกพรรษา มาเป็นจัดพร้อมกับงานทอดกฐิน ซึ่งจะจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี โดยสถานที่ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งนั้น กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านจะมารวมตัวกันทำต้นปราสาทผึ้งกันที่วัดท่ากกแก วัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งหาได้จากในหมู่บ้านและชาวบ้านนำมาบริจาค มีเพียงส่วนน้อยที่หาซื้อจากร้านค้าในตลาด งบประมาณในการจัดงานนั้นได้จากการเรี่ยไรเงินกันภายในหมู่บ้าน โดยมอบหมายให้หัวหน้าคุ้มบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บเงิน และนำเงินดังกล่าวมารวมไว้ที่วัด การจัดทำต้นปราสาทผึ้งในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นกำลังหลัก ชาวบ้านบางส่วนจะผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงานหลังจากว่างเว้นจากงานในไร่ในสวน ในยุคนี้ได้มีการเพิ่มเติมกิจกรรมโดยการจัดให้มีขบวนแห่ทางบก พร้อมทั้งจัดให้มีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน รวมถึงการฟ้อนรำนำขบวนอย่างสนุกสนานและจัดให้มีพิธีเปิดงานโดยนายจักรัตน์ พั้วช่วย ขณะนั้นดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพชรบูรณ์ มาเป็นประธานในพิธีเปิดงาน

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกับการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (พ.ศ. 2557 - ปัจจุบัน)

การดำเนินงานฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในยุคนี้ ยังคงจัดงานในช่วงระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 พร้อมกับงานทอดกฐินของบ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ คือ เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่เข้ามาให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ งบประมาณในการจัดงานได้จากการสนับสนุน

ของเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว จำนวน 50,000 บาท และจากการเรี่ยไรเงินทำบุญของชาวบ้านครัวเรือนละ 100 บาท การจัดทำต้นปราสาทผึ้ง ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ในงานได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และเยาวชนผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงานที่วัดท่ากกแก โดยมีระยะเวลาในการเตรียมงานประมาณ 1 เดือน นอกจากนี้วันงานยังได้มีการเพิ่มเติมกิจกรรมอีกมากมาย เช่น กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ แฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม การจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้บ่าวเป่าแคน ผู้สาวเข็นฝ้าย กิจกรรมการแสดงเส็งกลองหา และตลาดพื้นบ้านไทหล่ม เพื่อเป็นการดึงดูดชาวบ้านและนักท่องเที่ยวให้เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

3. จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก เป็นการฟื้นฟูเพื่อที่จะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยการที่ชาวบ้านได้รวมกลุ่มในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ตามคติความเชื่อที่ว่าเป็นการกระทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้า อีกทั้งเพื่อเป็นอานิสงส์แก่ตัวเราและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่เมื่อเริ่มกระบวนการฟื้นฟูไปได้ระยะหนึ่ง ทำให้ชุมชนเริ่มมีการปรับตัวเรียนรู้ที่จะใช้กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ และใช้ดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน และเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี เช่น การเพิ่มเติมกิจกรรมภายในงานให้มีความน่าสนใจ จึงเป็นเหตุให้ความหมายในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเปลี่ยนไปจากเดิม คือ การมาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อความสนุกสนาน อีกทั้งการแต่งกายในชุดพื้นถิ่นเข้าร่วมงานนั้น ยังเป็นกระแสที่กลุ่มวัยรุ่นและชาวบ้านให้ความสนใจเป็นอย่างมาก แต่สำหรับกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ก็ยังคงความเชื่อดั้งเดิมอยู่ นอกจากนี้ กระบวนการฟื้นฟูยังสามารถใช้ในการต่อรองในด้านต่างๆ เช่น การต่อรองกับภาครัฐในฐานะการท่องเที่ยวชุมชน การดึงงบประมาณในการจัดงาน และยังใช้ในการต่อรองกับชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานได้

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ใช้กรอบแนวคิดโลกาภิวัฒน์ (Globalization) แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) และแนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization) มาใช้ในการศึกษา โดยมีการอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1. กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก

ชุมชนบ้านท่ากกแก เป็นชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ยึดถือประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 (ประเพณี 12 เดือน) มีวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะทำนาปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินภายในครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร หากินตามฤดูกาล คนในชุมชนนับถือพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อในเรื่องของการนับถือผีและ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ในอดีตชาวบ้านนิยมหยุดงานในช่วงงานบุญเพื่อร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และเข้าร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น มีวัดท่ากกแกเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนบ้านท่ากกแก ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ที่เข้ามาในชุมชน ที่เรียกกันว่า กระแสโลกาภิวัตน์ คือสภาวะโลกไร้พรมแดน ส่งผลให้มีวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งผลพวงของความเจริญดังกล่าวได้ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างมากมายแล้วยังแผ่ขยายเป็นวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้า สัญญาณโทรทัศน์และระบบอินเตอร์เน็ต (นิคม ชมพูหลง, 2556) นอกจากนี้ อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว (2546) ยังได้แสดงทัศนะของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น ว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโลก (Global) กับท้องถิ่น (Local) ผนวกรวมกันโดยมีเศรษฐกิจไร้พรมแดนเป็นตัวผลักดันให้เข้าสู่กระแสวัตถุนิยมและลัทธิบริโภคนิยม

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ชุมชนเรียนรู้และรับวัฒนธรรมต่างถิ่น เข้ามาผสมผสานหรือแทนที่วัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนแบบในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหารการกิน และที่อยู่อาศัย ทำให้ชาวบ้านมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตมีส่วนเกินเหลือจากการบริโภคเพิ่มขึ้นและนำส่วนที่เหลือไปขายเป็นเงิน นอกจากนี้ เยาวชนยังให้ความสนใจกับสื่อต่างๆ ที่เข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต และเกมส์ออนไลน์ สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เยาวชนและชาวบ้าน ละเลยงานประเพณีของท้องถิ่น กลายเป็นเพียงการจัดงานให้ครบตามประเพณีโดยกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเท่านั้น

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทำให้พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะตำบลปากช่อง ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านท่ากกแก และกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาแต่ดั้งเดิม ที่ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต และการเปลี่ยนแปลงของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่ถูกลดความสำคัญลง เยาวชนไม่เห็นถึงความสำคัญของงานประเพณีของท้องถิ่น และไม่รู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จึงมีแนวคิดริเริ่มฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ขึ้นในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แอนโทนี่ เอฟ ซี วอลเลซ (Anthony F. C. Wallace, 1986) ที่กล่าวว่า กระบวนการฟื้นฟู เป็นความพยายามที่มีการไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ และใช้สติของสมาชิกในสังคม เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการฟื้นฟูต้องตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนและเนื้อหาส่วนใหญ่ของระบบวัฒนธรรม ซึ่งผู้ที่จะตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนก็จะต้องเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ยังสอดคล้องกับแนวคิดท้องถิ่นนิยม ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ที่มองว่า ท้องถิ่นนิยม คือ กระบวนการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ บูรณะ ฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และศิริพร ภักดีผาสุก (2548) ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับการไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ค่อยๆ ทับถม เข้าสู่สังคมไทยอย่างช้าๆ ทำให้หลายคนหวั่นเกรงว่า “ความเป็นหนึ่งเดียวในระดับสากล” จะลบเลือน “อัตลักษณ์ของท้องถิ่น” ไปจนหมด ดังนั้น กระบวนการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่น จึงเริ่มเป็นประเด็นที่สังคมในทุกๆ ภาคส่วนต้องทบทวนกันอย่างจริงจัง

กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้ชักชวนกลุ่มผู้นำชุมชน เยาวชนและหน่วยงานภาครัฐ ที่เข้ามาเป็นกลุ่มขับเคลื่อนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ก็คือ นางสายนภา ภูอินอ้อย นายกเทศมนตรีตำบลตาลเดี่ยว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ ท้าวเงิน อาจารย์ ดร.บุญช่วย สุทธิรักษ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ และนายวิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะนายวิศัลย์ โฆษิตานนท์ ที่เป็นที่รู้จักในนามของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ถือเป็นกำลังหลักในการเข้ามาผลักดันกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกให้เป็นที่รู้จักของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้ให้ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์งาน ให้แนวคิดและนำเสนอรูปแบบในการจัดงาน ซึ่งรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข (2557) ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยม ยังให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชน (Community) ที่ชีวิตของมนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันกับคนอื่นๆ ในลักษณะพึ่งพาอาศัย ให้ความสำคัญกับรากเหง้าความเป็นมา (History) ของตนเองและชุมชน อันแสดงให้เห็นผ่านประเพณีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันสร้างสมและถ่ายทอดมา

จากการวิจัย เรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านที่กกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีขั้นตอนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง มีการรวมกลุ่มการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยการนำของพระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี ร่วมกับกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาแต่ดั้งเดิม ที่ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่เป็นความรู้ที่ได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนในการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง การจัดทำดอกผึ้ง และข้าวของเครื่องใช้ในพิธี จากนั้น จึงได้ชักชวนผู้นำชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าคุ้มบ้าน จะเป็นผู้รับผิดชอบไปประสานงานกับลูกบ้านและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนที่สอง ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จากเดิมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก จะจัดตรงกับวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11

แต่เมื่อเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงได้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานมาเป็นจัดพร้อมกับงานทอดกฐิน ซึ่งจะจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี ส่วนวันงานในแต่ละปีจะมีการประชุมเพื่อระบุวันที่ในการดำเนินงานอีกครั้ง โดยการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ชาวบ้านจะมาร่วมกันจัดทำต้นปราสาทผึ้งที่วัดท่ากกแก นอกจากนี้ ชาวบ้านยังช่วยกันบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ภายในงาน และวัตถุดิบในการปรุงอาหาร ไม่ว่าจะเป็น ข้าวสาร มะละกอ พริก หอม กระเทียม ผักต่างๆ และมะพร้าว รวมไปถึงงบประมาณที่ใช้ในการจัดงาน โดยมีข้อตกลงร่วมกันภายในหมู่บ้านคือ จะช่วยกันบริจาคเงินในการจัดงานครัวเรือนละ 100 บาท และให้หัวหน้าคุ้มบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บเงินมารวบรวมไว้ที่วัด

ขั้นตอนที่สาม ได้มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ขึ้นในปี พ.ศ.2555 จากการที่ได้มีการชักชวนกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประงานเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น เพราะต้องปรึกษาหารือถึงรูปแบบการดำเนินงานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การจัดทำต้นปราสาทผึ้ง การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การจัดสถานที่ในการดำเนินงานและการประชาสัมพันธ์งานประเพณี อีกทั้งยังได้มีการจัดทำ Face book ของชมรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก รวมถึงใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ขั้นตอนที่สี่ การพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน ชุมชนบ้านท่ากกแก ได้พัฒนารูปแบบของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยในปี 2554 ได้จัดให้มีขบวนแห่ทางบกขึ้นมาเป็นปีแรก เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก และเพื่อเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จากการที่วัดท่ากกแก กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้นำชุมชนได้ดำเนินการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในปี พ.ศ. 2556 ชาวบ้านท่ากกแกเริ่มเห็นความสำคัญของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นงานประจำปีของท้องถิ่นตามแบบประเพณีของชาวลาว ได้ทำปราสาทผึ้งเข้าร่วมในงานประเพณีถึง 4 ต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดขบวนแห่ทางบกขึ้นโดยจัดให้มีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน ประกอบด้วยเครื่องดนตรีใช้กลองปั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และพิณ ร่วมบรรเลงแห่ไปในขบวน อีกทั้งยังได้มีการรณรงค์ให้แต่งกายชุดพื้นเมืองเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สืบทอดมาจากชาวลาว

ขั้นตอนที่ห้า การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ จากการที่ชาวบ้านได้รวมกลุ่มคนในหมู่บ้านจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก จนทำให้งานเริ่มเป็นที่รู้จักของหมู่บ้านใกล้เคียง จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐเกิดความสนใจในงานประเพณีดังกล่าว และเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งหน่วยงานภาครัฐดังกล่าว ได้แก่ เทศบาลตำบลตาลเดี่ยว ให้การสนับสนุนงบประมาณจำนวน 50,000 บาท และ

อำนวยความสะดวกทางด้านการจัดสถานที่ในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และได้บรรจุเป็นแผนการดำเนินงานประจำปีของเทศบาลตาลเดี่ยว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่เข้ามาให้การสนับสนุนในเรื่องขององค์ความรู้ต่างๆ ภายในชุมชน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก โดยร่วมเสนอแนวคิดในการจัดงานร่วมกับเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน อีกทั้งยังให้ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์งาน รวมถึงเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่ท่านได้เข้ามาสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก เนื่องจากเป็นที่รู้จักในนามของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ถือเป็นกำลังหลักในการเข้ามาผลักดันกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกให้เป็นที่รู้จักของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์

การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐก่อให้เกิดการเพิ่มเติมกิจกรรมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอีกหลากหลายกิจกรรม เช่น ขบวนแห่ทางบกพร้อมดนตรีพื้นบ้านนำขบวน พิธีเปิดงานโดยประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ กิจกรรมการเดินแฟชั่นโชว์ กิจกรรมจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้สาวเข็นฝ้าย ผู้บ่าวเป่าแคน กิจกรรมการแสดงเสิ้งกลองหาง และตลาดพื้นบ้านไทหล่ม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สถาบันวิจัยและพัฒนา

ขั้นตอนที่หก ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การนำวิธีการประดับตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง การจัดขบวนแห่ต้นผึ้ง การแทงหยวกของชุมชนบ้านท่ากกแก และการแต่งกายของไทหล่ม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เข้าร่วมในงานประเพณีต่างๆ ภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ และนำการสาธิตวิธีการแทงหยวก การสาธิตการทำดอกผึ้ง และนำผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนบ้านท่ากกแกออกจัดแสดงรวมถึงจัดจำหน่ายในงานประจำอำเภอ และประจำจังหวัด เช่น งานประเพณีอุ้มพระดำน้ำ งานวัฒนธรรม ไทหล่ม ขนมเส้นหล่มเก่า งานเสิ้งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง งานกาชาดมะขามหวาน นครบาลเพชรบูรณ์ งานสภากาแฟ ณ หอวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และงานเฉลิมพระเกียรติ 5 ธันวามหาราช ใต้ร่มพระบารมี 634 ปีเมืองเพชบุระ ในปี พ.ศ. 2558

ขั้นตอนที่เจ็ด การทำให้เป็นกิจวัตร ซึ่งงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์งานประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ ยังได้มีการการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านท่ากกแก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่เยาวชน และประชาชนที่สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านท่ากกแก ภายในศูนย์ ได้จัดให้มีการแสดง ผ้าทอพื้นบ้านท่ากกแก ที่มีอายุตั้งแต่ 70 – 100 ปี การจัดแสดงประวัติความเป็นมาของวัดและชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึง งานประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น

ตามแบบประเพณีของชาวลาว อีกทั้งยังใช้เป็นสถานที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับปรึกษาหารือและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด

2. แนวทางการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ชุมชนบ้านท่ากกแก ได้มีการปรับรูปแบบงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร (2557) ที่ได้กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ เป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างให้กับมนุษย์และสังคม ดังนั้น เราจึงต้องเรียนรู้วิธีการปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้สามารถอยู่รอด และดำรงชีวิตภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น โดยทางชุมชนบ้านท่ากกแก ได้หยิบยกประเด็นของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผ่านการสื่อความหมายและเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตชุมชนในอดีต ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหล่ม เข้าไปสอดแทรกกับทุกกิจกรรมภายในงานผ่านการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งชาวบ้านและเยาวชนจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปช่วยจัดเตรียมพร้อมทั้งได้เรียนรู้วิธีการทำต้นปราสาทผึ้ง และการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า สำนึกในอดีตเป็นรากฐานชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะสำนึกแห่งอดีตยังฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิตของทุกคนในชุมชน ซึ่งสังคมในชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่เค้าโครงเดิมยังอยู่ ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปเพียงบางส่วน ยังสามารถสืบสาวเข้าถึงกระบวนทรรศน์เดิมได้ ชุมชนในหมู่บ้านยังมีกฎเกณฑ์ที่ถ่ายทอดต่อกันมา มีคนเฒ่าคนแก่เป็นตัวแทนสำคัญของสังคมเก่า ที่สามารถเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน อยู่รวมกันภายใต้จิตวิญญาณอันเดียวกัน ดังนั้น การดำเนินงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอนุรักษ์ การฟื้นฟูหรือในลักษณะอื่นใดก็ตาม ต้องเอาชาวบ้านเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกถึงการเป็น เจ้าของและเป็นผู้ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

2.2 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เข้ามาช่วยแก้ปัญหาหรือเสนอแนะสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยทางชุมชนบ้านท่ากกแก ได้นำองค์ความรู้พื้นบ้านเข้ามามีส่วนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เช่น การนำวงดนตรีพื้นบ้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อเป็นการอนุรักษ์การละเล่นดนตรีพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาเกี่ยวกับการละเล่นดนตรีพื้นบ้านของชาวไทหล่มให้คงอยู่สืบไป

รวมไปถึง การฟื้นฟูศิลปะการแทงหยวกของชุมชนบ้านท่ากกแก ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ถึงแม้ว่าการแทงหยวกจะถูกผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ถูกลดความสำคัญลง แต่ชุมชนบ้านท่ากกแกก็ได้ริเริ่มฟื้นฟูการแทงหยวกขึ้นมา ซึ่งได้รับความสนใจ

จากเยาวชน และชาวบ้านในหมู่บ้านกลุ่มหนึ่ง ที่ให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้วิธีการแทงหยวก เยาวชนและชาวบ้านที่เข้ามาเรียนรู้วิธีการแทงหยวก จะเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมของทางวัดอยู่เป็นประจำ การฝึกแทงหยวกของบ้านท่ากกแกยังอยู่ในช่วงริเริ่ม กลุ่มที่เข้ามาเรียนรู้ยังไม่มีความชำนาญมากพอจึงทำได้เพียงลายง่ายๆ เช่น ลายหนึ่ง และลายสาม แต่ถึงแม้ยังเป็นช่วงเริ่มต้นในการฟื้นฟู ทางชมรมฯ และหน่วยงานภาครัฐก็ได้มีการส่งเสริมให้งานแทงหยวกของบ้านท่ากกแก ได้เผยแพร่ในงานประเพณีต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ถึงแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะการแทงหยวกของบ้านท่ากกแกให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์

นอกจากนี้ การนำเครื่องแต่งกายของชุมชนบ้านท่ากกแก มาชูเป็นเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของการทอผ้าที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา เทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายที่สื่อถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังได้มีการถ่ายทอดอัตลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่น คือ งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยการทอให้เกิดเป็นลวดลายปราสาทผึ้งลงบนผืนผ้าซิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและถือเป็นมรดกตกทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไป ปัจจุบัน ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ได้จัดให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าให้แก่เยาวชนบ้านท่ากกแก ในเรื่องของการทอหัวซิน เพื่อต้องการที่จะให้การทอผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นได้มีการสืบทอดต่อไป

2.3 การใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร สังคมยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้ด้วยความรวดเร็ว และฉับไว้ผ่านระบบอินเตอร์เน็ต ซึ่งทางชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแก ก็ได้ใช้ระบบอินเตอร์เน็ตเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ระหว่างสมาชิกในชมรม ผ่าน Application Facebook ซึ่ง ณัฐา ฉางชูโต (2554) กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งผ่าน Facebook ยังทำให้งานที่เราเคยประชาสัมพันธ์ไปแล้ว ได้รับการเผยแพร่อีกครั้งในรูปแบบของการแชร์ความทรงจำ รวมถึงข้อมูลที่ได้ประชาสัมพันธ์ออกไปแล้ว หากมีผู้สนใจสืบค้นข้อมูลผ่านอินเตอร์เน็ต ข้อมูลนั้นก็จะถูกเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้อีกครั้ง

จากการที่ชุมชนบ้านท่ากกแกได้เรียนรู้วิธีการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น ให้แก่ชาวบ้านและเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยการหยิบยกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิตมาบอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีต รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนและเยาวชนที่ให้ความสนใจ อีกทั้ง ยังใช้เทคโนโลยีในด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนช่วยในการติดต่อสื่อสาร การประสานงาน และใช้เป็นช่องทางในการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้ที่มีความสนใจเข้ามาร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

ดังนั้น การฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก จึงเป็นการดำเนินการเพื่อฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ให้จางหายไปจากชุมชน อันเป็นเหตุมาจากการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหารการกิน และที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่ได้มีการรวมกลุ่มคนในชุมชน เพื่อร่วมกันฟื้นฟูงานประเพณีของท้องถิ่น โดยการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น และการหยิบยกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นมาบอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีต มาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนและเยาวชนให้เห็นคุณค่าและต้องการที่จะอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่น ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นที่รู้จักของหมู่บ้านใกล้เคียง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ ด้านองค์ความรู้ ด้านการประชาสัมพันธ์งาน และการนำเสนอแนวคิดในการจัดงาน ส่งผลให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลที่ตามมาก็คือ การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน ที่เกิดจากการส่งเสริมให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้เข้าร่วมในงานประเพณีต่างๆ ภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการนำกิจกรรมการสาธิตวิธีการแทงหยวก การสาธิตการทำดอกผึ้ง และนำผ้าทอพื้นบ้าน คือซิ่นหัวแดงตีนก่าน ที่ชุมชนบ้านท่ากกแกได้ให้ความหมายว่าเป็นซิ่น ที่มีวิธีการทอและมีลวดลายตามแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ออกจัดแสดงภายในงาน รวมถึงจัดจำหน่ายในงานประจำอำเภอ และประจำจังหวัด

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการฝึกปฏิบัติ ดังนั้น หน่วยงานทางการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านอื่นๆ ในรูปแบบเอกสาร เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของงานประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหนรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมลณัฐ แสงศรี. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

กรมศิลปากร. (2507). **คำให้การชาวกรุงเก่า.** พระนคร: กรมศิลปากร. อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ. (2556). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.** เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย เพชรบูรณ์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). **โครงการ "เที่ยวไทยครึกครื้น เศรษฐกิจไทยคึกคัก."** กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. (2543). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

คำไข่ กองทอง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

คำพัด แก้วอุตสาห์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

จรูญ นราคร. (2551). **การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาประเพณีรับเทียมดาในตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.** รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่ชาติ.

จิรพรรณ ไกรสิงห์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

ฉลาด จักรพิมพ์. (2555). "ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง : การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคอีสานตอนบน." วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ชมพูนุช เบี้ยอ่อน. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ชัยรัตน์ สาน้อย. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ญาณิศา บุญจิตร์ และสุชาติ มีสมบัติ. (2554). **การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.** รายงานการวิจัย, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

ฐิรวุฒิ เสนาคำ. (2548). "โลกาภิวัตน์กับตรรกะใหม่ของความรุนแรง." เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4, 23-25 มีนาคม 2548. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ณัฐฐนันท์ ทิพวงศ์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

ณัฐพงศ์ กลัดป้อม. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

ณัฐพงศ์ ทองนาม. อายุ 12 ปี. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

ถาวร เชื่องแสง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ทองสุข สุนลี. (2558) หัวหน้าคุ้มบ้าน. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม.

ทอฟฟ์เลอร์, อัลวิน. (2542). **คลื่นลูกที่สาม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. แปลจาก The third wave. แปลโดย สุกัญญา ตีระวนิช และคณะ. กรุงเทพ:นามมีบุ๊คส์.

ธนินทร์ ตีรณานนท์. (2539). “ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ : ศึกษากรณีผลของการสื่อสารต่อการบริโภคสินค้าและบริการของคนไทยในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธร ปีติดล (ม.ป.ป.). **แนวคิดเรื่องชุมชนนิยมกับการสร้างเสริมเสรีภาพ.** ชุดหนังสือสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ. ม.ป.ท.

ธันยา คำมี. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ธิดา ชมพูนิช. (2539). **การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม**. นครปฐม : สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครปฐม.

ธีรวัฒน์ แสนคำ. (2556). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.** เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

นภสมน นิจรันดร์. (2550). “โนรา: สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้รอบลุ่มทะเลสาบสงขลายุคโลกาภิวัตน์.” วิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล กางเกตุ. (2556). **สิม อิทธิพลศิลปะล้านช้างผสมพื้นถิ่น อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.** เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

นันทพร อดิเรกโชติกุล และคณะ. (2551)**. ประเพณีผีมอญกับวิถีชีวิตของชุมชน ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.** รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

นิคม ชมพูหลง. (2556). “ชุมชนเชียงคาน : การผลิตซ้ำอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อบริโภคความเป็นอดีตยุคโลกาภิวัตน์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2539). “ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในสังคมไทย.” เอกสารสรุปสาระสำคัญในการสัมมนาเรื่อง ท้องถิ่นนิยม และภูมิภาคนิยมกับสังคมและการเมืองไทย จัดโดยสถาบันนโยบายศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 10 พฤศจิกายน.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บังอร เรืองคำ. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

บาง ทองมาก. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

บุญช่วย สุทธิรักษ์. (2558). อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, 12 พฤศจิกายน.

บุญโฮม มาสี. (2558) หัวหน้าคุ้มบ้าน. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม.

ปภังกร ปรีดาชัชวาล, ไฉไล ศักดิ์วรพงษ์, และสากล สถิตวิทยานันท์. (2556) “การยอมรับและพฤติกรรมการเลียนแบบทางวัฒนธรรมจากสื่อบันเทิงเกาหลีของวัยรุ่นไทย.” **วารสารปัญญาภิวัฒน์** 5, 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 17-29.

ประยุทธ กุยสาคร. (2529) “ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร.” ใน **บทความทางวิชาการจังหวัดสกลนคร,** 65-68. สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ปราโมทย์ ภักดีณรงค์. (2556). “ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช.” **วารสารเทคโนโลยีสุรนารี** 7, 2 (ธันวาคม): 99-108.

ปรีชา ดาวเรือง. (2554). “กระบวนการอนุรักษ์ประเพณีการแห่ประสาทผึ้ง ตำบลหนองปรือ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี.” รายงานการศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปวีณา บุหร่า. (2557). “ประเพณี “กวนข้าวทิพย์” จากพุทธประวัติ สู่แรงศรัทธาที่รื้อฟื้นขึ้นมาในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์.” **วารสารศิลปวัฒนธรรมเพชบุระ** 4, 7 (ตุลาคม 2556 – มีนาคม 2557): 12-21.

ผัก โสมภา. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต). (2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุด คำวัด**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระสมุห์ไพรศาล ภทฺรมุนี. (2545). **“เว้าพื้นเมืองหล่ม.”** รายงานการค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขารัฐประสาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. (2526). **ประเพณีและวรรณคดีเก่าของอีสาน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภา.

พัชราพร ดีวงษ์. (2556) “การผสมผสานวัฒนธรรมต่างชาติผ่านสื่อโทรทัศน์.” **วารสารนักบริหาร** 33, 1 (มกราคม –มีนาคม): 87-94.

พัชรินทร์ สมหอม. (2554). “ประเพณีปะลองเปิงด้าจ์ก (บุญส่งข้าวแช่) : บทบาท ความหมาย และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พัฒนา กิติอาษา. (2546). **ท้องถิ่นนิยม.** กรุงเทพฯ: โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

พันธ์ธีรา ใคร้ทอง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

พาขวัญ สตัมภรัตน์. (2557). “พัฒนาการของกระแสอนุรักษ์ควายไทย ทศวรรษ 2520 – 2540.” **วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์** 1, 1 (เมษายน – กันยายน): 158-200

พิจิตรา พาณิชย์กุล. (2547). “การศึกษาชื่อและระบบการทอซิ่นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชัย วาศนาส่ง. (2549). **โลกาภิวัตน์: หมุนตามโลก สารพันสาระที่ควรรู้ เพื่อทันกระแสโลก.** กรุงเทพฯ: ปาเจรา.

แพรวพร สุขัษเฐียร. (2557). “ประสบการณ์การเรียนรู้จากกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร.” **วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล** 16, 1 (มกราคม – มิถุนายน): 99-109.

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์ และคณะ. (2551). **การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาการบริหารจัดการประเพณีสลากภัตของหมู่บ้านหนองไทร ตำบลเขาชายธง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์**. รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่ชาติ.

มณัญชญา วิระปิง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

เมธาวี ศิริวงศ์. (2556). “ประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาลประเพณีแซนโฎนตา อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ.” วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยศ สันตสมบัติ. (2543). **หลักช้าง : การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีทรรศน์.

ยอด สายแสงจันทร์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ยุค ศรีอาริยะ. (2539). **Global vision : สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่.** กรุงเทพฯ: ไอโอนิค อินเตอร์เทรด รีซอสเซส.

ยุทธ ท้าวเงิน. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ยุพิน แก้วอุตสาห์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

รติกร พุมไสว. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

รัฐฐิชา ทิพวงศ์. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

รัศมี สุนลี. อายุ 27 ปี. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานกรมฉบับราชบัณฑตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์พับลิเคชันส์.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข (2557). “โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม กับการโหยหาอดีต.” **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา** 2, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 1-15.

วชิรศักดิ์ มัชฌิมาภิโร. (2549). **การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาผู้ผลิตสุราพื้นบ้านใน จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

วิทมนต์ เหล่าหว้าน. (2553). “ศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เทศบาลตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร.” รายงานการศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2547). **พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอคำหลวง (ฉบับสมบูรณ์).** กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์. อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ. (2556). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.** เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

วิภาวี เบี้ยอ่อน. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2558). ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน.

วีระ สมบูรณ์. (2551)**. โลกาภิวัตน์ สิทธิมนุษยชนและความเป็นธรรมระหว่างประเทศ: ประเด็นและมุมมองทางทฤษฎีการเมือง.** กรุงเทพฯ: กรีน พริ้น.

ศิริพร ภักดีผาสุข. (2548). **“ปริศนาคำทาย ภูมิปัญญาทางภาษาและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์” ในเพลง ดนตรี ปริศนา ผ้าทอ ภูมิปัญญาทางด้านการละเล่นและการช่าง.** กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.

ศุทธวดี โพธิ์ทอง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

สงวน รอดบุญ. (2543). **พุทธศิลปลาว.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร.

สง่า สุประการ. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2466). **เรื่องเที่ยวต่างๆ ภาคที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2543). **นิทานโบราณคดี.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร. อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ แสนคำ. (2556). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.** เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

สมทรง ปุญญฤทธิ์. (2525). **เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: ธรรมบูชา.

สรเพชญ์ ทองนาม. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

สวัสดิ์ พรมชัย. (2558). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม.

สังเวียน สุนลี. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สายนภา ภูอินอ้อย. (2558). นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลตาลเดี่ยว. สัมภาษณ์ 12 ตุลาคม.

สำราญ ท้าวเงิน. (2558). อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, 12 พฤศจิกายน.

สำลี รักสุทธี. (2549). **ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.

สิริพงษ์ แก้วกุลบุตร. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

สิริวิมล คำคลี่. (2555). “วิวัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดกลนคร.” รายงานการค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

สีดา ท้าวเงิน. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

สุดใจ เชื่องแสง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

สุนทร ท้าวเงิน. (2558). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 บ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม.

สุนทร ศรีหนองบัว. (2551). “การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านสาวะถีตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่นจังหวัดขอนแก่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุมิตร ปิติพันฒน์ และดำรงพล อินทร์จันทร์. (2545). **การฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทยอาหมในรัฐอัสสัมประเทศอินเดีย**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.

สุริยา บรรพลา. (2544). **พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.** รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2546). “สันติวิธีและมิติวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาในสังคมไทย.” **วารสารวิชาการสถาบันราชภัฏธนบุรี** 3, 1 (มกราคม-ธันวาคม).

หนูทอง แสงด้วง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

หนูพิน ล้วนทอง. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

หล้า เสนานุช. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม.

อดิสร เมืองเกียง. (2556). “การจัดการฟื้นฟูประเพณีการตีกลองปู่จาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิชญา นิเวศน์ และจารุณี กาญจะโนสถ. (2550). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร: จิตรวัฒน์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ลิขสิทธิ์

อมรา พงศาพิชญ์. (2552). “สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม.” เอกสารประกอบการประชุม ในการประชุม เรื่อง แด่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน : วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 20 สิงหาคม.

อมฤตา มุงธิสาร. (2558). ราษฎรชุมชนบ้านท่ากกแก. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม.

อรทัย ทองยิ่ง. (2558). หัวหน้าคุ้มบ้าน. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม.

อัจฉรา อ่อนจันทร์. (2551). **การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาประเพณีทอดผ้าป่าแถว ชุมชนเพชรชูทรัพย์ ตำบลในเมือง จังหวัดกำแพงเพชร.** รายงานการวิจัย, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2546). **สื่อสันนิวาส.** กรุงเทพฯ: นาครมีเดีย.

อาทิตยา จันทิมา. (2552). “ความเป็นยอง : การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในภาวะสมัยใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : กระบวนทัศน์และนโยบาย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2557). “การปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์.” **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา** 7, 1 (มกราคม – มิถุนายน): 1-12.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2547). **สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกชัย แสงโสดา. (2555). “ตามไปดู “พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าปู่เจ้าย่า” : ประเพณีคู่ศรัทธาของชุมชนบ้านป่าแดง.” **วารสารศิลปวัฒนธรรมเพชบุระ** 2, 4 (เมษายน – กันยายน): 94-104.

ภาษาต่างประเทศ

Wallace, Anthony F. C. (1956). “Revitalization Movements.” **American Anthropologist** 58, 2 (April): 264-281.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางนิภา พิลาเกิด
ที่อยู่	230 หมู่ 1 ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000
ที่ทำงาน	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 83 หมู่ 11 ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2550	สำเร็จการศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2555	ศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2547	เจ้าหน้าที่ธุรการ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2551-ปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์